

OCAK 2021

Yüksek Lisans - Mimarlık

MERVE SERTER

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

FARKLI KULLANICI GRUPLARININ KAMUSAL
MEKÂNA YÖNELİK ALGISAL FARKLARININ
ÖLÇÜLMESİ, LENS MODEL ÖRNEĞİ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVE SERTER
OCAK 2021

**Farklı Kullanıcı Gruplarının Kamusal Mekâna Yönelik
Algısal Farklarının Ölçülmesi, Lens Model Örneği**

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi MUSTAFA İNCESAKAL

Merve SERTER

Ocak-2021

© 2021 [MERVE SERTER]

ÖZET

FARKLI KULLANICI GRUPLARININ KAMUSAL MEKÂNA YÖNELİK ALGISAL FARKLARININ ÖLÇÜLMESİ, LENS MODEL ÖRNEĞİ

SERTER, Merve

Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa İNCESAKAL

Ocak 2021

163 sayfa

Mimarlık, hem teknik kavramları hem de sanat kavramlarını içerdiği için normatif ve pozitif bilimlerle ilişki içindedir. Bu yüzden bir mimarlık ürünü olan kamusal mekânların bu çeşitliliği içermesi gerekir. Bu çalışmanın amacı, kamusal mekân tasarlanırken kullanılması gereken niteliksel ve niceliksel parametrelerin, kullanıcı farklılıkları ile oluşan algısal mekân okumalarına nasıl yansıdığına araştırılmasıdır. Mekân okumaları, duyar ve algılar aracılığıyla gerçekleşen deneyimlerdir. Mekânsal bilinç, fiziksel bileşenlerin kavramsal bileşenler ışığında değerlendirilmesi ile oluşur. Bu sebeple, “Mekân okumalarında algısal farkları nasıl ölçeriz?” sorusu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışma, mekânsal uyarım sonucu ortaya çıkan algısal değerlendirmeler ile ölçülebilen fiziksel bileşenler arasındaki ilişkiyi açıklar. Bu ilişkinin temelini oluşturan mekân ve bedenin devingen ilişkisi, algısal organizasyonun saptanmasında önemli bir yere sahiptir. Kullanıcıyı “algılayan beden” olarak tanımlarsak, beden ve mekânın ilişki kurma biçimlerini görünür kılmak ve ikisi arasında oluşan etkileşimi incelemek çalışmanın ana omurgasını oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında öncelikle problem tanımlanmış ve çalışma alanı belirli parametreler ile sınırlandırılmıştır. Daha sonra literatür araştırması ile kamusal mekânın kavramsal ve tanımsal nitelikleri incelenmiştir. Algı kavramının, mekânı algılama bağlamında ele alınması ile çoklu kullanıcı ortamında oluşan algısal farklar

belirlenmiş, alan çalışmasında kullanılmak üzere değerlendirilmiştir. Son olarak alan çalışmasında farklı kullanıcı gruplarının kamusal mekâna yönelik algısal farkları Lens-Model ile ortaya koyulmuştur. Çalışma neticesinde; kamusal mekânı oluşturan bileşenlerin algılanmasının, kullanıcı gruplarına bağlı olarak farklılaştığı sonucuna varılmıştır. Bu durumun, kamusal mekânın kamusal tanımını indirgediği düşünüldüğü için gelişen ve farklılaşan kullanıcı kitleleri ile kamusal mekânın tanımsal değerlendirmesinin anlamsal farklılıklar ölçeğinde yeniden ele alınması gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Mekân, Mekânsal Algı, Lens-Model Yöntemi

ABSTRACT

MEASURING THE PERCEPTUAL DIFFERENCES TOWARDS TO THE PUBLIC SPACES OF DIFFERENT USER GROUPS, LENS MODEL

EXAMPLE

SERTER, Merve

M.Sc. in Architecture

Supervisor: Asts. Prof. Mustafa İNCESAKAL

January 2021

163 pages

Architecture is in relation with the normative and positive sciences, as it includes both technical and artistic concepts. Therefore, public spaces, which are products of architecture, should include this diversity. The aim of this study is to investigate how the qualitative and quantitative parameters that should be used while designing the public space reflect on perceptual space readings created by user differences. Space readings are experiences realized through senses and perceptions. Spatial consciousness is formed by evaluating physical components in the light of conceptual components. For this reason, the question "How do we measure perceptual differences in space readings?" constitutes the starting point of the study.

This study explains the relationship between perceptual evaluations resulting from spatial stimulation and measurable physical components. The dynamic relationship of space and body, which forms the basis of this relationship, has an important place in determining the perceptual organization. If we define the user as the body that perceives, making the relationship between the body and space visible and examining the interaction between the two forms the main backbone of the study.

Within the scope of the study, the problem was defined first and the field of study was limited to certain parameters. Then, the conceptual and descriptive qualities of public space were examined with the literature research. With the concept of perception in the context of perception of space, the perceptual differences formed in the multi-user

environment were evaluated to be used in the field study. Finally, in the field study, the perceptual differences of different user groups towards the public space were revealed with the Lens-Model. As a result of the study, it was concluded that the perception of the components that make up the public space differs depending on the user groups. Since this situation is thought to reduce the definition of publicity of the public space, it has been suggested that the developing and differentiating user masses and the descriptive evaluation of the public space should be reconsidered on the scale of semantic differences.

Key Words: Public Space, Spatial Perception, Lens-Model Method

Kızlarım...

TEŞEKKÜR

Lisansüstü eğitimim boyunca tüm bilgilerini benimle paylaşmaktan kaçınmayan, her konuda desteğini benden esirgemeyen, Hasan Kalyoncu Üniversitesi öğretim üyelerinden danışman hocam, Sayın MUSTAFA İNCESAKAL'a ve istatistiksel analiz yöntemleri konusundaki yardımları için, Mimarlık Bölüm Başkanı Sayın DOÇ. DR. GÜLDEN AYALP'e sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca verdiğim her kararda yanımda olan ve desteğini benden hiç esirgemeyen sevgili aileme, duydukları sonsuz güven için tüm arkadaşlarıma ve yüksek lisans sürecindeki yol arkadaşım DİLAY KALYENCİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca en büyük destekçim olan eşim SELİM SERKAN SERTER'e, çalışmam sırasında yeterince vakit ayıramadığım, beni sabırla bekleyen kızım YAĞMUR SERTER'e ve doğmadan desteğini hissettiren minik meleğime sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER LİSTESİ

	Sayfa numarası
ÖZET	V
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR	X
İÇİNDEKİLER LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XV
TABLolar LİSTESİ	xviii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu	2
1.2. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	3
1.3. Çalışmanın Önemi.....	3
1.4. Çalışmanın Varsayımları.....	4
1.5. Çalışmanın Yöntemi	4
2. KAMUSAL MEKÂN VE MİMARLIK KAVRAMININ İLİŞKİSEL SÜRECİ	6
2.1. Kamusal Mekân Kavramının Tarihsel Süreci	7
2.1.1. Dünya tarihinde kamusal mekân	7
2.1.1.1. Antik dönemde kamusal mekân	7
2.1.1.2. Roma uygarlığı döneminde kamusal mekân	9
2.1.1.3. Rönesans ve sanayi devrimi döneminde kamusal mekân	10
2.1.1.4. Yakın dönemde kamusal mekân	13
2.1.2. Türkiye tarihinde kamusal mekân	14
2.1.2.1. Cumhuriyet öncesi dönemde kamusal mekân örnekleri	15
2.1.2.2. Cumhuriyet dönemi kamusal mekân örnekleri	17
2.1.2.3. Yakın dönem kamusal mekân örnekleri.....	19
2.2. Kamusal Alan ve Kamusal Mekân İlişkisi.....	22
2.2.1. Kamusal mekânın nitelikleri	24
2.2.1.1. Kamusal mekân türleri	26
2.2.1.1.1. Erişimi açık kamusal alanlar	26

2.2.1.1.2. Erişimi açık kamusal mekânlar	27
2.2.1.1.3. Erişimi kontrollü veya kapalı kamusal mekânlar	28
2.2.1.2. Kamusal mekân değerlendirmesi	29
2.2.2. Kamusal alanın nitelikleri	30
2.2.2.1. Kamusal alan ve özel alan ayrımı	32
3. ALGI VE KAMUSAL MEKÂN İLİŞKİSİ.....	36
3.1. Algı Kavramının Tanımı	36
3.1.1. Mekânsal algı kavramı	39
3.1.2. Duyularla mekân ilişkisi	41
3.1.2.1. Görme ile mekân	45
3.1.2.2. Dokunma ile mekân	46
3.1.2.3. Koku ile mekân	46
3.1.2.4. Tat ile mekân.....	47
3.1.2.5. Ses ile mekân.....	48
3.1.3. Duyularla mekân ilişkisi	50
3.2. Mekânsal Uyarımı Etkileyen Algı Türleri	51
3.2.1. Görsel algı	52
3.2.1.1. Görsel algıyı etkileyen faktörler	53
3.2.1.1.1. Biçim.....	55
3.2.1.1.2. Renk.....	56
3.2.1.1.3. Malzeme.....	64
3.2.1.1.4. Doku.....	64
3.2.1.1.5. Işık	67
3.2.1.2. Gestalt Kuramı	69
3.2.1.2.1. Şekil-zemin ilişkisi (Figure-ground).....	71
3.2.1.2.2. Yakınlık-uzaklık (Proximity-distance)	73
3.2.1.2.3. Benzerlik (Similarity)	75
3.2.1.2.4. Devamlılık/ süreklilik (Continuity)	75
3.2.1.2.5. Tamamlama (Closure)	76
3.2.1.2.6. Kapalılık (Closure)	77
3.2.1.2.7. Simetri (Symmetry)	78
3.2.1.2.8. Basitlik (Simplicity).....	78

3.2.2. Boyutsal algı	79
3.2.3. Isısal algı	80
3.2.4. İşitsel algı	81
3.3. Mekânsal Davranış Kavramı.....	82
3.4. Mekânsal İletişim Kavramı	86
4. LENS-MODEL YÖNTEMİ	90
4.1. Lens-Model Yönteminin Tanımı	90
4.2. Lens-Model Yönteminin Özellikleri	90
4.3. Lens-Model Yönteminin Mimarlık ile İlişkisi	91
4.4. Lens-Model Yönteminin Uygulaması.....	92
4.5. Mimarlıkta Algısal Bileşenlerin Katılımcı Gruplar ile İlişkilendirilmesi	95
4.5.1. Algısal bileşenlerin tek gruba sorulduğu yaklaşımlar	96
4.5.2. Algısal bileşenlerin iki gruba sorulduğu yaklaşımlar.....	96
4.6. Lens-Model Yöntemi ile Mimarlık Alanında Yapılan Çalışmalar	96
4.6.1. Lens-Model yöntemi ile yurt dışında yapılan çalışmalar.....	97
4.6.1.1. Çalışma 1 (Gifford vd., 2000).....	97
4.6.1.2. Çalışma 2 (Douglas & Gifford, 2001).....	99
4.6.1.3. Çalışma 3 (Gifford vd., 2002).....	103
4.6.2. Lens-Model yöntemi ile yurt içinde yapılan çalışmalar.....	105
4.6.2.1. Çalışma 4 (Yüksel, 2008).....	105
4.6.2.2. Çalışma 5 (Arslan, 2010)	108
5. ALAN ÇALIŞMASI.....	112
5.1. Genel Veriler.....	112
5.1.1. Sınırlar.....	112
5.1.2. Terimler.....	115
5.1.3. Kabuller.....	115
5.2. Katılımcı Gruplar	115
5.2.1. HKÜ öğrencileri (Denek grubu)	116
5.2.2. Öğretim elemanları (Kontrol grubu)	118
5.3. Çalışma Alanı (Mütercim Asım Kütüphanesi)	118
5.4. Anket Tasarımı.....	118
5.4.1. Öğrenci anketi (Denek grubu).....	119

5.4.2. Öğretim görevlisi anketi (Kontrol grubu)	119
5.5. Güvenilirlik Analizleri	124
5.5.1. Öğrenci anketlerinin güvenilirlik analizleri	125
5.5.2. Kontrol grubunun güvenilirlik analizleri	125
5.6. Korelasyon Analizleri	128
5.7. Regresyon Analizleri.....	129
5.8. Lens-Model	131
5.8.1. Lens-Modelin değerlendirilmesi	133
6. DEĞERLENDİRME	135
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	137
KAYNAKLAR	140

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa Numarası
Şekil 2.1: Yunan Agorası.....	9
Şekil 2.2: Crystal Palace	12
Şekil 2.3:Ortaçağ'da Pazar Yeri.....	15
Şekil 2.4: Bir Türk Kahvehanesi	16
Şekil 2.5:Halkevlerinde Müsamere Sonrası Bir Poz	18
Şekil 2.6: Galleria-1988.....	20
Şekil 2.7: Taksim Meydanı.....	27
Şekil 2.8: Cevahir Alışveriş Merkezi.....	28
Şekil 2.9: Sakıp Sabancı Müzesi	29
Şekil 2.10:Kamusal, Özel, Yarı Kamusal ve Yarı Özel Alanlar	34
Şekil 3.1: Görsel İletişim Süreci.....	43
Şekil 3.2:Mekânın Duyum Aşaması	44
Şekil 3.3:Bakış Açısının Algıya Etkisi	52
Şekil 3.4:Algı Dünyasının Kuruluşu.....	53
Şekil 3.5:Görsel Özellikler	54
Şekil 3.6:Biçimsel Düzenlemeler ve Onların Duygusal Etkileri.....	56
Şekil 3.7:Renk Algısı.....	57
Şekil 3.8:Zemin Farklılıklarında Renk Algısı	60
Şekil 3.9:Renk Tayfı.....	60
Şekil 3.10:Kentsel Doku, Barselona.....	66
Şekil 3.11:Duyuların Mekân Algısına Etkileri	68
Şekil 3.12: Times Meydanı Gündüz ve Gece Görüntüsü, New York	69
Şekil 3.13:Erkman'ın Gestalt İlkeleri.....	71
Şekil 3.14: Gestalt, Şekil-Zemin İlişkisi.....	73
Şekil 3.15:Gestalt, Yakınlık-Uzaklık İlkesi-1	73
Şekil 3.16: Gestalt, Yakınlık-Uzaklık İlkesi-2	74
Şekil 3.17: Gestalt, Benzerlik İlkesi	75
Şekil 3.18:Gestalt, Süreklilik İlkesi.....	76

Şekil 3.19: Gestalt, Tamamlama İlkesi.....	76
Şekil 3.20: Gestalt, Kapalılık İlkesi.....	77
Şekil 3.21: Gestalt, Tamamlama ve Kapalılık İlkesi	77
Şekil 3.22: Gestalt, Simetri İlkesi	78
Şekil 3.23: Gestalt, Basitlik İlkesi	79
Şekil 3.24: Kullanıcının Konumun Mekânsal Algılaya Etkisi	80
Şekil 3.25: Mekânsal Tasarım Elemanlarının Algısal Etkileşim Sistemi.....	81
Şekil 3.26: Algı, Biliş ve Davranış İlişkisi	82
Şekil 3.27: Algılama - Davranış İlişkisi	84
Şekil 3.28: Uyarıcı-Etki İlişkisi	84
Şekil 3.29: Etki-Tepki ilişkisi.....	85
Şekil 3.30: Biliş İşleme Süreci.....	85
Şekil 3.31: İletişim Süreci.....	87
Şekil 3.32: Mekân-Kullanıcı-Tasarımcı İletişim Döngüsü.....	88
Şekil 3.33: Cüceloğlu Algı Modeli.....	89
Şekil 4.1: Lens-Modelin Genel Yapısı-a	92
Şekil 4.2: Lens-Modelin Genel Yapısı-b	93
Şekil 4.3: Lens-Model Gifford Uyarlaması.....	93
Şekil 4.4: Lens-Model Aşamaları	95
Şekil 4.5: Mimari Algı Bileşenleri	96
Şekil 4.6: Mimar ve Mimar Olmayan Gruplara Ait Kurgulanan Lens-Model-Gifford vd., 2000.....	98
Şekil 4.7: Profesör ve Öğrencilerin Sınıf Değerlendirmelerine Ait Kurgulanan Lens-Model	100
Şekil 4.8: Mimar ve Mimar Olmayanların Genel Estetik Değerlendirmelerine Ait Kurgulanan Lens-Model-Gifford vd., 2002	104
Şekil 4.9: Mimar ve Mimar Olmayanların Arkadaşıl Kavramı Değerlendirmelerine Ait Kurgulanan Lens-Model- Gifford vd., 2002.....	105
Şekil 4.10: Türk ve Avrupalı Mimarlık Öğrencilerine Ait Kurgulanan Lens-Model.....	106
Şekil 4.11: İlköğretim 2. Sınıf Öğrencileri ve Sınıf Öğretmenlerine Ait Lens-Model.....	110
Şekil 5.1: Öğrenci Sayısının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	116
Şekil 5.2: Öğrenci Sayısının Yaşa Göre Dağılımı	116
Şekil 5.3: Öğrenci Sayısının Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	117

Şekil 5.4: Öğrenci Sayısının Eğitim Alanına Göre Dağılımı	117
Şekil 5.5: Sıfat Çiftleri Örneği.....	120
Şekil 5.6: Renk Algılamalarına İlişkin Anlamsal Farklılık Skalası.....	120
Şekil 5.7: Mimari Bileşenler Listesi	121
Şekil 5.8: Mimar Olan ve Olmayan Öğrenci Gruplarının Algısal Farklarına Dayalı Lens-Model	132

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa Numarası
Tablo 3.1: Renklerin İnsan Psikolojisindeki Etkileri	63
Tablo 4.1: Katılımcı Gruplar- Gifford vd., 2000	97
Tablo 4.2: Katılımcı Gruplar-Gifford vd., 2002	103
Tablo 4.3: Katılımcı Gruplar	108
Tablo 4.4: Katılımcı Grup Verilerinin Güvenilirlik Analizi Sonuçları	109
Tablo 5.1: Çalışmada Yer Alan Mütercim Asım Kütüphanesi Fotoğrafları	114
Tablo 5.2: Beşli Likert Ölçek Değerlendirme Genişliği	122
Tablo 5.3: Mimari Bileşenler Sıfat Çiftleri Listesi	123
Tablo 5.4: Denek Grupları Güvenilirlik Değerleri	125
Tablo 5.5: Mimari Bileşenler Güvenilirlik Değerleri	127
Tablo 5.6: Mimarlık Alanında Eğitim Alan Öğrencilerin Korelasyon Değerleri	128
Tablo 5.7: Mimarlık Alanında Eğitim Almayan Öğrencilerin Korelasyon Değerleri	129
Tablo 5.8: Mimarlık Alanında Eğitim Alan Öğrencilerin Beta ve Anlamlılık Değerleri	130
Tablo 5.9: Mimarlık Alanında Eğitim Almayan Öğrencilerin Beta ve Anlamlılık Değerleri	130

1. GİRİŞ

Mekân; evrenden dünyaya, dünyadan kent ölçeğine, kentten en küçük yaşam alanına ve hatta anne karnındaki bebeğin yaşam alanına kadar indirgenebilecek, her ölçekte var olan bir kavramdır. İnsanın bulunduğu her yerde, algı bileşenlerinin örgütlenmesi ile fiziksel ve zihinsel olarak kendini hissettirir. Fiziksel olarak hissedilen hacim ve yer duygusu; kullanıcının algılama kapasitesi, bilinç seviyesi ve duygu durumu ile şekillenir. Mekânsal hacim değerleri, kişisel değişkenler ile öznelleşir. Bu öznel değerler ile mekân algılanır ve değerlendirilir. Mekânsal bilinç, fiziksel bileşenlerin kavramsal bileşenler ışığında değerlendirilmesi ile oluşur.

Mimar, fiziksel bir mekânı tasarlarken kullanıcının davranışlarını da kurgulayandır. Bu bağlamda mimar mekân tasarlarken; bir sosyolog, bir psikolog ve bir antropolog gibi davranır. Çünkü mimar mekânı kullanıcı değişkenine uygun olarak tasarlamayı hedefler. Bu amaçla, çoklu kullanıcı gruplarına yönelik bir mekânda, kullanıcıların birbirleriyle ve çevreyle ilişkilerini gözlemler ve analiz eder. Kullanıcı-mekân ilişkisi iyi analiz edilmiş nitelikli mekânlarda kullanıcı memnuniyeti artar, görsel ve yaşamsal kalite yükselir. Hedeflenen parametrik bileşenler doğrultusunda tasarlanan nitelikli mekânlar, kullanıcılar üzerinde bir etki bırakmayı hedefler. Bu etkinin pozitif yönde olması, verimli mekânlar meydana getirirken, negatif yönde olması mekân verimliliğini düşürür.

Mekânlar tasarlanırken kullanıcının o mekânı nasıl algılayacağı noktasına odaklanılmalı ve bu anlamsal değerler tasarıma bir girdi olarak alınmalıdır. Bir mekânda işlevsel bağlam kapsamında, kullanıcının algısal verileri, mekânın fiziksel verilerine alt yapı oluşturmalıdır. Algı, kişiden kişiye değişen bir olgudur. Mekân ise algıya bağlı bir deneyimdir. Günümüzde, mekânsal algı kavramı, mekânsal davranış psikolojisi, mekân tasarlanırken kullanıcı parametresinin tasarıma girdi olarak alınması ve nihayet duygusal etkilere sahip mekânların tasarlanması gerektiği konusu giderek önem kazanmaktadır. Kullanıcının mekânı doğru algılaması birçok parametreye bağlıdır. Bu parametrelerin bir kısmı mekânı tasarlayana bağlı iken, bir

kısmı da kullanıcı çeşitliliğine bağlıdır. Kullanıcı çeşitliliği değişkeni, yaş, cinsiyet, kültür ve duyuşal farklar başta olmak üzere birçok değişken, kamusal mekânın hedeflenen biçimde algılanmasını etkilemektedir. Tasarlanan bir kamusal mekân değerlendirilirken, “hedeflenen” ve “sonuç ürün” bakımından bir değerlendirme biçimine tabi tutulmalıdır. Bu değerlendirme biçiminde, mekânsal algı analiz edilirken, farklılaşan kullanıcı parametresi referans alınmalıdır. Böylelikle, kullanıcı tercihleri doğrultusunda, hem kullanıcıyı hem de tasarımcıyı tatmin eden mekânlar tasarlanabilir.

1.1. Çalışmanın Konusu

İnsanlar eski zamanlardan beri yaşam alanlarını iki kısımda incelemişlerdir. Bunlar, kamusal yaşam alanları ve özel yaşam alanlarıdır. Özel yaşam alanları, mahremiyetin korunmasının önemli olduğu yerler iken; kamusal yaşam alanları, her yaş, cinsiyet ve meslek grubunun kullanımına açık olarak kent yapısallığında yer alan mekânlardır. Kamusal mekânların ortaya çıkışı kamusal yaşam ile doğrudan bağlantılıdır.

İnsan sosyal bir varlık olması sebebi ile bu ihtiyacını karşılamak üzere kamusal mekânlara girme eğilimi gösterir. Bu alanlarda diğer insanlarla bir araya gelerek toplumun bir ferdi olduğunu duyumsar. Böylelikle kamusal yaşama dâhil olmuş olur. Kamusal yaşamın bazı olguları, kuralları, dile gelmemiş söylemleri vardır. İnsanlar arası ilişkiler kamusal mekânlarda şekillenir. İnsanlarla ilişki kurmak dışa dönüklüğün, pozitif psikolojinin ve yalıtılmışlıktan uzaklaşılmasının göstergesidir. Aynı mekânı kullanan insanlar, birbirleriyle iletişim içine girerek mekânı algılama ve kurguya uyum sağlama bağlamlarında birbirleriyle etkileşim içindedirler.

Kamusal mekânlarda, çoklu kullanıcı değişkenine bağlı olarak meydana gelen ortak ve farklı yönler bu çalışmanın konusudur. Bir kullanıcı grubuna göre başarılı olan mekân organizasyonu, diğer kullanıcı grubuna göre ideal şartlarda olmayabilir. Belirli parametrelere bağlı olarak oluşan ortak ve farklı algısal değerlendirmeler, mekânın farklı yorumlanmasına sebep olur.

Kullanıcı ve mekânın birbirinden ayrı kavramlar olarak düşünülmemesi ve ikisinin sürekli bir etkileşim halinde bulunması çalışmanın genel kabulüdür. Mekân ve beden devingen ilişkisi, algısal organizasyonun saptanmasında önemli bir yere sahiptir. Kullanıcıyı “algılayan beden” olarak tanımlayacak olursak; beden ve mekânın

birbirleriyle ilişki kurma şekillerini görünür kılmak ve ikisi arasında oluşan etkileşimi incelemek çalışmanın ana omurgasını oluşturmaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışma kapsamında, aşağıdaki sorulara yanıt aranması amaçlanmaktadır:

- Kamusal mekân, çoklu kullanıcı ortamında nasıl değerlendirilir?
- Kamusal mekâna yönelik kavramsal bileşen parametreleri nelerdir?
- Kamusal mekânın fiziksel, mimari bileşen parametreleri nelerdir?
- Kamusal mekâna yönelik algıya dayalı verilerin, ortak ve farklı yönleri tespit edilebilir mi?
- Duyu farklılıkları algısal değerlendirmeleri etkiler mi?

Çalışmanın amacı, kamusal mekân tasarlanırken kullanılması gereken niteliksel ve niceliksel parametrelerin, çoklu kullanıcı ortamındaki mekânın algılanmasına nasıl yansıdığı araştırılmasıdır. Kamusal mekânın algısal organizasyonunun değerlendirilme sürecinde, mekâna yönelik kavramsal ve fiziksel bileşenlerin tespiti ve bütünleştirilmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın alanı, birçok disiplinde ele alınan mekân kavramının, kamusal mekân düzeyinde incelenmesi ve kamusal mekân kullanıcısının, mekânın psikolojik ve fiziksel analizini değerlendirmesi ile sınırlandırılmıştır.

1.3. Çalışmanın Önemi

Kamusal mekânlar, çoklu kullanıcıya hizmet verdikleri için kullanıcı çeşitliliğine uygun tasarlanmalıdır. Bu durumun göz ardı edilmesi, insan odaklı bazı hedeflerin değerlendirilmemiş olması anlamına gelmektedir. Bu eksik tasarım anlayışı, kullanıcıya ve kullanıcının mekânı ortak kullandığı kişilerle olan ilişkisine olumsuz etki eder. Kullanıcı parametresinden yoksun tasarlanan kamusal mekânda gerginlik, tatminsizlik, iş gücü verimliliğinin düşmesi gibi olumsuz davranış sonuçları var olur.

Mimarlık, disiplinler arası bir uygulama gerektirdiği için kamusal mekânlar, hem fiziksel hem psikolojik değerlere uygun olarak tasarlanmalıdır. Teknik

gerekliliklerden ve kullanıcı odağından uzak olarak tasarlanan mekân, kullanıcıya istenen mekânsal etkiyi veremez. Doğru algılanan mekân yaşamsal kaliteyi yükseltirken, kullanıcıya maksimum verimlilik sağlar.

Mimarlık hem teknik kavramları hem de sanat kavramlarını içerdiği için normatif ve pozitif bilimlerle ilişki halindedir. Özellikle psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve ergonomi gibi bilim dalları ile iç içe çalışan bir kavram olması sebebiyle ortaya koyduğu kamusal mekânın bu çeşitliliği içermesi gerekir. Günümüzde gelişim sürecinde olan ülkemizde mekân niteliği önemsenmeksizin yapılan kamusal mekânlarda kullanım oranının düşmesi, kamusal mekânların çoklu kullanıcıya uygun tasarlanmamasından kaynaklanmaktadır.

1.4. Çalışmanın Varsayımları

Kamusal mekânlar çoklu kullanıcıya hizmet vermektedir. Bu sebeple kamusal mekânların algısal organizasyonunun çoklu kullanıcı gerekliliklerine cevap verecek nitelikte olması gerekir. Bu gereklilikler nitel ve nicel olarak ayrılabilir. Kullanılacak yöntemler ile bu parametrelerin mekâna nasıl yansıdığı ve mekânın nasıl algılandığı ölçülebilir.

Çoklu kullanıcıya hizmet etmek, tüm kullanıcıların ihtiyaç ve isteklerine cevap verebilmeyi gerektirdiğinden kamusal mekânlar tasarlanırken kullanıcı çeşitliliğine sebep olan değişkenler doğru belirlenmelidir. Bu değişkenler fiziksel ve psikolojik alt başlıklarda incelenebilir. Her bir değişkenin mekânı algılamada meydana getirdiği farklılıklar bu çalışmanın varsayımdır.

1.5. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma yöntemi üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada; literatür taraması yapılarak araştırmada kullanılacak kavramlar, tanımlar incelenmiştir. Temel veri toplama yöntemi olarak kaynak taraması kullanılmıştır. Bu alanda daha önceden yapılmış analizler incelenmiş ve karşılaştırma yöntemi ile değerlendirilmiştir. Literatür taraması sonucu elde edilen ve çalışmanın amacına uygun olarak yorumlanan algısal değerlendirme kriterleri belirlenmiştir.

İkinci aşamaya geçmeden önce amaca yönelik hipotez ortaya konulmuştur.

H₀ Hipotezi: Kamusal mekâna yönelik algısal değerlendirmelerde farklı kullanıcı grupları arasında anlamsal bir fark yoktur.

H₁ Hipotezi: Kamusal mekâna yönelik algısal değerlendirmelerde farklı kullanıcı grupları arasında anlamsal bir fark vardır.

İkinci aşamada; belirlenen bu kriterler doğrultusunda katılımcı gruplara yönelik anketler oluşturulmuştur. Oluşturulan anketler ile kamusal mekân kullanıcılarının, kamusal mekâna yönelik kavramsal ve fiziksel özellikleri değerlendirme verileri toplanmıştır.

Üçüncü aşamada, problemin çözümüne ilişkin planlı ve sistemli olarak, verilerin toplanması, analizi ve yorumlanarak değerlendirilmesi sağlanmıştır. Kamusal bir mekânda, çoklu kullanıcı ortamında fiziksel ve kavramsal bileşenler arasındaki ilişkinin tespiti söz konusu olduğu için Lens-Model Yöntemine başvurulmuştur. Lens Model Yöntemi ile anket verileri sonucu ortaya çıkan değerler, korelasyon çalışmaları yapılarak yorumlanmıştır. Tüm bu aşamaların sonucunda hangi kavramsal bileşenlerin hangi fiziksel bileşenler ile ilişkili olduğu tespit edilmiş ve elde edilen veriler kamusal mekân tasarımında girdi olarak kullanılması amacıyla tasarımcılara sunulmuştur.

2. KAMUSAL MEKÂN VE MİMARLIK KAVRAMININ İLİŞKİSEL SÜRECİ

Kamusal mekânlar, toplumun her kesiminin eşit ölçüde kullanım hakkının olduğu mekânlardır. Bu nedenle kamusal mekânların temel tasarım parametresi, çoklu kullanıcıya hizmet etme durumudur. Kamusal bir mekân değerlendirilirken, kullanıcının fiziksel ölçüleri, algısal değerlendirmeleri ve demografik verileri önemli parametrelerdir. Soygeniş (2019)'e göre, sosyal bir grubun sosyal ve kültürel değerleri dikkate alınmadan yapılan tasarımların çoğu yaşamayan, çalışmayan yapılar olarak karşımıza çıkar.

Kamusal mekânlar, toplumu birbirine bağlarken, şehre de kimlik katan bir zemin görevindedirler. Kamusal mekânlarda birden fazla insanın eş zamanlı bulunması ile insanlar arası bir iletişim kurulur. Çünkü insanlar, başka insanların da olduğu yerleri daha çok tercih ederler. İletişim kuramayan insanların toplum ile zayıf etkileşimde olması durumu, birey ile toplum arasındaki bağın azalmasına sebep olur. Bu durum sosyal ayrışmalar ve ortak kimliğin bozulması ile sonuçlanır. Kant'ın söylediği gibi, "İnsan şuuru, mekâna bağımlı olarak gelişir."

Kamusal mekânlar, çoklu kullanıcıya hizmet vermeleri dolayısıyla sosyal yaşamın merkezini oluştururlar. Kamusal mekânların kamusal işlevlerini sürdürebilmeleri için, kamuyu oluşturan tüm vatandaşların erişimine ve kullanımına açık olmaları gerekir. Mekânsal ve çevresel parametreler, kamusal mekânların çoklu kullanıcılar tarafından algılanışını etkileyen değişkenlerdir. Bu değişkenler, kamusal mekânların tercih ve kullanım alanlarını şekillendirici niteliktedirler. Birçok bilimin ortak paydasını oluşturan kamusal mekânların düzenlenmesi, ancak disiplinler arası bir işbirliği ile sağlanır. Kamusal yaşamın gerçekleştiği bu mekânları doğru bir şekilde değerlendirebilmek için, "kamusal" kavramının tanımsal netliğine, tarihsel süreçlerine ve Türkiye'deki oluşum aşamalarına dikkat çekmek gerekir.

2.1. Kamusal Mekân Kavramının Tarihsel Süreci

2.1.1. Dünya tarihinde kamusal mekân

Tarihin ilk zamanlarından beri insanlar bir araya gelmek için, bir toplanma alanına ihtiyaç duymuşlardır. Bu bağlamda, her kesimden insanın bir araya gelebildiği kamusal mekânlar, toplu yaşama kimlik katan en önemli mekânlardır (Sağlar Onay, 2005).

Kamusal algının fiziksel ve sosyal olmak üzere iki biçimi vardır. Çalışma süresince kamusalın fiziksel boyutu kamusal mekân olarak, sosyal boyutu ise kamusal yaşam olarak isimlendirilecektir. Bu durum, kamusal yaşam ve kamusal mekân kavramlarının tarihsel sürecini birlikte ele almayı gerekli kılar. Bir kavramın ortaya çıkış aşamalarının tam olarak anlaşılabilmesi için, içinde bulunduğu dönemin toplumsal özelliklerinin iyi bilinmesi gerekir. Çünkü olguların oluşum aşamaları bir süreç dâhilindedir. Sürecin iyi kavranması ise ancak zihinsel kronolojinin oluşması ile mümkündür. Bu bağlamda kamusal kavramı sırasıyla Antik Dönem, Roma Uygarlığı Dönemi, Rönesans ve Sanayi Dönemi ve nihayet Yakın Dönem başlıkları altında incelenecektir.

2.1.1.1. Antik dönemde kamusal mekân

Antik Dönemdeki ilk kamusal mekân örnekleri dini yapılardır. Bu anlamda kamusal aktiviteye imkân sağlayan ilk örnekler, Antik Mısır Dönemi'nde göze çarpmaktadır. Sahip olduğu iklim nedeniyle iç kamusal yaşama yönelen ve mekânsal bir organizasyon düzeni olan Mısır Tapınakları, kilise kavramına ek olarak, okul ve arşiv işlevi de üstlenmekteydi. Toplumsal tüm aktiviteler buralarda yapılırdı. Aynı zamanda bu tapınaklar, bilimsel bir arşiv niteliği taşımaktaydı (Sağlar Onay, 2005).

Antik Çağlarda kamusal dış mekânlar öne çıkmışken, daha sonraki dönemlerde kamusal iç mekânlar anlam kazanmaya başlamıştır (Sağlar Onay, 2005). Antik Çağlarda kamu (*publicus*) sıfatı, yurttaşları anlatmak için kullanılan bir kavram olarak kullanılmıştır. Ayrıca Romalılar, kamu alanı ile bireysel alanın arasında bir ayrımı ihtiyaç duymuşlardır. Bu sebeple sokak, meydan, tiyatro gibi alanları kamusal mekân olarak nitelendirmişlerdir (Falay, 2014).

Antik Yunan Döneminde, kamusal yaşam çok önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde bulunan kamusal alanların genellikle üstü açıktır. Bu dönemde tapınaklar dini bir amacın dışında işlevlendirilmemiştir. Bunun sebebi tapınaklara sadece rahiplerin ve bazı seçilmiş kişilerin girebiliyor olmasıdır (Sağlar Onay, 2005). Kamusal yaşamın tanımında herkese açıklık ilkesi olduğu için, bu dönemdeki tapınakların kamusal nitelik taşımadığı kabul edilmiştir.

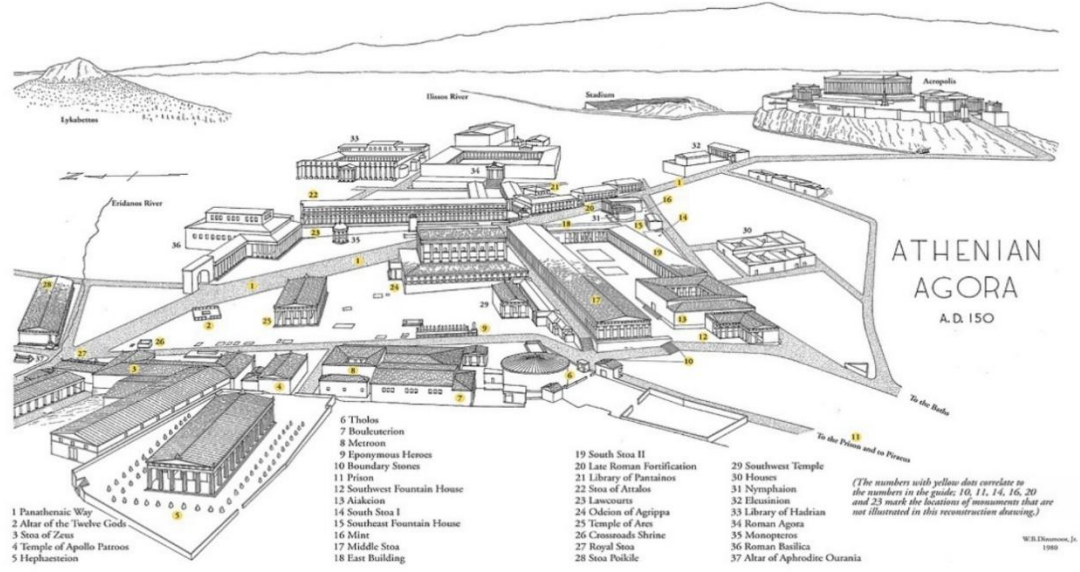
Antik Yunan Dönemindeki ilk kamusal mekânlar, toplanma mekânları olarak nitelendirilen akropollerdir (Sennett, 2001). Akropoller¹ genellikle bir tepe üzerine kurulan ve çevresi surlarla çevrili olan mekânlardır. İçerisinde sarayın ve önemli tapınakların yer aldığı kale, olarak da tanımlamak mümkündür. Akropollerin yerini Geç Yunan Döneminde, kentin siyasi ve yönetsel politikasının tartışıldığı, aynı zamanda toplanma, eğlence ve ticaret gibi kamusal işlevleri de olan agoralar almıştır (Sağlar Onay, 2005).

Antik Yunan Döneminde var olan ve Şekil 2.1’de gösterilen agora, açık bir kamusal mekân örneğidir. Agora, temelde bir pazaryeri olmasına karşın, giderek daha anıtsal bir nitelik kazanmış, daha nitelikli işlerin ve ticaretin mekânı haline gelmiştir. Bu sebeple kamusal yaşam, pazar meydanlarında yani agoralarda devam etmiştir (Akyol vd., 2017). Bu alanlarda ticaret aktivitelerinin yanı sıra çeşitli eğitimler de verilmiştir. Ayrıca herhangi bir toplumsal sorun olduğunda, bu alanlarda tartışılıp çözülmüştür.

Milattan önce 3. Yüzyılda ortaya çıkan stoa kavramı ile kamusal kavramı güçlenmiştir (Sağlar Onay, 2005). Bu dönemde stoalar², yönetim ve ticaret merkezleri olarak kullanılmakta olan, halka açık kamusal mekânlardır. Ayrıca kamusal kent mekânları, birleştirici olma ve birçok yeni ilişki meydana getirme özellikleri ile yeni kamusal mekânlar oluşturmuşlardır (Erdönmez, 2014). Toprak yollardan ulaşılan bu mekânlardan en önemlilerinden biri ise halkı bir araya getiren çeşmelerdir (Sağlar, 1998).

¹Yunanca şehir tepesi manasına gelen ve eski Yunan şehirlerinin iç kalelerine verilen ad

² Antik Yunanistan mimarisinde bir sokak ya da agoranın yanında yer alan, üstü kapalı, sütunlu galerilere verilen ad

Şekil 2.1: Yunan Agorası

(<https://ro.pinterest.com/pin/306526318373339981/> -12.05.2020 13:00)

2.1.1.2. Roma uygarlığı döneminde kamusal mekân

Roma Uygarlığı Döneminde ortaya çıkan kapalı kamusal mekân kavramı, kentsel yapılanmada sürekliliğe katkı sağlamıştır. Böylece kamusal aktiviteler iç mekâna da taşınmıştır (Sağlar Onay, 2005). Bu dönemde agoraların yerini alan forumlar, siyasi ve yönetsel amaçlara hizmet etmekte; eğlence, ticaret, din ve saygınlık amaçlı mekânlara dönüşmüşlerdir (Sennett, 2001). Ancak agora ve forumlarda bulunan kullanıcı hakları son derece kısıtlıdır. Kadınlar, köleler ve maddi açıdan yeterli nitelikte olmayanlar, kamusal yaşamın dışında bırakılmış ve ikinci sınıf insan muamelesi görmüşlerdir (Acaralp, 2009).

Roma Döneminde kamusal mekân ve özel mekân kavramları birbirine yaklaşmıştır. Bu dönemde yer alan plaza ve forumlar dönemin kamusal yapılarıdır. Plazalar, kente ticari ve sosyal ortam sağlarken; forumlar Yunan akropolü ve agorasının görevini üstlenen mekânlar olmuşlardır. Büyük kentlerde forumlar çok işlevli mekânlar olarak kullanılmışlardır. Bu işlevler ticari, dini, politik yapılanmalara ek olarak, spor ve toplanma alanlarını da kapsamaktadır. Forumlar, çevrelerinde otoritenin yapılarını bulundurmaları sebebi ile resmi bir görev üstlenerek Cumhuriyet Forumu ve

İmparatorluk Forumu olarak isimlendirilmişlerdir. Bu anlamda ortak bir mimari değer sayılmışlardır (Akyol vd., 2017).

Bu yeniliğin yanı sıra kent nüfuslarının artması toplumsal yaşamı sınırlandıran bir etmen olmuştur. Çünkü çoklu yaşam, belirli kuralları da beraberinde getirmiştir. Bu kurallar, toplu yaşama uyum sağlayabilecek mekânların varlığına olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bulunduğu döneme göre büyük insan kitlelerini bir arada bulundurmak üzere, çoklu kullanıcı bağlamında kullanılan bazilikalının mimari yapısı bu sebeple değişikliğe uğramıştır (Sağlar Onay, 2005).

Ayrıca bu dönemin toplumsal yaşamında hamamlar da çok büyük bir yer tutmaktadır. Bu dönemde hamamlar yıkanma işlevinin dışında, halk eğitimi için de kullanılmaktadır. Halka ücretsiz olarak hizmet veren hamamlar, kütüphane ve spor aktivite alanlarının yanı sıra dükkânları ve avluları da içermektedir. Ayrıca halkın eğlenmesi için gereken her türlü donanıma da sahiptir. Devletin bu nitelikte yapılar yapmaktaki amacı, büyük sayıdaki işsiz kitleyi oyalamaktır (Sağlar Onay, 2005). Çünkü bu mekânlarda genellikle gününü öldürmek isteyen işsizler yer almaktadır.

Bu dönemdeki kamusal mekân örneklerinden birisi de bazilikalardır. Bazilikalılar, Yunan medeniyetindeki stoalara denk düşen yerlerdir. Bazilikalılar, hukuk davalarının görüldüğü, ticari meselelerin tartışıldığı tüm halka açık yerler olması sebebi ile dönemin önemli kamusal mekân örneklerindedir (Sağlar, 1998).

Kamusal alanların dönüm noktası, Roma İmparatorluğunun Hıristiyan İmparatorluğuna dönüşmesidir. Bu dönüşüm, tek önemli kamusal yapının kilise olmasına neden olmuştur. Bu dönemden sonra kamusal yaşam duraklama dönemine girmiştir. Sadece dini yapılar üzerinde gövde bulan mimari anlayış, gökte yer aldığına inanılan Tanrıya ulaşmak için Gotik Mimariyi meydana getirmiştir (Sağlar Onay, 2005).

2.1.1.3. Rönesans ve sanayi devrimi döneminde kamusal mekân

Rönesans Dönemi ile günümüze kadar sürecek olan kamusal yaşam kavramı şekillenmiştir. Bu dönem, mimariyi yeniden kamusal mekâna taşımıştır. Mimaride kullanıcı ihtiyaçları, ilk defa bu dönemde dile gelmiştir. Ayrıca ritim, oran ve düzen kavramları ortaya çıkmış ve barok mimariye temel hazırlanmıştır (Sağlar Onay, 2005).

Rönesans Döneminde kent kavramının artan önemi, meydanları değerli kamusal mekânlar haline getirmiştir. Kent yaşamının merkezi haline gelen sokaklar, parklar ve meydanlar pazar alanı kavramı ile burjuva kamusalının etkisi altına girmiştir (Akyol vd., 2017). Antik Yunan Döneminde yer alan agora kavramından elit ve homojen bir topluma hizmet veren kamusal mekân, bu dönemden itibaren farklı değerlere sahip olan kullanıcılara hizmet vermeye başlamıştır. Bu dönemde yeme ve içme mekânları sosyal merkezler haline gelmiş, tiyatro ve opera gibi sanatsal etkinlikler belirli sınıfların kontrolünden çıkarak tüm halka açık mekânlar olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Sennett, 2001).

Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan yeni dünya düzenine adapte olamayan kamusal mekânlar giderek ticarileşmiştir. Gelişen teknoloji nedeni ile aktivitelerin yere olan bağlılığı azalmıştır. Yer in simüle edilmesi ile kentler farklılıklarını yitirmeye başlamışlardır. Bu durum, kamusal yaşam ile özel yaşamı iç içe geçirmiştir. Fiziksel ve sosyal yaşama yansıyan bu dönüşüm süreci kullanıcıyı bireyselleşmeye itmiştir. Bu durum toplumsal ilişkilerin azalmasına, kentle kentli arasındaki bağın kopmasına ve toplumdaki anlamsal ilişkilerin yok olmasına sebep olmuştur. Bu dönüşüme sebep olan etkenlerin indirgenmesi ile kamusal mekânlar yeniden anlam kazanmıştır (Akyol vd., 2017).

Endüstrileşme ile kentsel yaşam; sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan değişime uğramıştır. Kamusal yaşamın kozmopolitleşmesi sonucunda sınıflar arasındaki ayrımlar ortadan kalkmaya başlamıştır (Acaralp, 2009). Sanayi Devrimi ile toplumsal birliktelik yeni yapı formlarını doğurmuştur. Alışveriş merkezleri, gar, müze gibi yapı tipleri artan ticaret faaliyetlerine hizmet etmek için yapılmıştır. Çelik ve camın da mimariye dâhil olması ile geniş ve aydınlık mekânlar tasarlanmaya başlamıştır. Bu ilerlemeler kamusal iç mekân organizasyonu bağlamında bir dönüm noktası niteliğindedir (Sağlar Onay, 2005).

Sanayi Devrimi sonrası yeni malzemeler ve yeni teknikler geliştirilmiştir. Bunun en güzel örneği Şekil 2.2'deki Crystal Palace'dır. Bu yapı, tarihte cam ve çeliğin bir arada kullanılması ile öncü konumundadır. Bu durum, kamusal mekânda birçok yeniliğe neden olmuştur. Kent mekânları, ulaşım ağının da gelişmesi ile çok işlevli büyük yapılar bulundurulmuş alanlara dönüşmüştür. Üretimin ve nüfusun artması ile birlikte gelişen ekonomi de toplumsal yaşamdaki değişim sürecine doğrudan etki etmiştir.

Endüstrileşme ile kentler fonksiyonlarını geliştirirken, kentliler arasında şehir merkezlerinden uzak bölgelerde yaşama eğilimi oluşmuştur (Erdönmez, 2014).

Şekil 2.2: Crystal Palace

<https://www.gettyimages.com/photos/crystal-palace-london?mediatype=photography&phrase=crystal%20palace%20london&sort=mostpopular>.

-12.09.2020 17:30)

Bu dönemde kamusal mekânlar bir formun içine sığdırılmaya çalışılmıştır. Belirli bir form içerisindeki mekânlar, insanlara da öyle olmaları gerektiğini empoze etmiştir. Modernizm ile mekân tanımlarımıza düzen kavramı dâhil olsa da, Rönesans ile hayatımıza giren sanatsal düşünce yapısı, matematik ve geometri, kullanıcının mekân üzerinde belirleyici ve tasarlayıcı olmasını gerekli kılmıştır. Kamusal bir mekânda birey olarak bulunmak, kişisel analizler sonucu oluşan tepkisel fikirlerimizin toplamı olarak açıklanmaktadır (Bıyık, 2011).

Kamusal yaşam, 18.yüzyıldan sonra değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Zamanla önemini yitiren kamusal ve toplu yaşam, yerini özel yaşama bırakmıştır. Bu dönemden sonra özel hayatın gerektirdiği kadar önemli olan kamusal yaşam, Sanayi Devriminden de bu bağlamda etkilenmiştir (Akyol vd., 2017). Kapitalizm, özel yaşamın doğasına doğrudan müdahale ederek dolaylı yönden kamusal yaşamı da etkilemiştir (Fırat, 2002). Çünkü Sanayi Devrimi ile kamusal mekânlar, tüketim mekânlarına dönüşmüştür. Bu durum kamusal mekânları kentin merkezinden, kent sınırına itmiştir. Post modernizm, teknolojik gelişimi ve hızlı üretim fikirleri ile bu sürece yön veren en önemli akım olmuştur (Akyol vd., 2017).

19.yüzyılın ikinci yarısında, kamusal alanda bir gerileme dönemi başlamıştır (Habermas, 2015). Bu çöküşün sebebi kapitalizm ve burjuvazim olarak değerlendirilmiştir (Sennett, 2001). Toplumda yer alan insanlar, kamusal yaşamı ahlaki yönden sefil bir yaşam olarak görmeye başladıktan sonra, kamusal yaşamın ve dolayısıyla kamusal mekânların içeriği boşaltılmıştır. Ortaya kamusal ve özel yaşamın yeniden tanımlandığı bir uzlaşma ortamı çıkmıştır. 1914-1918 yılları arasındaki savaşlardan sonra ise kamusal mekânlar, köklü değişiklikler göstermiştir. Planlı bir araya gelişlerden çok, karşılaşma ve kendiliğinden gelişen ilişkiler alanına dönüşen kamusal mekânlarda daha mesafeli ilişkiler ve kişisel gözlemler hâkim olmaya başlamış, buna paralel olarak özel alanlar yaygınlaşmış ve toplumda içe dönüklük psikolojisi gelişmiştir (Çelikyay, 2017).

2.1.1.4. Yakın dönemde kamusal mekân

19. yüzyılda sanayileşmenin etkisi artmış, 20. Yüzyılda ise kentler ticaret, sanayi, konut gibi işlevler doğrultusunda kategorize edilmeye başlamıştır. Bu durum, kamusal mekân kavramında köklü değişikliklere sebep olmuştur. Artan sosyal ve mekânsal kutuplaşmalar sonucunda, yeni kamusal mekân türleri doğmuştur. Bu durumun etkisi, kamusal yaşamda özelleşme olarak yorumlanmıştır (Acaralp, 2009).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, otomobilin gelişimiyle birlikte kentsel yaşam alt birimlere bölünmüştür. Özellikle orta sınıf olarak nitelendirilen kullanıcılar, kent dışında yer alan güvenli ve özel yerleşim alanlarına doğru yönelmişlerdir. Bu göç, yeni kamusal mekân formlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu amaç doğrultusunda alışveriş merkezleri, eğlence parkları gibi yeni mekân türleri ortaya çıkmıştır (Acaralp, 2009).

Kamusal mekânları besleyen en önemli etken kamusal yaşamdır. Kamusal mekân olgusu toplumsal, siyasal, fiziksel ve anlamsal yönlerden sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. Kamusal mekân, kamusal aktiviteyi içinde barındırır, besler ve yönlendirir. Tasarımında kullanıcının pasif rol oynamasına rağmen, kullanımında bireyi içselleştirir ya da dışlar (Akyol vd., 2017).

Çağdaş koşullara ve teknolojik düzene ayak uyduran mimari anlayış, toplumsal yapıya da şekil verir. Toplumlar, sahip oldukları özgün kimlikleri ile var olan kamusal mekân anlayışlarını revize ederler. Diyalektik bir ilişki içinde olan kamusal mekân ve

toplumsal kimlik kavramları birbirlerini besler niteliktedirler. Her kamusal mekân, kullanıcısının fiziki ve özgün verilerine cevap verecek donanıma sahiptir (Sağlar Onay, 2005).

Günümüzde kamusal mekânlar, teknolojik gelişmelere ayak uydurarak bireysel konforu arttırırken, kamusal iletişimi azaltmaktadır. Bu bağlamda bireyselleşme, çağdaş yaşamın bir ürünü olmakla birlikte, kamusal iç mekânlara yönelim sebebi olmuştur. Başka bir deyişle kamusal iç mekânlar, kullanıcıları bireyselleştirme eylemine itmektedir (Sağlar Onay, 2005). Bu bireyselleşme, bireyin toplumdan koparılması ile sonuçlanmaktadır. Bu anlamda, mekânın bilincimizde nasıl yer aldığı ve algımızda hangi kavramlar üzerine kurulduğu önemlidir. Çünkü günümüzde bireyler, mekâna ait varlıklarını sadece özel olanlar üzerinden kurmaktadır (Bıyık, 2011).

Kamusal mekânlar, dünya tarihi sürecinde günümüzdeki haline gelişen ve değişen bir tasarım süreci ürünü olarak gelmişlerdir. Toplumsal deneyimler ve sosyal paylaşımlar bu biçimlenmeye yön vermişlerdir. Bu bağlamda, kamusal mekân kavramı, fiziksel ve sosyal çevrede önemli bir dönüşüme dâhil olmuştur. Çünkü kamusal mekânlar, sadece bir yer değil, insanlar arası etkileşimi sağlayan ve ilişkileri şekillendiren sosyokültürel bir olgudur (Akyol vd., 2017).

2.1.2. Türkiye tarihinde kamusal mekân

Türkiye’de kamusal mekân kavramı, 1980’lere kadar literatüre geçmemiştir. 19.yüzyıl sonrası küreselleşmenin bir etkisi olarak söz konusu olmaya başlamıştır. Ancak Türkiye’de kamusal kavramı, “başkasına ait” olarak algılanmaktadır. Oysa kamusal mekân, “tüm kullanıcılara açık olan yer” anlamına gelmektedir. Kalfa (2008), kamusal mekânın müşteri-siz bir mimarlık ürünü olduğunu savunur.

Osmanlı Dönemi’nde ilk kez 1860 yılında, özel gazeteciliğin başlaması ile kamuoyu kavramı dile gelmeye başlamış olsa da, basın öncesi dönemde kamusal alan her zaman var olmuştur (Öztürk, 2005). Kamusal mekân kavramının gelişim sürecinde, dönemin sosyolojik ve kültürel yapısı oldukça etkili olmuştur (Sağlam vd., 2019). Bu bağlamda, Türkiye’de kamusal mekân üç dönemde incelenmektedir. Bu dönemler Cumhuriyet Öncesi Dönem, Cumhuriyet Dönemi ve Yakın Dönemdir.

2.1.2.1. Cumhuriyet öncesi dönemde kamusal mekân örnekleri

Osmanlı Döneminde toplumsal yapının değişmesi ile özel ve kamusal mekân ihtiyaçları doğmuştur. Bu bağlamda ilk kapalı kamusal mekân örneği olan “kahvehaneler” kurulmuştur (Sağlam vd., 2019). Kamuoyu kavramının söz konusu olması ile gelişen kahvehaneler, ilk olarak doğuda ortaya çıkmıştır. İlk kahvehane, 1510’da Mekke’de inşa edilmiştir. Türkiye sınırlarındaki ilk örneği, 1554 yılında Tahtakale/İstanbul’da açılmıştır. Avrupa’daki ilk kahvehanenin açılması ise 1650’li yıllara denk gelmektedir (Öztürk, 2005).

Cumhuriyetten önceki dönemler incelendiğinde, kamuya açık birçok mekânın bulunduğu görülmektedir. Bu mekânlar; kahvehaneler, hamamlar, camiler, meyhaneler, bozahaneler, meydanlar ve pazar yerleridir (Sağlam vd., 2019). Ayrıca Osmanlı camilerinde bulunan “harim” adı verilen avlular ve kent içinde bulunan hamamlar da o döneme ait kamusal yapı örnekleridir (Gürallar, 2009). Şekil 2.3’de Ortaçağ’da bulunan bir pazar yeri örneği verilmiştir.

Şekil 2.3: Ortaçağ'da Pazar Yeri

(<https://www.thinglink.com/scene/836872691225985026> - 12.09.2020 13:40)

Cumhuriyet Öncesi Dönemde kahvehaneler, farklı kesimlerin bir araya gelmesi ile değişik tartışma ortamlarına imkân veren mekânlar olarak tanımlanmıştır. Kahvehaneler, bu zamana kadar var olan kamusal mekânlardan farklı olarak; bir araya gelen kişiler itibariyle kısmen çeşitlilik gösterdiği için, dönemin en iyi kamusal mekân örneği olarak gösterilmiştir. Ancak Osmanlı Döneminde kahvehaneler, külliye ve medreseler sadece erkeklere hitap eden mekânlar olarak tasarlanmıştır. Kadınlar ise sosyalleşmek için sadece hamamlardan yararlanmıştır. Tüm bu mekânlar, toplumsal hiyerarşiyi ortadan kaldırmaları sebebiyle toplumda önemli bir role sahiptir. Ancak günümüzdeki kamusal mekân anlayışından farklı olarak, tüm halkın kullanımına açık olma şartını sağlamadıkları için, kamusal mekân tanımını da tam olarak karşılayamamaktadırlar (Sağlam vd., 2019).

Şekil 2.4: Bir Türk Kahvehanesi

(<https://blog.peramuzesi.org.tr/sergiler/osmanlinin-sosyal-medyasi/> - 12.09.2020 13:45)

Cumhuriyet Öncesi Dönemde kamu kavramı, hem ortak bir alan hem de siyasi bir alt yapı olarak tanımlanmıştır (Gürallar, 2009). Özellikle kahvehaneler, siyasi eleştirilerin yapıldığı ve bir kamuoyunun oluştuğu mekânlar olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan farklı toplum katmanlarından insanlar, kahvehaneleri toplumların üzerindeki siyasal baskıyı hafifletmek amacıyla kullanılmışlardır (Öztürk,

2005). Bu sebeple “Vaka-i Hayriye” denilen yeniçeri kahvehaneleri kapatılmıştır. Hamamlar da aynı sebeple, çeşitli siyasi ayaklanmalara sebebiyet veren mekânlar olarak nitelendirilmiş ve kapatılmıştır (Gürallar, 2009). Şekil 2.4’te bir Türk kahvehanesi görseli bulunmaktadır.

Sonuç olarak; Cumhuriyet Öncesi Dönemde kamusal mekân kavramı, özel alan ile devlet alanı arasında bir ara biçim olarak var olmuştur. Bu dönemden sonra kadın ve erkeğin eşit rol aldığı ve devlet tarafından desteklenen yeni sosyal mekânların varlığından söz etmek mümkündür (Fındıklı, 2016).

2.1.2.2. Cumhuriyet dönemi kamusal mekân örnekleri

Kamusal mekân tarihinde Osmanlı Dönemi’nin ardından Erken Cumhuriyet Dönemi’nin izleri görülmektedir. 18. yüzyılda kentleşmenin artmasıyla kahvehanelerin yerini sosyal merkezler almıştır. Osmanlı Dönemi’nde yer alan kahvehaneler, devletten bağımsız bir şekilde halk tarafından oluşturulmuştur. Ancak Cumhuriyetin ilanı ile modernleşme anlayışı, kent planlamalarına da etki etmiştir. Mimari yaklaşım, bu modernleşme isteği doğrultusunda şekillenmiştir. Bu dönemdeki modern mimari anlayıştan en çok etkilenen kavramın kamusal mekân kavramı olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumun sebebi, kamusal mekânların kent simgesi ve halkın etkileşme alanları niteliğinde olmalarıdır. Bu noktada devletin yapımını üstlendiği kamusal mekânlar oluşturulmaya başlanmıştır. Özellikle halkın eğitimine ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak kamusal mekânlar inşa edilmiştir (Sağlam vd., 2019).

Cumhuriyet Dönemi’nin modernleşme ideolojisi gereğince tiyatro ve operalar inşa edilmiş ve halkın kullanımına açılmıştır. Kültürel yapılara ek olarak belediye binaları, hükümet konakları, terminaller ve tren garları da döneme ait kamusal mekân örnekleridir. Türkiye’de kamusal mekân halka devlet vermiştir (Sağlam vd., 2019). Cumhuriyet rejimi ile aktifleşen modernleşme akımı kamusal mekânın dönüştürülmesini gerekli kılmıştır. Bu sebeple 1923-1950 yılları arası kamusal mekân prototipleri geliştirilmiştir. Özellikle kadınların kamusal hayata dâhil edilmesi ile eşitlik ilkesine vurgu yapılmıştır. Cumhuriyete özgü olan bu ilkeler ile yaygınlaşan kamusal mekân kavramı, modernleşme sürecini tanımlamaktadır (Aritan, 2008).

1930’lu yıllarda Osmanlı Dönemi’nin sonlarında ortaya çıkan Türk Ocakları’nın yerine “Halkevleri” kurulmuştur. Halkevleri her yaş, cinsiyet ve sınıfa hitap eden halka açık, kültürel gelişim mekânı modeli olması sebebiyle dönemin en önemli kamusal mekân örneği olarak değerlendirilmiştir (Arıtan, 2008). Halkevleri; kütüphane, sinema, gazino, konferans salonu, spor salonu, parti binası ve misafirhane ünitelerinden oluşan kamusal mekânlardır. Kültürel eğitimin verildiği bu yapılardaki mimari anlayış, İslami altyapıdan uzak ve sade niteliktedir (Arıtan, 2008). Şekil 2.5’te bir halkevi örneği bulunmaktadır.

Şekil 2.5: Halkevlerinde Müsamere Sonrası Bir Poz

(<http://www.ismetinonu.org.tr/halkevlerinin-kurulusu-ve-etkinlikleri/> -12.09.2020 13:50)

Bu dönemde köylerin kalkınması amacı ile oluşturulan “Köy Enstitüleri”, diğer bir kamusal mekân örneğidir. İçlerinde yatakhane, öğretmenevleri, yemekhane, yönetim odası, derslikler, kütüphane, laboratuvar, atölye, tiyatro/toplantı salonu, çamaşırhane, revir, fırın, kooperatif, ahır/ağıl/kümes, balıkhane, su deposu, havuz, elektrik santrali, bahçeler, tarım alanları, spor tesisleri ve açık hava tiyatrosu ünitelerini barındıran Köy Enstitüleri, gelişmiş insan yetiştirme amacı ile inşa edilmiştir. Kız ve erkek öğrencilere eş zamanlı hizmet etmesi, dönemin muhafazakâr kesimini rahatsız ettiği için Köy Enstitüleri kısa süre sonra kapatılmıştır (Arıtan, 2008).

Bir diğerk önemli kamusal mekân örneği ise gazinolardır. Özellikle gazinoların kadın ve erkek kullanıcılar tarafından eş zamanlı tercih edilmesi Türkiye Cumhuriyeti'ndeki kamusal mekân anlayışını Osmanlı Dönemi kamusal mekân anlayışından ayıran en önemli farktır (Sağlam vd., 2019).

Dönemin en önemli açık kamusal mekân örnekleri ise Gençlik Parkı ve Atatürk Orman Çiftliği'dir. Bu mekânların eşitlikçi, seküler³ ve kolektif özellikler taşımaları önemli kentsel yapılar olmalarına sebep olmuştur (Arıtan, 2008). Kalfa (2008), dönemin açık kamusal mekân örnekleri olarak meydanları, istasyonları, durakları, yolları, kavşakları da kabul etmektedir.

Sonuç olarak; modernleşme süreci kamusal mekân kavramının gelişimine doğrudan etki etmiştir. Osmanlı Dönemi'nde kadın ve erkek kamusal mekânları ayrı iken, Cumhuriyet Dönemi'nin prensipleri, bu durumu değiştirerek kadın ve erkeği aynı kamusal mekânın eş zamanlı kullanıcıları yapmıştır. Ayrıca bu dönemde kamusal mekânların inşasını devlet üstlenmiştir. Cumhuriyet Dönemi ile başlayan modernleşme projesi, mimari anlamda bugün de etkisini sürdürmektedir (Arıtan, 2008).

2.1.2.3. Yakın dönem kamusal mekân örnekleri

Cumhuriyet Dönemi'nin ardından yapı örneklerinin üretilmeyi sürdürdüğü Yakın Dönem gelir. Türkiye tarihi, Osmanlı Döneminin bitip Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile başlar. Ancak siyasi dönemdeki değişiklikler ile toplumsal ve kültürel dönemdeki değişiklikler eş zamanlı ilerlemez. Bu sebeple kamusal mekânların tarihinde Osmanlı Dönemi önemli bir yere sahiptir (Sağlam vd., 2019).

Günümüzde Türkiye'de kamusal mekânların bir rant olarak görülmesi sebebi ile her hükümet değişimi, kamusal mekânların da değişim sürecine girmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durumun sebebi, kamusal ve özel mekân tanımlarının halk belleğinde net olmamasıdır (Kalfa, 2008).

Cumhuriyet Dönemi'nde devlet eliyle inşa edilen kamusal mekânlar, bu dönemde hâkimiyetini kaybetmiştir. Bu duruma alışveriş merkezleri ve şirketlerin sayısının artmasıyla, sokak kültürünün ortadan kalkması sebep olmuştur. Türkiye'deki ilk

³ Yüzyıllık, yüzyıl içerisinde bir defa olan, laik hayata ait, dinden bağımsız

alışveriş merkezi Şekil 2.6’da görülen Galleria’dır. Galleria Alışveriş Merkezi, 1988 yılında İstanbul’da inşa edilmiştir. Bu oluşumdan sonra güncel dönemin kamusal mekânları, alışveriş merkezleri olmuştur (Sağlam vd., 2019).

Şekil 2.6: Galleria-1988

<https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/turkiye-nin-ilk-avmsi-yikiliyor-2103322>.

-12.09.2020 14:00)

Bazı görüşlere göre ise alışveriş merkezleri, kamusal anlamında gerekli niteliklere sahip değildir. Bu görüştekilerin gerekçesi, alışveriş merkezlerinin bir tüketim mekânı olması ve bu mekânlara bir kontrolden geçilerek giriliyor olmasıdır. Söz konusu durumlar, bu mekânların kamusal algısını zayıflatmaktadır (Sağlam vd., 2019).

Güncel kamusal mekân örnekleri olarak sinemalar, sergiler, kültür merkezleri, çağdaş sanatlar merkezleri, gençlik merkezleri, spor tesisleri sayılmaktadır. Yeni dönem kamusal mekânların en belirleyici özellikleri, bireyler arası farklılıkların önemsenmesidir (Sağlam vd., 2019).

Türkiye’de kamusal mekânın tarihi incelendiğinde, her dönemin kendisine ait özelliklerinin mimariye yansıdığı görülmektedir. Bu sebeple, her dönemde yer alan kamusal mekânları, içinde bulunduğu dönemin şartlarına göre değerlendirmek gerekir. Kamusal mekânların değişimi, tarihsel süreç içerisinde izlendiğinde daha kolay kavranmaktadır. Ancak mekânların nitelikleri ve işlevleri, kullanıcılarının sosyal ve kültürel birikimi ile şekillenmektedir (Sağlam vd., 2019). Kamusal mekânların toplum tarihinde önemi büyüktür. Kullanıcılar özel mekânlara ihtiyaç duyunca, kamusal

mekânlar çoklu kullanıcıların bir araya gelip fikir alışverişi yaptığı mekânlara dönüşmüştür. Bu bağlamda kamusal mekânlar, çoklu kullanıcı çeşitliliğine hizmet veren farklılık merkezleri konumuna gelmişlerdir (Erdönmez, 2014).

Yapılan araştırmalar sonucunda, Cumhuriyet Öncesi Dönem olan Osmanlı Döneminde kamusal mekânların, dönemin muhafazakâr yapısı nedeni ile cinsiyete göre planlandığı sonucuna varılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise modernleşme ideolojisi ile söz konusu mekânlar toplumsal yapıya göre şekillenmiş ve mekânlar üzerindeki cinsiyet parametresi kalkmıştır. Ayrıca bu dönemde kamusal mekân anlayışı kültürel beslenmeye doğru evrilmiştir. Yakın Dönem'deki kamusal mekânlar ise, bireysel amaçlı kullanılan mekânlar olarak tasarlanmıştır. Aynı zamanda yakın dönemin kamusal mekânları, çoklu işlev ile özelleşerek, toplumsal değişime göre şekillenmiştir (Sağlam vd., 2019).

Türkiye'de kamusal mekânlar, toplumsal iletişimin gerçekleştiği mekânlardır. Bu tanım tüm zaman zinciri olasılıklarını içinde barındırır. Kamusal mekân, topluma dâhil olan her bireyin, hiçbir başlık altında olmadan, kendi dinamikleriyle ve her şartta birlikte olduğu mekândır. Bu durum ideal kamusal mekânı ifade etmektedir. Kamusal mekânlarda kentte yaşayan herkes bulunabilir ve hayata dair tüm pratikler burada yaşanabilir (Kalfa, 2008).

Türkiye tarihinde üç dönemde de kamusal mekân kavramı, içinde bulunduğu dönemin siyasi yapısından etkilenmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal mekânları devlet yapıyorken, Yakın Dönem'de özelleşmiş kamusal mekânlar inşa edilmiştir. Bu durumdan hareketle, takip eden dönemlerin yeni kamusal mekân anlayışları üreteceği düşünülmektedir (Sağlam vd., 2019). Kamusal mekân kavramını devletin hâkimiyetinden çıkarmak için ortak alan, müşterek alan, toplumsal alan, umumi alan ifadelerinden yararlanmak gerekir. Çünkü kamusal mekân, özel ile kamusalı birbirine bağlayan yer olarak tanımlanmıştır. Ancak bu iki kavram bir süreç içerisinde değerlendirildiğinde sınırlarının sürekli değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Günümüzde kamusal mekân, herkese açık bir görüşme mekânı olarak ifade bulmuştur (Falay, 2014).

2.2. Kamusal Alan ve Kamusal Mekân İlişkisi

Türkiye’de, “kamu yapıları”, “kamusal alan” ve “kamusal mekân” kavramları içerdikleri ortak “kamu” kelimesi nedeni ile anlam olarak kavranamamaktadır. Kamusal alan ve kamusal mekân kavramları bazı yönlerde birleşirken, bazı yönlerde ayrışır (Kalfa, 2008). Kamu kavramı, devlete ait yer anlamını çağrıştırdığı için devlet idaresi veya devlet organları altında olan alanı akla getirir. Bu sebeple kamusal mekân ile kamuya ait yapılar arasındaki fark belirtilmelidir. Çünkü bir yapının devlete ait olması veya özel mülkiyet olmaması, kamusal olduğu anlamına gelmez. Bir mekânın kamusal olabilmesi için kamuya açık olması gerekir (Sağlam vd., 2019).

Kamu kelimesi, bir birikim sürecinde oluşmuştur. Bu sebeple anlam ve içerik olarak geçişli bir yapıya sahiptir. Zamanla kelimelere yeni anlamlar yüklenirken, eski anlamları yitirilebilir. Bu nedenle kamu kelimesi için net ve tek bir tanım yapılamaz. Bıyık (2011), topluma ait olması sebebiyle devletle, toplumdan soyutlanması sebebiyle ise herkes ve hiç kimseyle kurduğu aitlik ilişkisi üzerinden kamusal kavramının, devlete veya topluma ait olma arasında gidip geldiğini söylemektedir. Ancak bu karmaşıklığın nedeni ile sınırları net bir şekilde belirtilmemiştir.

Kamusal alan, kamuya açıklık anlamına gelirken, tüm toplum tarafından kullanılabilirlik kavramını da içinde barındırır. Kullanıcının şahsi kontrolünün ve özel alanlarının dışında kalan alanlar olarak da tanımlanabilen kamusal alan, erişilebilirlik ve eşitlik kavramlarını içerirken; toplu iletişime, öğrenmeye ve toplumsallaşmaya da imkân tanır (Akyol vd., 2017).

Kentsel morfolojide, özel mekândan arda kalan mekânlar olarak tanımlanan kamusal mekân kavramı, bireysel farkındalıklarımızın ve algılarımızın üzerine oturtulmaya çalışılmaktadır. Mekân kimliği kentte yaşayanlar tarafından belirlenir. Popülasyon arttıkça, kimliğin oluşturulması daha fazla sayıda insana bağlanır. Bu sebeple farklı tanımlar ve farklı algılar oluşmaktadır. Mekânsal olgunun meydana gelmesi bu tanım ve algılarla ilişkilenen beden ve duyuya bağlıdır (Bıyık, 2011).

Kamusal mekân ve kamusal alan kavramları, benzerlikleri ve farklılıkları yönünden net bir şekilde tanımlanmalıdır. Türkçede mekân ve alan kavramlarının yakın anlamda kullanılması, bu durumun kavranmasını zorlaştırmaktadır. Kamusal mekân,

ölçülebilir ve sınırları olan bir yapı olmanın ötesinde, Lefebvre'nin *space* kelimesi ile tarif ettiği üzere daha soyut ve karmaşık bir olgudur (Akyol vd., 2017).

Kamusal mekânlar, tüm toplumun erişimine açık olan, insan yapımı ve sınırları tanımlı yerler iken; kamusal alanlar, kullanımın ve erişimin kontrolsüz olduğu, insan tarafından yapılmamış, sınırları tanımsız alanlardır (Acaralp, 2009).

Habermas (2015)'a göre; kamusal alan, devlet alanları ile şahsi alanların arasındaki ortak alanlardır. Bu tanımlama kamusal alanların tüm halka açık olduğunu vurgulamaktadır (Sağlam vd., 2019). Kamusal alan, mekânsal ve fiziksel özellikler taşımasının yanı sıra bir temsiliyet alanıdır. Kamusal mekânlar, kamusal alanlardan daha tanımlanabilir nitelikte olmasının yanı sıra açık ya da kapalı alanları tarif edebilirler (Fındıklı, 2016). Kamusal alan, ev dışındaki alanların tamamı, demokrasinin meşrulaştığı veya halkın karşılaştığı alandır. Ayrıca kamusal alan, iktisadi yönüyle ortak ekonominin merkezi, sosyal yönüyle ortak bir dünyanın arabulucusu olarak da tanımlanmıştır (Çelikyay, 2017).

Kamusal mekân, toplu faaliyeti içinde barındırırken, toplumsal yaşamı besleyen ve aynı zamanda yönlendiren mekândır (Sağlar Onay, 2005). Kamusal mekân ve kamusal alan, kendi içinde kıyaslandığında; her kamusal mekân, aynı zamanda kamusal alan özelliği gösterir ancak, her kamusal alan, kamusal mekân özelliği göstermez şeklinde yorumlanır (Sağlam vd., 2019).

Bir kentsel ifadenin, kamusal olarak tanımlanabilmesi için, kullanıcı sınıflarını çoğaltması gerekir. Böylece farklı kullanıcıların birbirleriyle etkileşim imkânları artar. Ayrıca bir mekânın, kamusal mekân olarak tanımlanabilmesi için, bireylerin iletişim ve karşılaşma ihtimallerinin gerekliliklerine zamansal, mekânsal ve kültürel açıdan sahip olması gerekir (Karabacak, 2015). Kamusal mekânda yer alan tüm eylemlerin, kamusal alanda bir altyapısı olmalıdır. Çünkü mekâna yapılan her tanımlama düşünsel bir ideoloji gerektirir. Aynı şekilde kamusal alandaki ideolojiler, kamusal mekândaki eylemler ile değiştirilebilir. Bu bağlamda paradoksal bir dualitenin varlığından söz etmek mümkündür (Bıyık, 2011).

Bireylerin mekânlarda yoğun toplumsal ilişkiler kurma imkânı kamusallaşma ise, buna olanak sağlayan mekân da kamusal mekândır. İşlevsellik açısından ise tüm halkın kullanımına hizmet eden kentsel mekânlar, kamusal mekânlar olarak tanımlanabilir.

Kamusal mekânlar, her zaman, herkesin faydalanabildiği bir araya gelme mekânlarıdır. Kamusal mekânlar, kullanıcı profili ve eylemleri açısından özgürlerdir (Karabacak, 2015).

Kamusallık kavramı tüm yaşamsal pratikleri içinde barındırır. Kamusal alan ise doluluk, boşluk üzerinden algılanmaktadır. Kamusal alan, mekânsal bir tanıma işaret etmemektedir. Kamusal kelimesi ilk kullanıldığı zamanlarda ortak fayda, ortak varlık kavramlarını karşılamıştır (Kalfa, 2008). Habermas (2015), ilk olarak 1962 yılında yayınlamış olduğu kitabında kamusallık tanımını şöyle yapmıştır:

"Şahısların kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışma sonucunda ortak bir kanaati, kamuoyu oluşturdukları araç, süreç ve mekânların tanımladığı hayat alanıdır."

Günümüzde kamusal alanlar toplumsallaşma alanları yerine, bekleme ya da geçiş alanları işlevinde kullanılmaktadır. Kamusal alanlar kamusal mekânlardan daha yoğun bir kullanıma sahiptir. Bunun nedeni farklılaşan toplumsallaşma potansiyelleridir (Karabacak, 2015). Kamusal alan, özel alandan daha hızlı değişir ve kamusal alanlara kamusal mekânlara kıyasla daha kolay ulaşılır (Fındıklı, 2016).

Günümüzde kamusal alan ve kamusal mekân tanımları, başta mimarlık olmak üzere mekân, tarihsellik, gündelik yaşam, materyal ve kültür ile koşullanma biçimleri üzerinden incelenmektedir. Türkiye’de de bu kavramlar ile ilgili farklı bağlamlarda üretilmiş zengin bir literatür vardır (Fındıklı, 2016).

2.2.1. Kamusal mekânın nitelikleri

Kamusal mekânlar, fiziksel bir ortam oldukları kadar, toplumsal bir anlamı da ifade ederler (Fırat, 2002). Bu sebeple kamusal mekânlar, kullanıcıların fikir ve eylemleri üzerinde önemli bir yere sahiptir. Bıyık (2002), özel alanların yanı sıra toplumsal anlamda da varlığını kanıtlamak isteyen kullanıcının, kamusal mekânı nasıl tanımlaması gerektiği konusunu vurgulamıştır ve kamusal mekânda var olmanın önemine dikkat çekmiştir.

Bedensel ilişkilerin, zihinsel yansımaları farklı biçimlerde şekillenir. Kamusal mekânlarda meydana gelen bu biçimsel değişimler, kent yaşamının ve kurulan yeni ilişkilerin tanımlanmasını sağlar. Bu anlamda kamusal mekânlar, farklı kullanıcıları

bir araya getirir, toplumsal hayatın karmaşıklığını arttırır ve insanları kullanıcı bazında heterojenleştirerek birbirlerine birer yabancı olarak sunar (Bıyık, 2011). Kamusal mekânlarda belirli periyotlarla bir araya gelen insanlar, kendini topluma ait hisseder, geçmişi ile bağ kurar ve sosyallik ihtiyacını karşılar. Bu bir araya gelişin zeminini oluşturan kamusal mekân, insanlar arası iletişime de yön verir. Bu bağlamda toplum ile mekân arasında daimi ve devingen bir ilişkinin varlığından söz edilebilir (Erdönmez, 2014). Lefebvre (2019), toplum ile mekân arasındaki bu etkileşimi mekânın kimliği üzerinden yorumlamıştır. Bu bağlamda mekân; algılanan, anlaşılan ve yaşanan mekân olarak üçlü diyalektiğe dâhil edilmiştir. Kentsel mekânı ise temsili mekân olarak tanımlamış ve kullanıcıların mekânı olarak nitelendirmiştir (Lefebvre, 2019).

Kamusal mekânlar, kolektif ve özel nitelikleri bir arada gösterirler. Normlar tarafından yönlendirildikleri için toplumsal, özgül gerekliliklere cevap verebilecek nitelikte oldukları için de özellerdir (Falay, 2014). Kamusal mekânda bulunan görsel uzamlar o kentin aynasıdır. Çünkü kamusal mekânlar, kentin yaşam pratiklerini içinde barındırır. Kullanıcılar kamusal mekândaki görsel uzamlar ile kurdukları iletişim neticesinde varlıklarını ifade ederler (Kalfa, 2008). Kamusal mekânda meydana gelen her eylem, bireyin özel yaşamında yer edinir. Özel hayatlar ile kamusal mekândaki eylemler arasında bu bağlamda bir ilişki vardır. Bu nedenle kentsel mekânların anlamları duygusal bir bütünleşme içerir. Bireyler, mekânla bütünleşir ya da tamamen mekândan kopar. Bu durum, mekânın toplumsal kimliğini kazanmasını sağlar. Dolayısıyla kamusal mekân, bireyin etkisi dışında olmasına rağmen, birey için var olan bir mekân olarak tanımlanabilir (Bıyık, 2011).

Kamusal mekân kullanıcısının kendisini kamusal mekân içinde bir yere koyma kaygısı ve varlığını ispatlama dürtüsü, mekân ile kurmaya çalıştığı iletişim kaygısından kaynaklanmaktadır. Bedenlerin kamusal mekân ile ilişkisi, ancak bu var olma çabası ile mümkün olur. Bireylerin hem şekillendirdiği hem de kurallarına uymak zorunda olduğu normların tekililikler üzerine mi, yoksa kamusal kelimesinin anlamından kaynaklanan çoğulluklar üzerine mi kurulacağı kesinleştirilmemiştir (Bıyık, 2011).

Kullanıcı gruplarını bir araya getiren bir kesişim noktasında olan kamusal mekân, ortak kullanıma imkân sağlarken, kullanıcıya kentsel düzene ait olduğunu hissettirir. Bu durum sosyal sürdürülebilirlik bağlamında değerlidir. Çünkü heterojen kullanıcı

toplulukları, sosyal entegrasyonun önünü açabilecek potansiyel gruplar niteliğinde olduklarından, kamusal mekân bağlamında son derece önemli bir yere sahiptir (Oğuz, 2020).

Kamusal mekânlar; toplumun kültür, köken ve sınıf bakımından farklı kesimlerinin eş zamanlı deneyimler yaşarken benzerliklerini ve farklılıklarını gördükleri, birbirlerine güvenmeyi ve bir arada yaşamayı öğrendikleri, toplumsal bir bütünlük içeren kentsel mekânlardır. Ayrıca kamusal mekânlar, farklı kullanıcı gruplarının etkileşim içine girdikleri ve kent yaşamını zenginleştirdikleri sosyal işlevli mekânlardır (Acaralp, 2009).

2.2.1.1. Kamusal mekân türleri

Özel yaşamda birbirlerinden ayrılan farklı sosyal sınıfların bir arada oldukları tek yer kamusal mekânlardır. Kamusal mekânlar dil, din, yaş, engel, kültür, ırk, sosyoekonomik sınıf farkı gözetmeksizin toplumda yaşayan her bireyin eşit haklarda bir araya gelebilecekleri yerlerdir. Farklı sosyal gruplardan bireylerin, kamusal ortamda bir araya gelerek iletişim kurmaları toplumsal uyumun sağlanması ve devamlılığı açısından da son derece önemlidir.

Kamusal mekânlar herkese açık olan toplumsal mekânlar olmalarına rağmen, her kamusal mekânın kamusallık derecesi aynı değildir. Acaralp (2009), kamusal mekânları; erişim, kullanım ve mülkiyet özelliklerini referans alarak sınıflandırmıştır. Çünkü bir mekânda kamusallığı bu üç ana unsur belirler. Kamusallık niteliklerine göre mekânlar üç grupta incelenmiştir:

- Erişimi açık kamusal alanlar
- Erişimi açık kamusal mekânlar
- Erişimi kontrollü veya kapalı kamusal mekânlar (Acaralp, 2009).

2.2.1.1.1. Erişimi açık kamusal alanlar

Kamunun sahip olduğu, halkın erişimi için ön koşul ya da engeli olmayan kamusal mekânlar, erişime açık kamusal mekânlar olarak tanımlanmıştır. Örnek olarak, her kesimden kullanıcının erişimine fiziksel ve sembolik olarak açık olan meydanlar,

sokaklar ve parklar verilebilir (Acaralp, 2009). Türkiye’deki en önemli meydanlardan birisi Şekil 2.7’de yer alan Taksim Meydanı’dır.

Şekil 2.7: Taksim Meydanı

(<https://tr.sputniknews.com/cevre/201707111029227806-istanbulda-71-cadde-ve-meydan-yeniden-duzenlenecek/> 12.09.2020 17:40)

2.2.1.1.2. Erişimi açık kamusal mekânlar

Erişimi halka açık olan kamusal mekânlar, aidiyet bakımından özel, kullanım olarak topluma mal edilmiş mekânlar olarak tanımlanır. Bu mekânlara örnek olarak alışveriş merkezleri, sinema ve eğlence alanları verilebilir (Gökgür, 2006). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra otomobilin hayatımıza girmesi ile kent merkezinden uzaklaşmış ve farklı kamusal mekân türleri arayışına girilmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan ve hala yoğun talep gören alışveriş merkezleri, erişimleri halka açık olan ancak mülkiyeti özel bir kişi ya da kuruluştaki kamusal mekân örnekleridir. Türkiye’de İstanbul’da yer alan ve en çok tercih edilen alışveriş merkezlerinden birisi Şekil 2.8’de görülen Cevahir Alışveriş Merkezi’dir.

Şekil 2.8: Cevahir Alışveriş Merkezi

(<https://www.neredekal.com/istanbul-cevahir-avm/> 12.09.2020 18:30)

2.2.1.1.3. Erişimi kontrollü veya kapalı kamusal mekânlar

Kontrollü erişim kavramı, mekânların türlerini tanımlayan fiziksel sınırların yanı sıra, erişim yönündeki sınırları da kapsar. Erişimi engelleyen şartlar, dolaylı olarak kamusal mekânın niteliğini de etkiler. Kamusal mekânlar, bu kullanım niteliklerine göre erişimi açık veya kapalı kamusal mekânlar olarak sınıflandırılırlar.

Erişimi kapalı kamusal mekânlar, erişim ve kullanım hakları bakımından herkesin doğrudan yararlanamadığı mekânlardır (Gökgür, 2006). Bu kamusal mekânların genel özellikleri, girişte ücret talep edilmesi, belirli saat aralıklarında çalışıyor olmaları, üyelik sorgulamaları gibi ön koşulları içerir. Bu mekânlara örnek olarak müzeler, galeriler, kütüphaneler ve dini yapılar verilebilir. Ayrıca kapalı alanda yer alan ve özel sektör tarafından işletilen bazı plajlar, park yerleri ve sokakların yanı sıra parklar ve yeşil alanlar da bu kamusal mekân türüne dâhil olabilir (Acaralp, 2009). Bu tip kamusal mekânlarda halkın her kesimi, kamusal mekâna aynı seviyede erişim sağlayamamaktadır. Türkiye'deki en güzel örneklerinden birisi de İstanbul'da yer alan ve Şekil 2.9'da da görseline yer verilen Sakıp Sabancı Müzesi'dir.

Şekil 2.9: Sakıp Sabancı Müzesi

(<https://istanbeautiful.com/tr/sakip-sabanci-muzesi-emirgan/> 12.09.2020 17:45)

2.2.1.2. Kamusal mekân değerlendirmesi

Dönemsel süreçler içerisinde incelendiğinde kamusal kavramı, farklı anlamlara işaret etmektedir. Doğru bir değerlendirme yapabilmek için, kamusal mekânların insan bedeni ile kurduğu aktif bağı parametre olarak kabul etmek ve kamusal kavramının mimari literatürdeki izdüşümünü netleştirmek gerekir. Kamusal olarak nitelendirilen bir davranış, kamusal kavramı dâhilinde çeşitli seviyelerde değerlendirilmektedir. Bu sebeple, kamusal mekân kullanıcılarının davranış biçimleri, mekânın kamusallığı üzerinde yönlendirici bir etki yapmaktadır (Sağlar, 1998).

Bu davranış biçimleri şu şekilde sıralanabilir:

- Kamusal eylemde bulunanların heterojenlik oranı
- Etkileşim biçimi
- Oluşturulan anlam
- Politik veya günlük yaşamla ilgili oluşu
- Etkileşim içinde bulunan kişi veya grupların sayısı ve büyüklüğü
- Yasal, politik ve siyasi çevre (Sağlar, 1998)

Kamusal mekân kullanıcıları arasında renk, etnik köken, gelir grubu, yaş ve cinsiyet gibi demografik farklar önemsizdir. Hatta kullanıcıların heterojenliği arttıkça mekânın kamusalılığı artar. Kamusal mekânın kullanımı sırasında bireyler birbirleriyle, bireyler gruplar ile veya gruplar birbirleri ile iletişime girerler. Bu çeşitlilik arttıkça, paylaşılan düşünceler de artacaktır (Sağlar, 1998). Farklı yönere bakma, birbirini anlayamama ya da paylaşılan kavramları kendi dünyasına çevirmede sıkıntı yaşama, toplu yaşamın en belirgin sonuçlarından (Fındıklı, 2016). Çünkü kullanıcı kamusal mekânı, kamusal mekân da kullanıcının özne olma potansiyelini etkiler. Özne, yoğun bir mekânsal deneyim yaşarsa ve mekânla hedeflediği ölçüde ilişki kurabilirse, mekânsal bir hafızaya sahip olur ve böylece kamusal mekânın tanımını güçlendirir (Kalfa, 2008).

2.2.2. Kamusal alanın nitelikleri

Kamusal alan, farklı kullanıcı gruplarının aynı kentsel eylemi gerçekleştirmek üzere; deneyimlerini mahremiyet kurallarından uzak yaşayabildikleri, işlevsel ve kentsel ara yüzlerdir. 21. yüzyılın mücadele ettiği sorunlar, kamusal alanın önemine vurgu yapar. Bu sebeple kamusal alanlar erişilebilir, kapsayıcı ve içerici nitelikte olmalıdır. Bu içerikler, tüm kullanıcıların kendilerini güvenli bir ortamda hissetmeleri açısından önemlidir (Oğuz, 2020).

Kamusal alanlar, sosyal yaşamın merkezini oluştururlar. Kamusal alanlar, kullanıcıların birbirleriyle iletişime geçebildiği, işlevine göre dinlendirici ya da eğlendirici eylemlere müsaade eden, birbirlerini tanımayan insanların ortak bir anısı olmasına imkân sağlayan ve öğrenme süreçlerini birlikte sürdürülebildikleri alanlardır (Oğuz, 2020). Kamusal alanları oluşturan mekânsal ve çevresel parametreler, kamusal alanların algılanışını etkiler. Böylece kullanıcıların kamusal alan kullanımı ve kamusal yaşam tercihleri, birbirlerinden farklı şekillerde biçimlenir.

Kamusal hayatın sönümlenişi en çok sıradan insan için önemlidir. Çünkü sıradan insanın yaşamında kamusal alan belirleyici bir rol oynar. Ancak sıradan insan katılmasa dahi, kamusal alan her zaman varlığını sürdürecektir. Bu farkındalık, kaybettiğimiz zemini yeniden kurgulayacaktır (Fırat, 2002). Toplumda var olan bireyler, kamusal alanda görünür olmaya, seslerini duyurmaya ihtiyaç duyarlar. Çünkü ilişki kurmak insanın temel gereksinimlerinden biridir. Dış mekânla iletişime geçmek ve mekânsal organizasyonun bu iletişimin gerekliliklerini karşılama biçimine verdiği

yanıt, bu etkileşimin bir sonucudur. Kültürel, fiziksel ve algısal parametreler bu iletişimi doğrudan etkiler. Toplumsal ve özel yaşamlar, kentsel hayatın oluşmasını sağlamışlardır. Bu kentsel yaşamda meydana gelen sosyal aktiviteler kullanıcıların mekânda eş zamanlı olarak bulunmaları sonucunda kendiliğinden meydana gelir. Kamusal alanlar yeterli donanımına sahip olurlarsa bu iletişim artar ve güçlenir (Erdönmez, 2014).

Kamusal alanlarda erişilebilirlik çok önemlidir. Kentte yaşayan herkes, kamusal alanları rahatça kullanabilmelidir. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler de kamusal yaşama katılmalıdır. Bu anlamıyla kamusal alanlar çoklu kullanıcıyı bir araya getirme gücüne sahip alanlardır. Bu özellikleri ile kamusal alanlar, kentlilerin birbirlerine yabancılaşmalarının önüne geçmekte önemli bir rol oynarlar (Oğuz, 2020).

Kamusal alanlar, belirli bir kentsel çevrede yer alırlar. Buldukları bu çevre, belirli gerekliliklere cevap verecek nitelikte olduklarında, kamusal alan kavramı anlamsal olarak güçlenir. Acaralp (2009), bu gereklilikleri şu şekilde özetlemiştir:

- Karakter
- Devamlılık ve kapalılık
- Kamusal ortamın kalitesi
- Hareket kolaylığı
- Okunaklılık
- Uyumluluk
- Çeşitlilik

Bu kavramlar çeşitli kaynaklarda sayıca arttırılsa da, genel olarak belirli öz değerler altında birleşirler. Bu bütünleştirici nitelikler, kamusal alan değerini arttırırken, kavramsal niteliklere de etki ederler. Ayrıca kullanıcı bazında tasarlanan kamusal alanların varlığını oluşturmada etken değişken olmasına da katkı sağlarlar.

Günümüzde kamusal alan kavramı giderek belirsizleşmektedir. Bu durumun sebebi, modern kentlerde kullanıcıların tercih ettikleri mekânların tip ve çeşitlilik bakımından farklılaşmasıdır. Toplumun değişen yapısı alışveriş merkezleri, eğlence alanları ve havaalanları gibi özel mülkiyette olup, toplumun kullanımına açılan alanların oluşmasına sebep olmuştur (Erdönmez, 2014). Kentsel boşlukların tanımlanmasıyla

oluşan kamusal alanlar, kentin fiziksel ve ekonomik yoğunluğunda belirleyici rol oynarken, içerisinde ticari ve kültürel faaliyetlere de yer verirler. Bu anlamda kamuya katkı sağlayan kamusal alanlar, kent bağlamında işlev, kullanıcı bağlamında da değer kazanırlar. Bu entegrasyona uyum sağlayabilecek kullanıcı grupları, 21.yüzyılın dönüşümsel sürecine adapte olabilirler. Uygulanan kamusal alan kurgusu, kullanıcının aktif rol aldığı bir olguya dönüşürse, herkes için yaşanabilir kamusal alanlar tasarlanabilir.

2.2.2.1. Kamusal alan ve özel alan ayrımı

İnsanlar yaşamları süresince iki alana ayrılmışlardır. Bu alanlar, kamusal alanlar ve özel alanlardır. Tarih boyunca bu kavramların arasındaki farklar tam olarak algılanamamıştır (Sağlar, 1998). Mimarlık tarihinde de, mekânsal organizasyon bağlamında, özel ve kamusal kavramlarına uzun bir süre girilmemiştir. Bu kavramların analitik bir araç olarak değerlendirilmesi 1980'lerde başlamıştır. Bu durumun sebebi, mimarlık tarihinin kendi disiplininin ötesine geçerek; tarih, sosyoloji ve kültür alanlarına sıçramasının Türkiye'deki kamusal alan davranışından etkilenmesidir (Fındıklı, 2016).

Babacan (2019), kamusal ve özel alanları incelerken dört bölge üzerinden tanımlama yapmıştır. Bu bölgeler özel bölge, kişisel bölge, sosyal bölge ve genel bölgedir. Özel/Mahrem Bölge (Benim Bölgem), bize ait olan ve en yakınlarımız haricinde kimsenin girmesine izin vermediğimiz bölgedir. Kişisel Bölge (Bizim Bölgemiz), sürekli iletişimde bulunduğumuz kişilerin girebildiği bölgedir. Sosyal Bölge (Hepimizin Bölgesi), bir arada bulunmak zorunda olduğumuz kişilerin girmesine izin verdiğimiz bölgedir. Genel Bölge (Herkesin Bölgesi) ise herkesin bir yeri olan kamusal alanı ifade etmektedir (Babacan, 2019).

Kamusal yaşam, özel yaşamın varlık kazanması ile anlamlandırılmıştır. Özel alan bireyle ilişkilendirilirken, kamusal alan toplumla ilişkilendirilir. Bu ölçüt ile bireysel ile toplumsal kavramları birbirlerinden net bir şekilde ayrılmış olur. Bıyık (2011), bireysel tüm eylemlerimizi özel alanlara sıkıştırmak zorunda olduğumuzu savunur. Kamusal alanda gerçekleştirilen tüm eylemlerin öncelikle başkaları tarafından meşrulaştırılması gerektiğini söyler.

“Bu nedenle kamusal ile özel olanın ilişkisi de böylesine problematiktir ve birbirinin içine geçme, birbirinin alanını sürekli olarak ihlal etme söz konusudur.”(Bıyık, 2011).

Habermas (2015), Sanayi Devriminden sonra ilk kez kamusal ve özel ayrımını dile getirmiştir (Kalfa, 2008). Kamusal/özel ikilemi, toplumlar arasında da farklı algılanmaktadır. Batı toplumları alışveriş merkezlerine, deniz ve göl kıyılarına, sokaklara, yeşil alanlara ve parklara doğru bir eğilim içerisindeyken; doğu toplumları pazar yerleri ve camilerle sınırlı bir kamusal yaşam anlayışını benimsemişlerdir. Ayrıca doğu toplumlarında özel yaşam, kamusal yaşamdan daha önemli bir yere sahiptir (Sağlar, 1998).

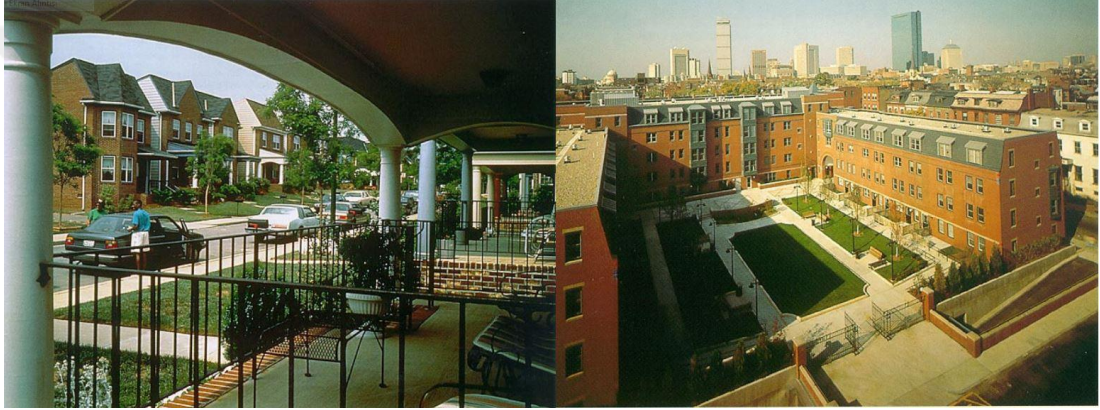
Kamusal alanlar, iç ve dış alanlar olarak ayrılabilirler. Ayrıca kamusal ve özel olarak da kategorize edilebilirler. Birey bazında ortak amaçlarımız için kullandığımız alanlar “kamusal alanlar”, özel ihtiyaçların karşılanması yönündeki gerekliliklere sahip mekânlar “özel alanlar” olarak tanımlanabilir. Özel alanların kamusal alanlardan ayrılan en belirgin özellikleri, herkese açık olmamalarıdır. Kamusal ve özel alanlar; sürekliliği, erişim durumu, hitap ettiği kullanıcı kitlesi ve ilgi alanları bakımından farklılaşırlar (Erdönmez, 2014). Ekonomik, siyasal, sanatsal yönleri içinde barındıran kamusal alanlar, farklı kimliklerdeki insanları bir araya getiren ve toplumun her kesimine açık olan sivil alanlardır (Acaralp, 2009).

Kentsel yaşam alanları, insan yaşamı için gerekli olan faaliyetlerin gerçekleştiği yerlerdir. Bu bağlamda kentsel alanlar, mülkiyet temeline göre ayrışırlar. Tanyeli (2011), kamusal ve özel alan kavramlarının etimolojisi üzerinde durmuştur. Söz konusu kavramların Osmanlı Dönemi’nde ve Türkiye’de geçirdiği sosyolengüistik ⁴ evrimi incelemiş ve değerlendirmiştir. Sonuç olarak, bu kavramların farklı coğrafyalarda ve farklı kültürlerde aynı varoluşa sahip olmadığına dikkat çekmiştir. Özellikle Osmanlıcada bu kavramların tam karşılığı olmadığını belirtmiştir (Fındıklı, 2016).

Günümüze kadar birçok tariyografik kurgu ve paradigma ile, kamusal alan ve özel alan kavramları değerlendirilirken farklı yorumlar yapılmıştır. Bu kavram ikilisi, modernite bağlamında ele alınırken, kimi yerde düşünceler embriyonik düzlemde kalmış, kimi yerde ise bu iki kavramın sınırlarının kuramsal yapaylığı vurgulanacak

⁴ Dil, toplum ve kültür arasındaki ilişkileri konu edinen dil bilimi dalı

düzele gelmiştir. Bazı görüşlere göre günümüzde kamusal alanın varlığından söz edilemez. Çünkü kamusal alan ve özel alan kavramları sürekli birbirine karışarak var olmuştur. Bu görüşleri ile Uğur Tanyeli özel ve kamusal alan tartışmalarına katkı sağlamıştır ve mimarlık sosyolojisine bir yapı taşı oluşturmuştur (Fındıklı, 2016). Acaralp (2009) de kentsel alanda kamusal ve özel kavramlarının çoğu zaman eş zamanlı ve bir arada bulunarak “yarı kamusal” ya da “yarı özel” alanlar olarak sınıflandırılan melez alanların varlığından söz etmiştir. Şekil 2.10’da yol ve sokak kamusal iken, özel mülkiyete ait olan konutların önündeki avlu yarı kamusal, veranda ise yarı özel alan niteliği taşımaktadır. Ancak bu tanımlar, zamana ve toplumun alt yapısal farklılıklarına bağlı olarak değişiklik gösterebilir (Acaralp, 2009).

Şekil 2.10: Kamusal, Özel, Yarı Kamusal ve Yarı Özel Alanlar (Acaralp, 2009)

Kamusalın içinde yer alan özel kavramına örnek olarak, telefon kulüpleri verilirken, özeli içindeki kamusal alana da evlerin içinde yer alan salonlar örnek verilebilir. Özel bir alanın içinde bile kamusal alan var olabiliyorsa, kamuya ait bir yapı da kamusal olmayabilir. Halkın tüm kullanıcılarına hizmet etmese de bir yapıya kamu yapısı denebilmektedir. Örneğin Milli İstihbarat Teşkilatı yapısı kamusal olmasa da bir kamu yapısıdır. Görülüyor ki kamuya ait olma durumu kamusal olma durumu ile örtüşmemektedir. Mülkiyeti şahsa ait olan yapılar da kamusal olarak tanımlanabilir. Bunlara örnek olarak alışveriş merkezleri ve çarşılar verilebilir (Gürallar, 2009). Günümüzde özelleşmelerin artması ve kamu hizmetinde yeni özel mekânların var olması, kamusal ve özel alan arasındaki keskin çizginin kaybolmasına neden olmuştur. Bu durum kamusal olanın, özel sektörün hâkimiyetine geçmesi durumunu doğurmuştur. Tüm bunlara göre kamusalılığı erişilebilirlikle örtüştürmek doğru olacaktır.

Sonuç olarak; kamusal alan veya kamusal mekân gibi mimari biçimler tarih tarafından mı koşullandırılır, yoksa mimari biçimler mi tarihi koşullandırır sorularının yanıtları incelenmiştir (Wölfflin, 2019). İçinde bulunduğumuz mekân veya alanı doğru bir şekilde anlayabilmek için kavramların oluşum ve dönüşüm süreçlerine hâkim olmak gerekmektedir. Çünkü kamusal kavramı, toplum ile mekânın sürekli ilişki içinde olduğunu vurgulamaktadır. Günümüzde de mekânsal biçim ile toplumsal sürecin dönüşüm evreleri birbirlerini tamamlar niteliktedir ve kamusal kavramı, toplumsal süreç ile evrilmeye devam etmektedir.

3. ALGI VE KAMUSAL MEKÂN İLİŞKİSİ

3.1. Algı Kavramının Tanımı

“Algı duyu organlarımızdan beynimize ulaşan verilerin örgütlenmesi, yorumlanması ve anlamlandırılması sürecine verilen addır.”

Doğan Cüceloğlu

Algı kavramı, dilimizde “almak” kökünden türemiştir. İngilizcede *perception* olan anlamı, Hint-Avrupa dil grubunun almak anlamındaki kap kökünden gelir. Latinceye ise aynı anlama gelen *capere* sözcüğü ile geçmiştir (Yılmaz, 2004).

Felsefe Sözlüğü’nde algı şöyle tanımlanmıştır:

Nesnel dünyayı duyu yoluyla öznel bilince aktarma. Algı, dış dünyanın duyu organlarıyla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımıdır. Nesnel duyu organlarını etkiler. Bu etki bilince aktarılır. Ne var ki algı, arı duyulardan ansal bir işlevi gerektirmesiyle ayrılır. Örneğin görme duyumuz, her iki gözümüzde ve çeşitli planlarda beliren iki ağaç imgesi getirir. Bu iki ağaç imgesi ansal bir işlevle tekleşir. Tekleşen bu imgeye, bellekte biriken eski algılardan gerekli olanlar da çağrışım yoluyla eklendikten sonra ağaç algısı gerçekleşmiş olur. Özellikle görme, işitme ve dokunma duyu organları insanın bilincine kavram ve düşünce yapımı için algısal gereçler taşırlar. Algı duyu-ansal bir işlevdir. Alman düşünürü Leibniz’e göre de algı, bilinçdışı bir işlevdir. Algı, gerçek anlamında, öznenin kendisinin dışında olanı alması demektir (Hançerlioğlu, 1999).

Sanat ve Kavram Terimleri Sözlüğü’nde algı şu şekilde tanımlanmıştır:

Her tür gerçekliğin duyu organları aracılığıyla alınıp zihinde bilgiye dönüşmesi işlemidir. Başka bir deyişle, algı gerçekliklerinin farkına varılıp tanınabilirliğe kavuşturma sürecidir. Bir sanat yapıtının yorumlanması onun önce algılanmasını gerektirir (Tanyeli & Sözen, 2011).

Psikoloji Sözlüğü’nde ise algı şöyle tanımlanmıştır:

1. En genel anlamıyla, duyu organları vasıtasıyla alınan uyarıcıların (duyusal bilgilerin) tutarlı, anlamlı bir bütünlük oluşturacak şekilde örgütlenmesiyle, analiziyle, yorumuyla ve senteziyle ilişkili -duyu uyarıcılarının duyu alıcılarına ulaştırmasından, algılanan şeyin tanınmasına, farkına varılmasına, kavranmasına kadar olan geçen fiziksel, nörolojik, fizyolojik, bilişsel ve duyusal süreçlerin tamamıdır. Bu haliyle çok düzlemli, etkileşimli bir sistemde gerçekleşen bir alt süreçler kümesi olarak değerlendirilir. Algı, uyarıcının kaynağına bağlı olarak da dış algı, yani dış dünyaya ilişkin görme, işitme vb. gibi algılar ve iç algı, yani kişinin kendi bedenine ilişkin konum, yön, hareket vb. gibi algılar olmak üzere iki grupta toplanır.

2. Sezgisel bilgi; duyularımız yoluyla kazandığımız dolaysız bilgi.

3. Psikolojinin, duyusal uyarıcıların yukarıda tanımlanan şekilde algılanmasıyla ilişkili süreçleri inceleyen dalıdır. Her koşulda öznel bir yaşantı olan algılama, kişinin geçmiş deneyimlerine, inançlarına, ihtiyaçlarına, dikkati etkileyen iç ve dış etkenlere, vb. bağlıdır ve bunlarla birlikte anlaşılmalıdır (Budak, 2000).

Algı, nesnel dünyanın öznel bilince aktarılmasıdır. (Babacan, 2019). Algı, birçok disiplinde yer alan bir kavramdır. Bu disiplinlerin kesiştiği bazı noktalar bulunmaktadır. Bu noktaların temeli, algının sezgisel olması ve duyular aracılığıyla kavranabilmesidir. Bu sebeple algı, bir ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilir (Asar, 2013). Algılama ise, mekânın özelliklerinin kullanıcı üzerinde yarattığı etkiye denir. Bu etkinin en önemli değişkeni ise kullanıcıdır. Kullanıcının bulunduğu çevre ve o çevrede yaşama süresi, yetiştirildiği yer, kültürel özellikleri, kökeni, eğitim durumu, maddi durumu, yaşı, cinsiyeti, fiziksel özellikleri, yaşam tarzı, dini inançları gibi etkenler algılama sürecine doğrudan taban oluşturur. Algılama sürecinde meydana gelen bilişsel farklılıklar, davranışları ve kamusal mekânın kullanımını doğrudan etkiler (Acaralp, 2009).

Biyolojik, sosyolojik ve psikolojik açılardan ele alınan insan, her mekânda yaşayabilmektedir. Bir mekân tasarlanırken odak noktası her zaman insan olmalıdır. Bu sebeple insanı etkileyen fizyolojik ve psikolojik etkenler iyi bilinmelidir. İnsan, içinde bulunduğu ortamı algılama yolu ile idrak etmektedir. Algı tanımlanırken üç önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi, algı anlık olarak başlasa bile bir süreçtir;

ikincisi, edindiğimiz tecrübeler algımızı etkileyecektir; üçüncüsü, verilerin kendi içinde anlamlı bir bütün haline getirilmesi ile algılama süreci tamamlanmaktadır (Babacan, 2019).

Algı, birçok açıdan hayatımızın içinde yer alır. Aydınlı (1986), algının temel özelliklerini şöyle açıklamaktadır:

- Algı kişilere göre değişir.
- Algıda hareket önemli bir etkidir.
- Algılama sırasında insanın çevresinden aldığı bilgi, amaçlarına uygun olmalıdır.

Algı, mekân kullanıcısının çevresinden aldığı verilerin fiziksel ve psikolojik süreci olarak sinir sisteminin verdiği bir tepkidir. İnsanın var olduğu mekânda varlığını sürdürebilmesi ve içinde yaşadığı çevreden yararlanabilmesi, mekânı algılamasına bağlıdır. Bilginin veriliş biçimi algımızı, algımız da davranışımızı doğrudan etkiler. Davranış ve algılama birbiri ile sürekli etkileşim içerisindedir. İnsan-çevre etkileşiminin temeli algıya dayanır. Algı; seçimler yapma, davranışlarda bulunma, kararlar verme gibi aşamaları içeren bir süreçtir. Algılama süreci, algılama ortamının ışık, renk, gölge, koku gibi fiziksel özelliklerinin yanı sıra kullanıcının kültürel durumu, yaşı, mekânsal deneyimi, ihtiyaçları gibi öznel niteliklerinden de etkilenir (Erdönmez, 2014).

Algılama, birçok etmenin birlikte çalışması ile oluşan bir olgudur. Algılama süreci; çevresel ve içsel uyaranlar ile başlar, yorumlama ile sürer ve tepki verme ile sonuçlanır. Algılama sonuçları kişiden kişiye değişebilir. Kişinin algısal sürecini doğru tanımlayabilmek için tüm sürecini bilmek gerekir. Bu süreç görme duyusu ile başlar, ancak bir duyu tek başına yeterli değildir. Kişinin deneyimleri ve uyarıcıların etkisi başlıca etki kaynaklarıdır. Bu sürecin detaylandırılması algılamanın mekân üzerindeki etkisinin anlaşılması ile mümkün olacaktır (Dinçer, 2011).

Bu tepkisel süreci Arnheim (2018) şöyle açıklar:

- Çevreden gelen uyarı, organizma tarafından algılanır. En basit anlamında algı, bir uyarının varlığından bilgi edinme sürecidir.
- Algılanan veriler beyne iletilir. Beyin tarafından algılanmak, tecrübeler ile yorumlanmak demektir.

- Algılanan veri kavrandığı zaman, biliş gerçekleşmiş olur. Biliş, bilinen şey anlamına gelir.
- Uyarıya verilen tepki, bilinen bir imgeye gönderme yapılarak verilir (Arnheim, 2018).

Algılamanın en önemli bağlı değişkenlerinden birisi de hafızadır. Geçmişte edinilen tecrübeler olmadan duyu organları ile alınan veriler değerlendirilemez. Daha önceden algılanıp değerlendirilmiş bir veri zihinde daha kolay tanımlanır. Bu süreç, kişiden kişiye değişen ve algısal farkların oluşmasına sebep olan öznel bir süreçtir. Mekân algısı, mekânın hatırlanması ile ilişkilidir. Başlıca hatırlama süreci parametreleri hareket, zaman ve konumdur.

Her algılama olayı, gelen duygusal verilere dayanılarak, dış dünya hakkında kurulan bir kuramdır. Bu kuram denemeye açık geçici bir kuramdır ve sonradan gelen duygusal verilerle ya daha kuvvetlenir, ya da zayıflayarak yerini başka geçici bir kurama terk eder. Her birey, kuramını kendi yaşantısı ve deneyimleri çerçevesinde kurar (Cüceloğlu, 1998).

Kültürel uzantımız, mekânı kavrayışımızı ve mekânı algılayışımızı etkiler. Mekân, zamandan bağımsız olmadığı gibi; sosyal, kültürel ve psikolojik açılardan da bağımsız değildir. Ayrıca mekân, sadece işlevsel veya sadece algısal bir boyut da değildir (Güvenç, 1976). İnsanın dış çevreyi algılayabilmesi için psikolojik ve fizyolojik bir denge sağlaması gerekir (Aslan vd., 2015).

3.1.1. Mekânsal algı kavramı

“Biz yapılarımızı şekillendiririz ve daha sonra onlar bizi biçimlendirir.”

Winston Churchill

Mimarlığın tanımlarından bir tanesi, kullanıcıların ihtiyaçlarına yanıt verebilecek potansiyelde mekânlar tasarlamaktır. Bu tanımda eksik olan kısım, algıdan bahsedilmemiş olmasıdır (Soygeniş, 2019). Mekânsal algı, bireyin mekânı anlamlandırmasıdır ve birçok değişkene bağlıdır. Bu değişkenlerden en önemlisi kullanıcı/insandır. İnsan bir beden olarak varlığını sürdürürken maruz kaldığı mekânı algılamak durumundadır. Çünkü içinde bulunduğu yapay çevreye uyum sağlayabilmesi ancak buna bağlıdır. İnsanın algısı ise en temelde psikolojisine bağlıdır. Bayrak (2013), mekânsal algıyı, bireyin psikolojisine göre mekânı hissetme

şekli olarak tanımlar. Bu sebeple bir mekân çözümlerken, bireyin psikolojik durumunun, çıkış noktası olması gerektiğini savunur.

Mekânsal algı kavramını mimarlık alt başlığında çeşitli katmanlarda incelemek mümkündür. Bu tez kapsamında mekân algısı tasarlanan, algılanan ilişkisi üzerinden ele alınacaktır. Mekânsal algı kavramı, birçok parametreyi içinde barındıran kapsamlı bir ilişkiler bütünüdür. Mekânsal algı denilince o mekânın tarihsel, toplumsal, kavramsal, bilişsel ve biyolojik süreçleri bir arada düşünölmelidir. Aksi takdirde, fiziksel mekânda edinilen izlenimler ve edilgen bir biyolojik süreç, bu kavramı açıklamada son derece yetersiz kalacaktır.

Görsel ve çevresel faktörler, üç boyutlu bir mekânsal düzenleme kapsamında incelendiğinde mekânsal algı kavramı ortaya çıkmaktadır. Mekân, insan-çevre ilişkilerinin analizi için uygun koşulları sağlayan ortamdır. Mekâna anlam kazandıran ise insandır (Aydınlı, 1986). Mimari mekân insan değişkeni ile anlam kazanır. İnsana bağılı olarak mekânı çeşitli kategorilerde ele almak mümkündür. Aydınli(1986), mekân konusundaki fikirlerini somutlaştırarak, mekân kavramını çeşitli başlıklar altında incelemiştir. Bu mekân çeşitleri fiziksel mekân, mevcut mekân, kavramsal mekân ve algılanan mekândır.

- Fiziksel Mekân: Ölçülebilen mekândır. Geometrik kavramlar yardımı ile tanımlanır. Hareket ve ışık ile fiziksel mekânın anlamı güçlenir.
- Mevcut Mekân: İnsan ve çevresini bütünleyen mekândır. Psikolojik bir kavram olarak da ele alınır. Çevrenin somut yapısı ile tanımlanmaktadır. İnsan ve mekân arasında interaktif bir ilişki kurar. İnsanın kültürel ve sosyal bir bütünlüğe sahip olmasına katkı sağlar.
- Kavramsal Mekân: Mevcut mekânda oluşan izlenim kavramsallaşarak kavramsal mekânı oluşturur. Mekânı algılayan, mekân hakkında düşünme ve mekân içerisinde eylemde bulunma sonucunda ortaya çıkar.
- Algılanan Mekân: Kullanıcı tarafından gözlenen, algılanan ve yaşanan mekânlardır. Uyarıcının fiziksel özelliklerinden ve kullanıcının kişisel özelliklerinden etkilenir (Aydınlı, 1986).

Bir mekânın algılanmasında değişik duyular rol oynar. Bütün duyuların bir arada oluşturduğu algı, o mekânın algısı olarak kabul edilir. Mekân algılanırken tüm veriler

birlikte ve birbirleri ile ilişkilendirilerek yorumlanmaktadır. Algılama sürecinde, duyu organları ile alınan veriler, deneyimler ile beslenerek değerlendirilir. Mekânsal algı, davranışı yapılandırırken, mekânı da yeniden tanımlamaktadır. Pallasmaa (2011), algılar ile mekânı deneyimlenirken kullanıcı ile mimari mekân arasında interaktif bir ilişki olduğunu vurgular.

Kamusal mekân algısı iki yönüyle öne çıkmaktadır. Birincisi fiziksel yönü, ikincisi ise anlamsal yönüdür. Mekânın fiziki olarak konumu ve kullanıcıya kattıkları önemli olmakla birlikte; bireyde oluşturduğu algı ve kullanıcının bulunduğu mekânı nasıl algıladığı da bir o kadar önemlidir. Çünkü her iki süreç, bir bütünün parçaları konumundadır (Bayrak, 2013). Kamusal mekânlar da bu bağlamda ele alındığında, birey ve toplum birlikteliğini oluşturan mekânlardır. Bu mekânların bireysel algılanışları farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar; bireyin hayata karşı duruşuna, bakışına ve algısına göre değişir (Bayrak, 2013).

Lefebvre (2019), toplumsal mekânın, zihinsel ve fiziksel mekânın algısıyla örtüşmediğinde, kendi özgünlüğünü ortaya koyduğunu söylemektedir. Çünkü toplumsal mekân, toplumsal bir üründür ve toplumun mekânıdır. Üç momentli toplumsal mekânı anlamak için en temel parametre bedendir (Lefebvre, 2019). Beden, kamusal mekân algısında kullanıcı olarak tanımlanır. Toplumsal bir mekânın algılanması için kullanıcıya gereksinim duyulur. Kullanıcı duyumsal organları ve mekân içindeki hareketi ile kamusal mekân pratiğinde algılayandır.

Kamusal mekânlar, farklı fiziksel ve sosyal çevrelerde yaşayan kullanıcılara hizmet ettikleri için, farklı kullanıcılar tarafından değişik şekillerde algılanırlar. Kamusal mekân algısı; kullanıcının deneyimlerine, kişisel özelliklerine, bireyin yetiştiği çevrenin fiziksel, toplumsal, kültürel özelliklerine göre değişen subjektif bir kavramdır. Bu bağlamda kamusal mekân tasarımcısının görevi, farklı kullanıcı gruplarının ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılayabilecek bir mekân oluşturmak olmalıdır.

3.1.2. Duyularla mekân ilişkisi

Kamusal mekân, içinde çeşitli eylemlerin meydana geldiği, tanımlanabilen fiziksel nitelikleri olan bir gerçekliktir. Kullanıcının mekân ile kurduğu ilişki, mimarların tasarım sürecinden itibaren üzerinde durdukları bir konudur. Mekânın kullanıcı

üzerinde meydana getireceği etki ve mekân içinde hissettikleri, o kamusal mekânın yaşaması açısından oldukça önemlidir. Kamusal mekâna dayalı düşünsel çerçeve sistemini anlamak için, terminolojiden başlamak anlamlı olacaktır. Bu bağlamda “fenomenolojik mekân” kavramına değinmek gerekir. Fenomenoloji, sözlük anlamıyla duyulara hitap eden olarak tanımlanır. Kullanıcının görme, duyma, dokunma, tat alma, koku alma duyularına hitap eden mekân şeklinde açıklanır. Kavram olarak, mekânın kullanıcının beş duyusuna hitap etmesi gerektiğini vurgular (Soygeniş, 2019).

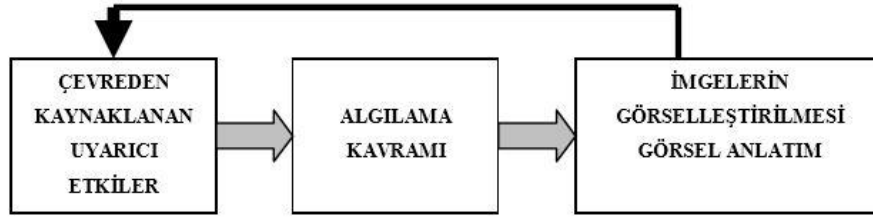
Algı, kişinin kendi dışındaki dünya ile temas noktasıdır. Bu bağlamda, dış çevreden gelen uyarıların, duyu organları üzerinde bıraktığı etkiye “duyu”; oluşan etkinin zihnimize oluşturduğu anlama da “algı” denmektedir (Babacan, 2019). Algılama sürecinin ilk aşaması olarak kabul edilen duyusal süreç, duyular ile başlamaktadır. Duyular yardımıyla amaca uygun bir şekilde algılanan mekân, bilgi ve tecrübeler ile yorumlanır. Ancak algıladıklarımız, nesnel dünyanın kesin ve net doğruları değildir. Çünkü algılamanın en temel özelliği, kişilere göre değişen bir olgudur olmasıdır. Bu kişisel farkların oluşmasının en temel sebeplerinden biri, kişiye özgü duyu organlarıdır. Acaralp (2009)’e göre, duyu organlarımız aracılığıyla edindiğimiz bilgiler, objektif değildir; baktığımız ile algıladığımız şey arasında büyük farklar olabilir. Çünkü algısal süreç birçok kişisel parametreye bağlıdır.

Duyu organlarımız vasıtası ile alınan veriler işlenmemiş, ham halde olan verilerdir. Algı sistemimiz ile ham veriler yorumlanır ve anlam kazanır. Çünkü algı kavramı; tecrübeleri, öğrenme süreçlerini ve tüm iç, dış etkenleri içerir. İç etkenler psikolojik, dış etkenler ise fiziksel değişkenlerdir (Erdönmez, 2014). Altan (2015), algılarımızın beş temel özelliği olduğunu ifade etmektedir. Bu özellikleri bütünlük özelliği, değişmezlik özelliği, yer değiştirme özelliği, esneklik özelliği ve seçicilik özelliği olarak sınıflandırmıştır. Bütünlük özelliği, ayrıntılı parçaları bir bütün (*pattern*) olarak algılama eğilimini, değişmezlik özelliği (*konstans*), gündüz beyaz olarak algılanan bir evin gece de beyaz olarak algılandığını ifade eder. Yer değiştirme özelliği, gözün alıcı mekanizmasında bir nesnenin hangi noktaya düşerse düşün aynı şekilde algılanacağını, esneklik özelliği, siyah-beyaz karolarla döşenmiş bir döşemede siyah ve beyazların önde algılanma durumunun eşit olduğunu savunur. Seçicilik özelliği ise,

kullanıcının o anki gereksinimlerine bağlı olarak algısının şekillendiğini ileri sürer (Altan, 2015).

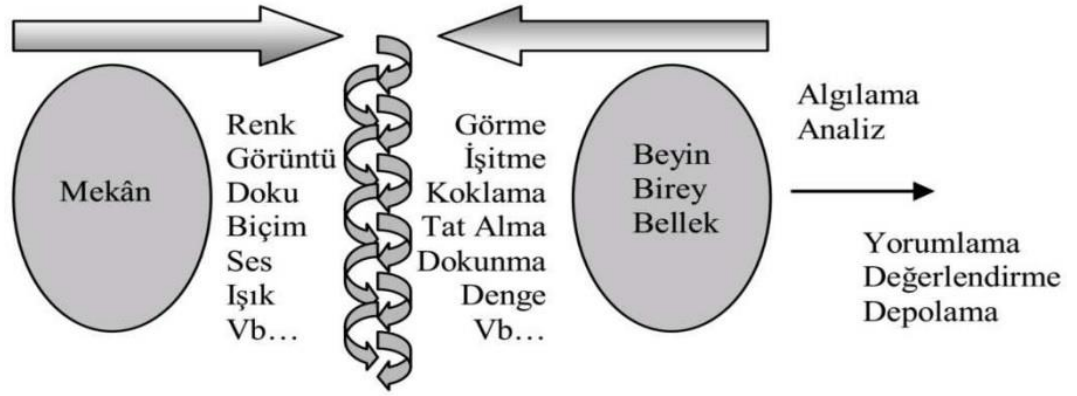
Bir mekânın algılanması işitme, görme, dokunma ve içsel duyular yoluyla gerçekleşir. Mimari bir mekânın algılanması ise bu faktörlerin hepsinin bir arada değerlendirilmesi ile mümkündür. Bu faktörlerden en önemlisi olan mekânın görsel algısı, mekânı oluşturan tüm niteliklere bağlıdır (Çırak, 2008). Duyularla elde edilen veriler, akıl ile yorumlanır. Algı psikoloğu Rudolf Arnheim (2018) da, akıl tarafından işlenmedikçe duyuların yanıltıcı ve güvenilmez olduğunu savunur.

Duyularla hissedilen olgular, bir davranış biçimine sebep olmaktadır. Bu durum nesne ve özne arasındaki ilişki sonucunda meydana gelen tepki ile somut olarak ele alınabilmektedir. Olgusal yaklaşıma göre nesne ve özne birbirine çok yönlü bir ilişki ile bağlıdır ve birbirlerinden ayrı düşünülemez. Bu durum Şekil 3.1’de gösterildiği üzere “görsel iletişim süreci” olarak ifade edilir (Çırak, 2008).

Şekil 3.1: Görsel İletişim Süreci (Çırak,2008)

Mekân; biçim, renk, doku, ses ve ışık ile bireyin hafızasında yorumlanır ve duyu organları ile analiz edilir. Gezer (2012), algılamaya ilişkin ilk verileri alan duyuların yeteneklerinin kişinin fizyolojik kapasitesine bağlı olarak farklılık gösterdiğine değinmiştir. Beş duyu aracılığıyla görür, duyar, tadar, koklar ve dokunuruz. Tüm duyuların bir araya getirdiği veriler, birbiriyle ilişkilendirilerek esas bilgiye ulaşılır. Fiziksel mekânı kavrama aşamaları imgeleri görme; dokusunu, kokusunu, tadını hissetme, sesini duyma ve en sonunda duyu ve deneyimlerimizle yorumlama ile mümkündür (Şekil 3.2).

Şekil 3.2: Mekânın Duyum Aşaması (Gültekin & Tokdil, 2017)

Duyuların görevlerini yapabilecekleri eşik değerleri vardır. Örneğin, göz bir mum ışığını karanlık bir gecede 50 kilometreden görebilecek görme eşiğine, kulak bir kol saatinin sesini 6 metre mesafeden duyabilecek işitme eşiğine sahiptir. Tat alma duyusu olan dil, bir çay kaşığı şekerin 7 litre saf suda eritilmiş tadını alabilecek tat alma duyarlılığına sahipken, burun bir damla parfümün 3 odalı bir eve dağılmış kokusunu alabilecek, cilt 1 santimetre yükseklikten düşen bir arının kanadını hissedebilecek duyarlıktadır. Duyarlık dereceleri duyu organlarının ortama yapmış oldukları uyuma göre değişmektedir (Cüceloğlu, 2016). Ancak duyular zaman içinde gelişirler. Bu gelişmenin amacı, bilme düzeyini artırma ve yaşamın devamlılığına destek olmaktır. Bu nedenle, amaçlı ve seçici olan algının sınırları vardır. Algının sınırlarını genişletebilmek, ancak duyu çeşitliliği ile mümkündür. Bu noktada, hangi duyuların geliştiği önemli olmaktadır. Örneğin, koku ve tat alma duyuları gelişse bile kişi bu duyular ile düşünemez. Ancak görme ve işitme duyuları, sahip oldukları örgütlenme biçimleri ile kişinin algısına katkı sağlar. Bu sebeple beş duyumuz aynı zamanda beş çeşit algıya işaret eder (Asar, 2013).

Amerikalı psikolog Wendell Johnson, “*Aslında daima kendimiz hakkında konuşuruz.*” derken, tüm ifadelerimizin kişisel algılarımızdan kaynaklandığını söylemektedir. “Bu oda sıcak.” derken kendi sıcaklık algımızı “Elma tatlıdır.” derken kendi lezzet algımızı dile getiririz. Çünkü insanlar, her zaman bilinçaltı izdüşümünün etkisi ile konuşurlar. Bireylerin psikolojik durumları ve düşünceleri dünyayı görme biçimlerini ve tanımlamalarını ve dolayısıyla algılarını etkilemektedir (Babacan, 2019).

3.1.2.1. Görme ile mekân

Algısal süreçte işlev yapan en önemli duyu organı gözdür. Doğan (2009), en kabul gören ve en güvenilen insan algısının görme algısı olduğunu savunmaktadır. Görme algısı, birçok algı türüne temel oluşturması nedeniyle de algısal süreçte önemli bir yer tutmaktadır. Arnheim (2018), görsel algının görsel düşünme ile aynı şey olduğunu söylemektedir. Kuramsal bir paydaya varmak amacıyla ayrı ayrı incelenmelerine karşın, algı ve düşünmenin, pratikte birbirlerini etkiledikleri kabul edilmektedir. Ancak tam ve doğru bir algılama için, sadece görme duyusuna yüklenmek doğru bir yaklaşım olmamaktadır. Özellikle kamusal bir mekânın algılanma deneyiminin görselliğe indirgenmesi, mimarının metalaşması ve objeye dönüşmesi olarak sonuçlanmaktadır. Kamusal mekânın teknik bir mesele olarak değerlendirilmesi, kullanıcıyı süreçten uzaklaştırmaktadır. Bu durum kamusal mekânın kamusalılık değerini de indirgemektedir.

Kamusal bir mekândaki görme ile ilişkili talepler, genellikle kullanıcıların mekân içinde yaptıkları eylemlerin gerektirdiği ışık seviyesinin sağlanması üzerinedir. Bir kütüphane mekânında gereken ışık miktarı ve niteliğinin, bir sergi salonunda veya bir restoranda gereksinim duyulandan farklı olduğu kabul edilmektedir (Soygeniş, 2019). Bu sebeple, kullanıcıların görsel algı değerlendirmeleri mekânların niteliklerine göre farklılaşmaktadır.

Erdönmez (2014), görme duyusunun, uzaklığa bağlı olarak algılama farklılıkları gösterdiğini ifade etmektedir. Göz sayesinde nesnelere yansıyan ışık, beyinde bulunan görme merkezine aktarılmaktadır. Bu veri, bilinç düzeyinde renk algısıyla birleşerek görsel algılamayı gerçekleştirir.

Görme duyusu ile çevre analiz edilirken, diğer duylardan daha fazla veri elde edilmektedir. Çünkü görsel algı; uzaklık, yakınlık, renk, biçim, benzerlik, doku, oran ve kapalılık gibi farklı parametrelere bağlı bileşik bir olgudur. Görme işlemi esnasında parça değil, bütün algılanır. Bu durumun sebebi gözün, bir şeye bakarken sürekli hareket ederek şeklin tamamını algılayabilme potansiyelidir (Acaralp, 2009).

3.1.2.2. Dokunma ile mekân

Dokunma duyusunun temel uzvu eller, temel uyarıcısı ise deridir. Dokunsal algı; basınç, kuvvet, pürüzlü olma seviyesi veya ısı uyarımları vasıtasıyla gerçekleşir. Bu uyarımlar, ellerimizle dokunduğumuz nesnenin idrakında bize yol gösterici olarak görev yaparlar (Asar, 2013).

Dokunma duyusu; kullanıcıya görme, işitme ve koku alma duyularına göre daha fazla bilgi verir. Çünkü dokunma duyusunun limitleri bedenimizle sınırlıdır. Buna rağmen en yüksek duygusal etkiyi, dokunma duyusu sayesinde hissederiz. Dokunma duyumuzu, genellikle kamusal mekânda yürürken veya otururken kullanırız (Acaralp, 2009).

İnsanoğlu, bulunduğu mekân ile bağ kurma dürtüsüne sahiptir. Bu sebeple dokunma duyusu, doğal bir şekilde aktifleşir. Gezer (2012)'e göre, dokunma dürtüsü bir reflekstir. İnsan, çevresinde olanları eliyle, fiziksel olarak hissetmek ister. Bu hissetme dürtüsü, dokunma duyusu olarak yorumlanır. Bir mekândaki yüzeylerin hissedilmesi, ancak dokunulması ile mümkündür. Yüzeylerin sahip olduğu malzemeler, dokular ve renkler görme ve dokunma duyusuna aynı anda hitap eden bileşenlerdir. Dokular, malzemenin sadece görsel bir ögesi olarak kalmaz. Çünkü dokunulan mekânlar, aynı zamanda kültürle anlamlandırılan ve bu bağlamda öznel olan verilerdir.

Asar (2013), dokunma duyusunun sadece ellerle değil tüm bedenle ilişkili olduğunu, deniz kenarında suya sokulan ayaklar ile suyun sıcaklığının algılanması ve güneşin ısıttığı taşların üzerinde gezerek taşların sıcaklığının algılanması ile açıklamıştır. Bu örneklerde de görüldüğü gibi, insanın dokunsal duyusu doğa ile etkileşime girerek, bedeninin mekânla ilişkisini hissedebilmesine olanak tanır.

3.1.2.3. Koku ile mekân

“Herhangi bir mekânın en kalıcı anısı çoğu zaman kokusudur.”

(Pallasmaa & Holl, 2011)

Mekânın algısal sürecinde yer alan duyular birbirleri ile kıyaslanacak olursa, koku duyusu mekân hakkında işitme duyusundan daha az bilgi verir. Ancak koku duyusu, duygusal etki açısından daha zengindir ve çevre algımıza doğrudan etki eder (Acaralp, 2009). Duyulan koku, beyinde yer alan koku merkezine ulaştığında beyin, edinilmiş

kodlar yardımı ile kokuyu tanımlar. Duygular ve hafıza bütün bir sistem olarak çalıştığı için alınan koku ile ilişkili tecrübeler hatırlanır. Asar (2013), koklama uyarıcılarının hava içinde bulunan gaz formda yer alan kimyasallar olduğunu söyler. Herhangi bir şeyin kokulu, kokusuz, güzel ya da çirkin kokulu olduğunu fark etmemiz ise “koku algısı” olarak tanımlanır.

Her mekânın kendine özgü bir kokusu vardır. Diğer duyu organlarımız ile algıladığımız mekânı unutsak bile, mekânın kokusunu aldığımızda o mekânı yeniden hatırlarız (Asar, 2013). Koku, insanlara özgü olabileceği gibi mekânlara özgü de olabilir. Benzer şekilde, bir mekân ve o mekânın kullanıcıları hakkında bilgi verir. Her mekânın kokusu beyin tarafından kodlanır. Gezer (2012)’e göre koku, mekân ile insan arasında bir ara yüz oluşturur.

Kokunun mekân ile değerlendirilme süreci 16. yüzyıla dayanmaktadır. 1549 yılında, Paris’te verilen bir davette, salona güzel kokulu ince otlar serpilmiştir. Daha sonra gelenekselleşen bu olayın uzun yıllar boyunca devam ettiği, 1581’de resmedilen bir tabloda, zemin üzerine serpilmiş çiçeklerden anlaşılmaktadır. Ayrıca 1615’te oda döşemesine biberiye, nane, menekşe, yabani mercan köşk, lavanta gibi bitkilerin serilmesi de koku ile mekânı bütünleştiren bir uygulama olarak görülmektedir. Bazı mobilyalarda ıhlamur, atkestanesi, iğde gibi kokulu ağaçların tercih edilmesi de yine mekânda karakteristik bir koku oluşturulmak istenmesindedir (Gezer, 2012).

3.1.2.4. Tat ile mekân

Tat algısında tatma duyusunun uyarıcısı, ağızda eriyen şeylerin tamamıdır. Dildeki tat reseptörleri ile alınan tat, yenilen şeyin lezzet duygusunu meydana getirir. Oluşan lezzetin nasıl olduğunu tanımlamamız ise tat algımız sayesinde (Asar, 2013).

Tat algısı, mekân ile ilişkilendirilebilen bir kavramdır. Fiziksel olarak alınan tat, beyinde edinilmiş kodlar ile tanımlanır. Mekânlar, o mekânda alınan tatlar ile ilişkilendirilince mekânın tadı olarak kavranır. Bu durum küçük ölçekli bir mekândan, şehir ölçeğine kadar örneklendirilebilir. Bir tat ile akıllara kazanan işletmeler olduğu gibi, yöresel olarak yetişen malzemeler de o şehre özgü tat algısının ürünleri olabilir.

Tat ile ilişkilenen mekân, hafızalarda daha derin bir yere sahip olur. Hafızaya alınmış tatlar, mekânları bilinç düzeyinde güncel tutar. Mekânlar, tatları ile anılmaya

başladığında, benimsenme düzeyleri ve çekicilikleri de artar. “Mekânın tadı tuzu yok” deyimi de mekânın tat algısıyla kurulan ilişkisini kısaca özetlemektedir (Gezer, 2012).

3.1.2.5. Ses ile mekân

“Ses, mekânı ölçer ve mekânın ölçeğini anlaşılır kılar.”

(Pallasmaa & Holl, 2011)

Hareket halindeki hava, ses olarak tanımlanır. Ses kavramı sesi üreten bir nesneye, ses dalgaları ise yayılmak için bir ortama ihtiyaç duyarlar. Ses, mekânlara özgüdür. Dolayısıyla her mekânın bir sesi vardır. Leland (2006), mimarlığın işitsel algısının, mimarlığın görsel algısı tarafından baskılanmış olduğunu söylemektedir.

Algı sistemimiz işitme yoluyla algılanan mekânı, görme yoluyla algılanan mekâna dönüştürme eğilimdedir. Örneğin, karanlık bir mekâna girildiğinde, bağırarak en boy yükseklik gibi büyüklükle ilgili bilgi toplanmaya çalışılır. Böylece mekân, akustik malzemelerin yardımıyla kavranır (Altan, 2015). Ses ile ilişkili ihtiyaçlar, işlemlere göre farklılaşır. Bir mekânın tasarımı, akustik tasarımla doğrudan bağlantılıdır. Bazı mekânların ses toleransı, yüksek olmayı gerektirir (Soygeniş, 2019). Örneğin, bir kütüphane mekânında dışarıdan gelen sesin yapı içerisine girmesi engellenmelidir.

İşitme duyusu sınırları en geniş duyudur. Görsel bir mekân sadece önümüzdeki alan ile sınırlı olmasına rağmen, işitsel yolla bütün mekânı algılamak mümkündür. Bir mekânın içinde bulunduğumuzda, o mekândaki tüm sesler bizim algımızın biçimlenmesine tesir eder (Acaralp, 2009).

Ses ile mekânın, algılanma sürecindeki uyarıcısı ses dalgalarıdır. Sesin ne sesi olduğunu idrak etmemiz ise ses algısıdır. Ses idrakı için odaklanmak gerekir. Algıda seçicilik yaparak duymak istediğimize odaklanılır. Mekândaki diğer sesleri ise gürültü olarak algılarız. Sesin algısal sürecinde sesler ile etkileşime girerek frekansımız ölçeğindeki tüm sesleri duyarız ancak sadece konuşmaları algılarız (Asar, 2013). Friedric von Schelling (1805), “Mimarlık donmuş müziktir.” derken mimariyle sesi ilişkilendirmiştir.

Farklı formlarda tasarlanmış yapılar, sesi farklı oranlarda yansıtırlar. Ayrıca kullanılan malzemeler de sesin yansımalarını farklılaştıran etmenlerdendir. Gezer (2012), mekânlara ait akılda kalan sesler yardımı ile mekânlarla iletişim kurulduğunu

söylemiştir. Mekândaki seslerin algılanması psikoloji ile de doğrudan ilişkilidir. Özellikle mekânın sessizliğinin herkese göre farklı yorumlanması, mekân algısının psikolojik yönünü desteklemektedir (Gezer, 2012).

Mimari biçimler, mekânlarda sesin niteliklerini destekleyecek şekilde tasarlanır. Örneğin kubbeler, kubbeli tonozlar, yivler ve nişler sesin odağını etkiledikleri için akustik açıdan önemli teknik unsurlardır (Gezer, 2012). Mekânın duyularla algılanmasına etki eden parametreler, mekânın fiziksel varlığıyla, kavranan varlığı arasında kurulan bağların öznel olması sonucu ile farklılaşmakta ve çeşitlenmektedir (Gezer, 2012).

Sonuç olarak duysal algılama, çevredeki uyarı bütünlerini (*stimulus patern*), organize etmemizi ve düzenlememizi sağlayan bir süreçtir ve bu süreçte, zihinsel algı ve fiziksel algı bir arada çalışır. Zihinsel algı ile mekân, zaman kavramı ile birlikte değerlendirilerek, edinilmiş tecrübeler ışığında beyinde kodlanır ve kullanıcının hafızasında sürekli güncel kalır. Bu tecrübe, kullanıcı değişkenine göre değişir ve gelişir (Gezer, 2012). Beş duyu organımız ile elde ettiğimiz algı çeşitlerindeki temel ortak odak “fark etme” durumudur. Deneyimlerimize bağlı olarak farklılaşan algılarımız nesnel dünyayı birbirimiz ile birebir algılamamızı engeller. Farkındalık hali, algılamanın önemli hatta neredeyse vazgeçilmez bir adımıdır. Algılama için duysal sistemimizi harekete geçirecek bir uyarana gerekir. Bu uyarının algılanabilmesi ve yeni deneyimler edinilebilmesi için algı eşiğini geçmesi şarttır. Tamamen kişisel olan ve her bireyde farklılık gösterebilen bu algı eşiğinin şiddeti değiştirilerek, yeni algısal deneyimler edinilebilir (Asar, 2013).

Mekân alıcılarımız olan duyu organlarımız, kimi zaman birbirlerini desteklerken, kimi zaman da birbirlerinin algılanmasına olumsuz etki ederler. Örneğin; fiziksel açıdan büyük bir mekânda daha yavaş okuruz veya gürültülü bir mekânda iyi göremez, kötü kokulu bir mekânda iyi işitemeyiz. Soğuk bir mekânda doğru ve net bir şekilde düşünemezken, sıcak bir mekândaki eşyaya dokunmak istemeyiz (Güvenç, 1976).

Algı, biliş ve davranış süreçlerinde; insan, mekânla etkileştiğinde; mekânın somut ve pragmatik boyutuna ulaşılır. Elde edilen bu somutluk, edinilen tecrübeler ile soyutlaşır. Algısal süreçte fiziksel mekân içindeki olgular objektif iken, bilişsel süreç içindeki olgular sübjektif özellik göstermektedir.

Mekânlar, duyu ve duyular yardımı ile nesnellikten öznelliğe geçer. Duyu organları ile uyarılan algı mekanizması, bu bileşenlerin bütün bir sistem olarak ilişkilmesi ile mekânın algılanmasını sağlar. Mekânsal algı, kullanıcının psikolojisine ve tecrübelerine göre farklı yorumlanmaktadır. Bu bağlamda oluşan çeşitlilik, mekânsal algı deneyimlerini güçlendirmektedir (Gezer, 2012).

3.1.3. Duyularla mekân ilişkisi

“Duyu, sonradan yankı olan duyguların bağırmasıdır.”

Nahlowsky

Mekânsal uyarıcılar ile oluşan etki, duyu organları sayesinde duyulur ve kullanıcı daha önce edindiği tecrübeler ile hislerini birleştirerek algısal bir organizasyon meydana getirir. Bu algısal organizasyon sonucunda duygular oluşur. Duyu ile başlayıp duyu ile biten bu sürece “duygusal süreç” veya “mekânsal değerlendirme süreci” denir (Aydınlı, 1986).

Mekânlar, davranışlarımızı şekillendiren mimari unsurlardır. Kullanıcının edindiği bilgi; renk, biçim, tekrar ve ritmin birleşimi ile yeniden yorumlanır. Birey, geçmişinden getirdiği tecrübeleri ile algılama deneyimi kazanır. Leland (2006), *“Neyi algıladığımız daha önceden neyi bildiğimize dayanmaktadır.”* diyerek bu durumu çok net bir şekilde özetlemiştir. Gültekin (2017)’e göre ise, duysal izlenimin meydana getirdiği etki mekân içinde edinilen bilişsel süreçler ile birleşerek duysal algıyı oluştururken, mekân ve duyu etkisi hafızada yeniden biçimlenerek mekânsal deneyimi oluşturur. Dolayısıyla, algısal mekân ve kavramsal mekân kavramları tecrübe değişkeni üzerinden farklı anlamlar kazanır. Leland (2006)’a göre, *“Algısal mekân kafamızın içinde taşıdığımız zihinsel harita olarak tanımlanırken, kavramsal mekân belleğimizde depolanmış bir plan olarak vardır.”*

İnsanoğlu, çevresini seçerek algılar. Bu algılama büyük oranda kişinin duyu organlarının kapasitesine bağlıdır. Duyular aracılığıyla beyne ulaşan veriler anlamlı bir algı bütünlüğü oluşturur. Algılamayı etkileyen diğer değişkenler; algılayan ve algılanana göre değişmektedir. Algılama sürecinde bilinç, tüm değişkenleri ilişkilendirir ve anlamlandırır (Gezer, 2012).

Bir mekânı oluşturan bileşenlerin görsel tesirleri; nokta, çizgi, renk, form ve dokuya anlam yüklenmesiyle oluşur. Örneğin; bir çizgi yalnızca yön belirtmez, aynı zamanda

genişlik, yükseklik ifadesi anlamına da gelir. Ayrıca çizgi kalınlaşıp incelerek, keskinleşip yumuşayarak, koyulaşıp açılarak da algılamaya katkı sağlar. Başka bir açıdan dikdörtgen, kare, üçgen, oval gibi formlar kullanıcı üzerinde farklı algılara sebep olur. Örneğin; üçgenler ve diyagonaller hareketi belirtirken, dikdörtgenler dinginliği çağrışırlar. Ayrıca formlar, farklı dokularla sıcak ya da soğuk mekânlar oluştururlar. Renk ise mekân algısını en çok etkileyen parametrelerden biridir (Aslan vd., 2015).

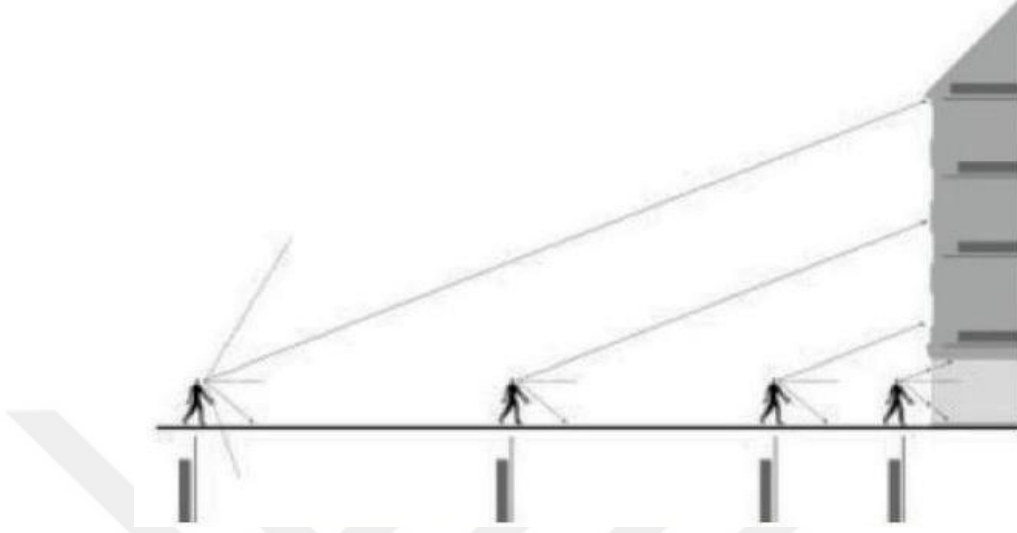
Kullanıcılar, bir mekânda bulunan fiziksel ve duygusal etkenler tarafından sürekli uyarılma halindedir. Mekândaki duygusal ve duygusal algı kavramları, mekânda yer alan fiziksel değişkenler ile psikolojik faktörlerin birbirleri ile olan etkileşimini içerir. Çünkü mekânsal elemanlar, duygusal yükler taşırlar. Bu duygusal yükler, mekânı oluşturan öğelere kullanıcı tarafından yüklenen anlamlar ile oluşur. Örneğin, eğik çatı koruyucu bulundurduğundan, bu yapı elemanına koruma özelliği atfedilmiştir. Bu özellik, o elemanın mimari bir niteliği olmamasına rağmen, kullanıcıyı güvende, dolayısıyla mutlu hissettirdiği için birçok yerde tercih edilmektedir (Aydınlı, 1986).

3.2. Mekânsal Uyarımı Etkileyen Algı Türleri

Mekânsal algı kavramı, mekânın fiziksel parametreleri ile psikolojik parametrelerinin arasındaki ilişkiyi kapsar. Mekânsal algı kavramının açıklık kazanabilmesi için, çevresel bileşenlerin etkilerinin bir bütün içinde değerlendirilmesi gerekir (Aydınlı, 1986).

Mekânın davranışsal performansı; işlev, deneyim ve kullanıcı parametrelerine göre değişir. Bu nedenle kullanıcıya bağlı fizyolojik özellikler, psikolojik özellikler, deneyimler ve kültürel özellikler mekânsal olgunun oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Bu tür değişkenler kullanıcının mekân algısını ve davranışını etkiler. Mekânın algısı, sadece kullanıcıya değil; algılanan mekânın fiziksel özelliklerine de bağlıdır. Renk, ışık, doku, form gibi görsel algıyı etkileyen tasarım öğeleri mekânsal algının temel karakterini oluşturur. Kamusal, yarı-kamusal, yarı özel ve özel mekânlarda yaşamının büyük bir kısmını geçirme durumunda olan insanın davranışı mekânsal öğelerin ve fiziksel, psikolojik, kültürel özelliklerin bir bütün olarak değerlendirilmesi ile şekillenir (Başkaya vd., 2003).

İnsanoğlu çevresini ya da içinde bulunduğu mekândaki bileşenleri ancak belirli bir mesafeden algılayabilir. Kullanıcının nesneye olan uzaklığı, mekânsal algıyı doğrudan etkiler. Şekil 3.3'te bakış açısının algıya etkisi şematize edilmiştir.

Şekil 3.3: Bakış Açısının Algıya Etkisi (Asar, 2013)

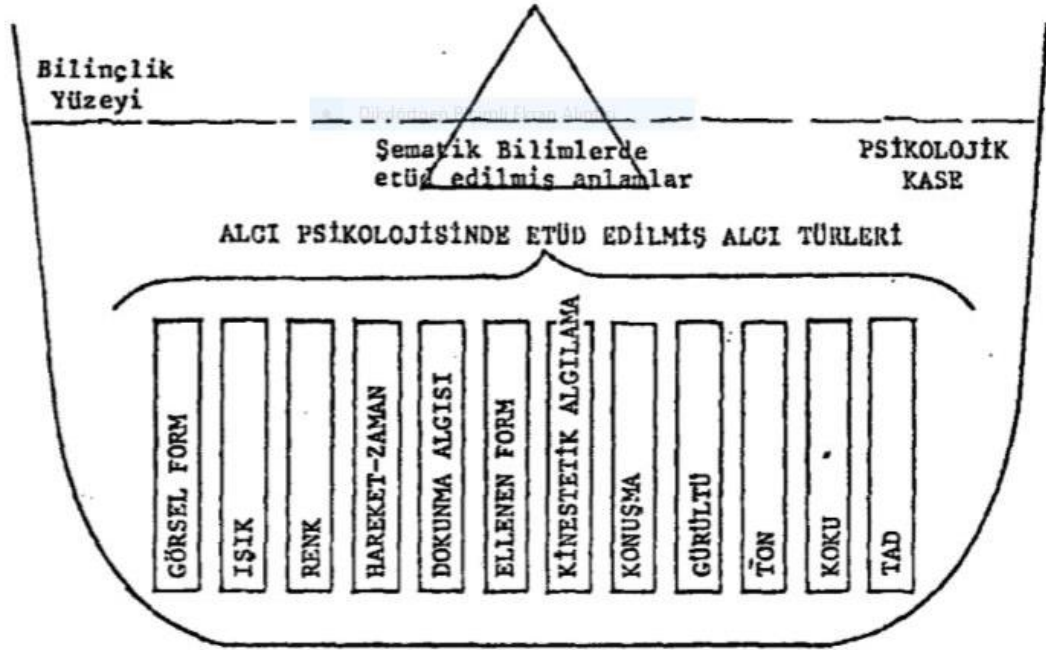
Mimari mekânlarda, bir nesnenin kullanıcıya olan uzaklığı değişirse, yalnızca nesnenin kullanıcıdaki boyutsal algısı değişir. Ancak nesneye bakılan açı değişirse, nesne de değişime maruz bırakılmış olur. Bu nedenle hareket halindeyken bakış açımızı değiştirerek algısal deneyim referanslarımızı arttırabiliriz. Böylece mekânsal ilişkimiz kuvvetlenirken, algısal tanımlarımız da netleşir (Asar, 2013).

Çalışma kapsamında mekânsal uyarımı etkileyen algı türleri, dört başlık altında incelenecektir. Bu başlıklar görsel algı, boyutsal algı, ısısal algı ve işitsel algıdır.

3.2.1. Görsel algı

Algılamanın büyük bir kısmını görme duyusu kaynaklı görsel algı oluşturmaktadır. Görsel algı, çevresel etkenlerin birbirleri ile etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu görsel çevre etkenleri ile görsel algı arasındaki ilişkiler, psikofiziksel yöntemler ile incelenmektedir. İlk algı teorisi Gibson tarafından, Algısal Psikofizik Teorisi adı altında geliştirilmiştir. Bu teori, bedensel ve zihinsel ilişkilerin bağlantısı üzerine kurulmuştur. Ayrıca uyarıcıdan kaynaklanan karmaşık değişkenlerin bir ürünü olarak kabul edilmektedir. Bu yöntemler altında incelenen algılama ve davranış, sırayla birbirlerini etkilemektedirler. Görsel çevre etkenleri ile görsel algı sürecini anlayabilmek için algılanan nesneye ilişkin duygusal yük analiz edilmeli ve bilinçaltı

seviyelerine inilmelidir (Aydınlı, 1986). Aydın (1986)'ya göre algı dünyasının kuruluşunun şematik gösterimi Şekil 3.4'te verilmiştir.

Şekil 3.4: Algı Dünyasının Kuruluşu (Aydınlı, 1986)

Görsel algı, kişiye özgü olarak ve bir uyarıcı eşliğinde ortaya çıkmaktadır. İnsanın hangi yönü daha fazla gelişmiş ise o yönü ile algılar. Örneğin; işitme engelli insanlar, görme duyularını geliştirerek dudak okuyabilmektedirler. Beş duyusu da sağlam olan iki insan aynı ortama girdiğinde ise algısal farklar; ilgi alanlarından, deneyim farklılıklarından ve kültürel farklılık düzeylerinden kaynaklanmaktadır. Yılmaz (2004)'a göre, görsel algılarımız hareketlerimizi yönlendirir. Korktuğumuz zaman kaçma dürtümüzün oluşması veya beğendiğimiz bir objenin önünde durup bekleme isteğimiz bu durumu destekler nitelikteki gözlemlerdir.

3.2.1.1. Görsel algıyı etkileyen faktörler

Bir mekânın tasarımcısının vermek istediği mesaj ile kullanıcısının aldığı mesajların anlaşılma ve değerlendirilme tarzları birbirlerinden farklıdır. Bu durum, etkin iletişimi engelleyen en önemli faktördür. Kullanıcı ile tasarımcı arasındaki algılama farklılıklarının en aza indirgenmesi için, aynı mesaja aynı anlamı yüklemeleri gereklidir. Bu interaktif algısal iletişim; biçim, renk, malzeme, doku ve ışık gibi bazı parametrelere bağlıdır. Bu parametreler, farklı birliktelikler oluşturarak mekânın algılanmasında farklılıklara neden olurlar. Gültekin ve Tokdil (2017)' e göre bir mekân

renk, görüntü, doku, biçim, ses, ışık ile bireyin belleğinde yorumlanır ve görme, işitme, dokunma, denge ile analiz edilir. Bir mekânda yer alan karakteristik niteliklerin hepsi bir araya gelerek, bir bütünü oluşturur ve biz bu bütünü algılarız. Bu sebeple, öncelikle görsel algıyı etkileyen ve bütünü oluşturan faktörleri incelemek gerekmektedir.

Şekil 3.5: Görsel Özellikler (Çırak,2008)

Mekân, insanın olduğu her ölçekte fiziksel ve zihinsel olarak var olur. İnsan da içinde bulunduğu her ölçekte tüm nesnelere kendi ölçeğiyle karşılaştırarak algılar. Fiziksel bağlamda mekân, bir hacim olmasına rağmen kişinin algılama kapasitesi ile biçimlenmektedir. Mekândaki bazı hacim değerleri ışık, doku, ses ve kokudur. Kullanıcıda mekân kavramı, nesnel ve öznel kavramların bir arada değerlendirilmesi ile oluşur (Gezer, 2012).

Algılama sürecinin temelini görsel algı oluşturur. Görsel algıyı etkileyen birçok parametre vardır. Biçim, renk, malzeme, doku ve ışık bu parametrelerin başlıcalarıdır (Aslan vd., 2015). Bir mekânda kullanılan ışık ve ışığa ait parametreler mekânın algılanma sürecini etkiler. Aynı şekilde renkler de mekânın görsel algılanmasına etki eder. Örneğin; açık renkler mekânı aydınlatırken, koyu renkler mekânı karartır. Görsel algılamayı etkileyen diğer parametre de dokudur. Dokusu olan bir objenin fark edilebilirliği yüksektir. Bir diğer faktör ise mesafedir. Uzaklık arttıkça yüzeyin görünen dokusu azalır (Aslan vd., 2015). Şekil 3.5'te görsel algı parametreleri iki boyutlu olarak ifade edilmiştir.

3.2.1.1.1. Biçim

“Mimar, öncelikle kullanıcı üzerinde yaratmak istediği etkiyi hisseder. Bu etki hem malzemelerle hem de mekânın biçimiyle oluşturulur.”

Adolf Loos

Loos, etki kavramı ile mekânın kullanıcıya yaşattığı deneyimi ve kullanıcıda uyandırdığı duyguları ifade etmektedir. Çünkü bir kamusal mekân; biçim, renk, malzeme, doku ve ışık gibi görsel algıyı etkileyen faktörler aracılığı ile anılara yapılan göndermeler neticesinde oluşturulur. Etkiyi tasarlarırken, biçim ve biçimler arası ilişkiler büyük önem taşımaktadır. Spankie (2019), *“Mekân, biçimle oluşturulur, etkiyle okunur.”* diyerek mekân ve biçim arasındaki ilişkiyi açıklamıştır.

Biçim, mekânda ilk izlenimin oluşmasını sağlar. Biçim maddedir ve düzenlemenin fiziksel bir elemanıdır. Biçim anlam itibarıyla, hem yapısal bileşenleri hem de yüzeysel bitimleri kapsar. Üç boyutta var olmasına rağmen, çizim yöntemleri ile iki boyutta da ifade bulur (Spankie, 2019). Mekâna yönelik adlandırmalar da biçimsel özellikler temel alınarak yapılır. Bu durum, bütünsel değerlendirme güdüsünün bir sonucudur. Dolayısıyla biçim, görsel algıyı etkileyen en önemli tasarım ögesi olarak kabul edilir. Çünkü biçim, içerisinde oran ve ölçeği de barındırır (Çırak, 2008).

Görsel algı konusu çok kapsamlı bir konudur. Görsel algıyı etkileyen öğelerin her biri kendi içinde farklı değerlendirme ve analiz yöntemleri ile incelenmektedir. Bu öğelerin en başında “biçim” gelir. Dinçer (2011)’e göre bir şeyin biçimi, işlevi ve niteliği hakkında bilgi vermektedir ve mekânların, bir işlevi yerine getirebilmeleri için biçimlere ihtiyaçları vardır. Biçim kavramı form ve şekil anlamları ile benzer şekilde kullanılsa da form kavramına anlamca daha yakındır. Çünkü form, üç boyutluluğu ifade ederken; şekil iki boyutlu bir anlamı çağırıştır (Aydınlı, 1986).

Biçimlerin algılanması 3 temel özelliğe bağlanmıştır. Bunlar genel dış çizgiler, yüzey dokusu ve çevredeki fondur. Belirli bir işlev için tasarlanan biçimler, bu üç ögenin bir arada oluşu ile algılanır. Özellikle kontur de diyebileceğimiz genel dış çizgiler, biçimlerin algılanmasındaki en temel öğedir (Dinçer, 2011). Algılanması hedeflenen her biçimin kendi içinde bir amacı, cevap bulduğu bir sorusu vardır. Mekânlar tasarlanırken, kullanıcı kitlesi tespit edilmesi gereken en önemli değerdir. Kullanıcıya yönelik tasarlanan biçimler bilinçli algılamalar ile sonuçlanır. Şekil 3.6’da da

belirtildiği gibi biçimi oluşturan her düzenlemenin, şeklin ve seçimin kullanıcı üzerinde meydana getirdiği duygu veya duygular farklıdır.

Dengesiz Biçimler	Gerilim Duygusu
Basitlik, yumuşak çizgiler, kavisli biçimler, rahat b.	Rahatlık, gevşeme, dinlenme, huzur duy.
Eğimli, kırık düzlemler, mantıksız, dengesiz biç.	Korku duygusu
Yuvarlak biçimler, açılarla kavislerin birlikteliği	Sevgi duygusu
Alçak yatay biçimlere zıtlık oluşturacak biçimler	Saygı ve hayranlık duygusu
Yumuşak akıcı biçimler ve düzenlemeler	Neşe duygusu
Zorlayıcı olmayan strüktürel seçimler	İçe kapanma ve düşünme
Cesur biçimler	Dinamik ve hareket duygusu

Şekil 3.6: Biçimsel Düzenlemeler ve Onların Duygusal Etkileri (Çırak, 2008)

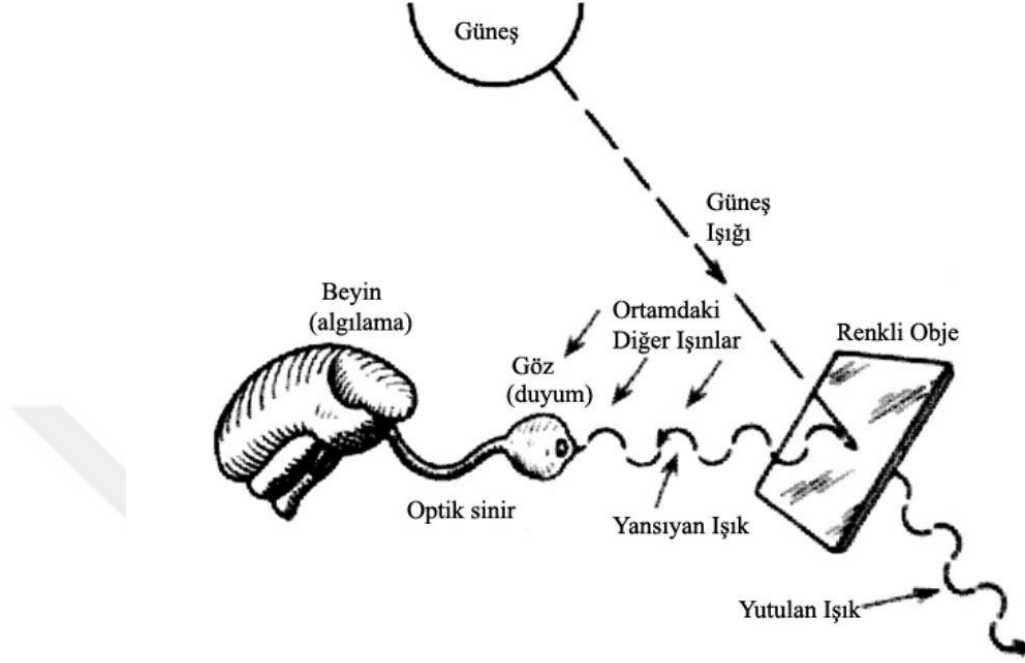
Yılmaz (2004)'a göre yatay biçimler huzur, genişlik, rahatlık hissi uyandırırken; dikey biçimler ululuk ve yücelik hissi uyandırır. İnsan bildiği, daha önceden aşına olduğu geometrik şekillerle çağrışım yapma eğilimindedir. Çünkü biçimin en dengeli hali geometrik şekillerdir. Ağırlık merkezinin orta noktada toplanması insana kendini dengede ve güvende hissettirir. Bu sebeple insan kendisini geometrik şekillerle özdeşleştirir.

Bir mekânın ölçü ve oran ilişkisi, kişinin algılama şekline göre değişir. Farklı oran ve ölçükler, kullanıcı üzerinde farklı etkiler oluşturur. Mimari mekânda bu anlamda mevcut insan ölçeği üzerinden analiz yapılır. Farklı görsel etkiler oluşturmak amacıyla, kabul edilen insan ölçeğinden birçok çalışmada farklı şekillerde yararlanılmıştır (Çırak, 2008).

3.2.1.1.2. Renk

Objelere çarpan ışığın yansıtılarak gözümüzde meydana getirdiği etkiye “renk” denir. Renkler kendi içinde gruplara ayrılır ve her renk grubunun dalga boyu farklıdır. Bir ışık kaynağında yer alan renkler bir nesneye çarptıklarında obje, renklerin bir bölümünü yutarken bir bölümünü de yansıtır. İnsan gözü nesnelerin rengini, bu şekilde

duyumsar (Şekil 3.7). Bir nesnenin renginin algılanmasında; o objenin rengi, dokusuna bağlı yansıtma derecesi, gelen ve yansıyan ışınların yoğunluğu etkilidir (Acaralp, 2009).

Şekil 3.7: Renk Algısı (Acaralp, 2009)

Mimari mekân tasarımında, en önemli tasarım parametrelerinden birisi renktir. Renk, mekâna kimlik kazandırmak ve hedeflenen mekânsal psikolojiyi doğru yönlendirmek açısından oldukça önemli bir parametredir. Renk kullanımı doğru planlanmazsa hedeflenen renk duyulanmasından başka bir sonuç ortaya çıkar. Bu durum, mekânsal kaliteyi düşürür. Bu sebeple renk kullanımı, mekân türüne bağlı olmak şartı ile mekânsal algı doğrultusunda planlanır (Manav, 2015).

Renkler, kullanıcı üzerinde psikolojik ve fizyolojik etkileri bulunan ve algımızı doğrudan etkileyen değişkenlerdir. Renk kullanımı; kültür, gelenekler, ülke, yaş, cinsiyet gibi parametrelere göre değişiklik göstermektedir. Bu sebeple renk algısı birçok disiplinde araştırma konusu olmuştur. Örneğin; fizikte ışık ile ilişkisi, kimyada boya pigmentlerinin çeşitliliği, psikolojide rengin insan üzerindeki etkisi, mimaride ise mekânda oluşturulmak istenen algı farklı disiplinlerdeki araştırma konuları örnekleridir (Dinçer, 2011). Rengin yapısal niteliklerini Aydınlı (1986) şöyle değerlendirmiştir:

- Renk, kullanıldığı mekânı etkiler. Parlak renkler kullanıcı üzerinde neşeli, pastel renkler ise dinlendirici etki yapar.
- Renkler birbirlerine yakın tonlarda seçilirse mekâna birlik, birbirlerinden farklı tonlarda seçilirse mekâna çeşitlilik kazandırır.
- Renkler, malzemelerin özniteliğini vurgular.
- Renkler, biçimi belirler.
- Renklerin yatay veya düşey kullanımları, mekânsal oranların algısını belirler.
- Renkler, mekânın ölçeğinin ortaya çıkmasını sağlar.
- Renkler, ağırlık algısını ifade eder. Koyu renkler ağır olarak algılanırken, açık renkler daha hafif olarak algılanır (Aydınlı, 1986).

Renkler, insan psikolojisiyle ve yaşamıyla ilişkili olduklarından, renklerin anlamları toplumların geçmişten gelen birikimleriyle şekillenmektedir (Bayrak, 2013). Renklerin belirli anlamlar taşıdığı uzmanlar tarafından araştırılmış ve kullanıcıların renklerin tesirinde kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu araştırmalarda özellikle iç mekânlarda kullanılan renklerin önemi vurgulanmıştır. Kullanıcının algısının, mekânda bulunduğu süre içerisinde, ruhsal durumuna bağlı olarak renkler etkisi altında değiştiği sonucuna ulaşılmıştır (Dinçer, 2011). Aslan (2015)'a göre renk, ışığın nesnelere bağlı olarak göz üzerinde meydana getirdiği etkidir. Renk algısı fiziksel, fizyolojik ve psikolojik olguların birbirleri ile ilişkilmesi ile meydana gelir.

Renk algısı, fiziksel parametrelere göre değişkenlik gösterir. Işığın şiddeti, miktarı, türü, çarptığı cisimlerin dokusu, malzemesi bu parametrelerin birkaçıdır. Görsel algılama sürecindeki en temel bileşenlerden birisi olan renk algısı, görsel konforun yanında yaşamsal konforu da etkiler. Renk ile bir mekânın dinamikleri şekillendirilir, yönlendirme ile doğrultular vurgulanır ve yanlısamlar ile mekân olduğundan farklı gösterilir (Gezer, 2012). Ancak bir mekânda renk, tek başına algılanmaz. Daima yakın çevresiyle bir bütün halinde algılanır. Gezer (2012)'e göre çoklu renklerin birlikte kullanımında, koyu renklerle açık renklerin dengelenmesi veya renklerin yüzey büyüklüklerine göre tercih edilmesi bir ahenk sağlarken, mekânı algılama sürecinde kullanıcıya denge ve tutarlılığı çağırır. Mekânlarda tercih edilen beyaz, siyah ve gri gibi nötr renkler objeleri ve eşyaları ortaya çıkarmak için tercih edilen temel renklerdir.

Bayrak (2013), renklerin anlamları, toplumların geçmişten gelen birikimleriyle şekillendiğini ifade etmektedir. İnsanoğlu yaşamı boyunca renklerle yaşamı

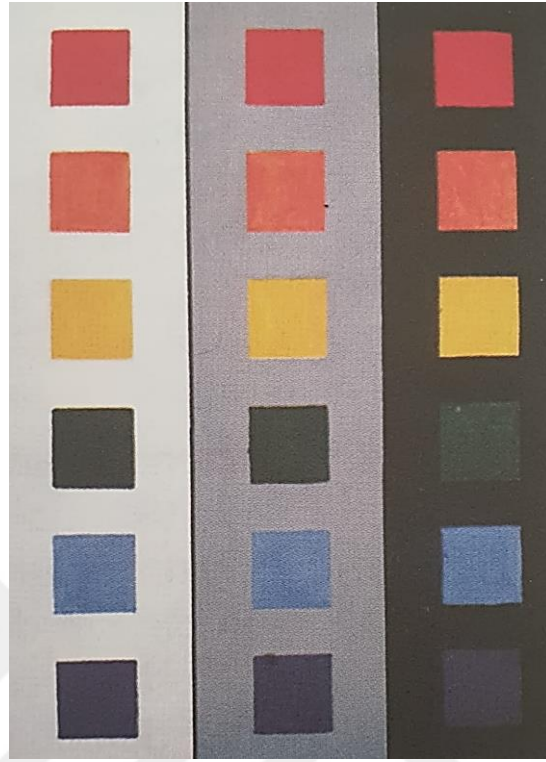
ilişkilendirmiş ve kültürel belleğinde her renge bir anlam yüklemiştir. Renkler, insan psikolojisiyle de doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple her renk her insanda farklı duyguları çağırabilir. Tevfik Fikret'in şiirlerindeki renk ve mekân birlikteliğine baktığımızda; gökyüzü ve deniz mavi, tabiat yeşildir. Psikoloji ve mekân ilişkisine bağlı olarak, gökyüzü ölümle ilişkilendirildiğinde ise, mavi renkten uzaklaşmış ve siyah renge bürünmüştür (Bayrak, 2013).

Rengün fiziksel olarak algılanması ışığa bağlıdır. Işık olmaksızın renk de var olamaz. Çırak (2008)'a göre, belli bir ışık seviyesi olmadan görsel çevre analizi yapılamaz. Renkler bu anlamda ışıkla birlikte çalışmaktadır. Rengün görsel etkideki önemi, özellikle renk tipi ve renk tonu görsel sonuçlar bakımından önemlidir. Her renk, her insanda farklı duyguları çağırır. Mimari mekânda renk kavramının zenginliği de bu duygu çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır (Çırak, 2008).

Renkler kullanıcıya sıcaklık ve soğukluk duygularını hissettirir. Sarı ve tonları sıcak etki yaparken, mavi ve tonları kullanıcı üzerinde soğuk etki oluşturur. Bilim adamlarına göre sıcak renkler kan basıncını yükseltirken, soğuk renkler kan basıncını düşürür. Ayrıca sıcak renkler zenginliği ve mutluluğu çağırırken, soğuk renkler üzerinde böyle bir etkiye rastlanmamıştır (Aslan vd., 2015). Altan (2015), sıcak renklerin insanı cesaretlendirdiğini, çevre ile ilgilenmeye ve samimiyet hissi duymaya yönlendirici etkiye sahip olduklarını; soğuk renklerin tansiyon düşürücü ve içine kapanmaya sevk edici, pasif, sükûnet verici olduklarını ve genellikle sakinlik, rahatlama isteyen mekânlarda kullanıldıklarını ifade eder. Rengün algılanmasının diğer parametreleri ise bireyin kültür seviyesi, ekonomik durumu, sağlığı, tecrübeleri, anlık psikolojisi, yaşı ve mekânın birey üzerindeki etkileridir (Aslan vd., 2015).

Renkler, aralarındaki zıtlık değeri farkı ile ilişkili olarak algılanmaktadır. Zıtlık farkı azaldıkça, kullanıcının görsel algısı zayıflamaktadır. Ayrıca renklerin kendi asıl renklerinden uzaklaşması, olduğundan farklı bir skalada veya daha koyu/açık renkte okunması da mekânın renk algısını indirgemektedir. Şekil 3.8'de yatay sırada kullanılan küçük karelerdeki renkler birbirinin aynısı olduğu halde, göz bazısını daha açık veya daha koyu olarak algılamaktadır. Renk algısından mimaride özellikle cephe renklendirmesinde sıklıkla yararlanır. Çünkü renk, bir binanın karakterini yansıtır. Örneğin, çocuklar için tasarlanacak bir bina için canlı renkler tercih edilirken, prestij

göstergesi bir bina için sade ve şık renkleri içeren bir görsel tasarlanmalıdır (Manav, 2015).

Şekil 3.8: Zemin Farklılıklarında Renk Algısı (Altan, 2015)

İç mekânda işlevsel farkların belirlenmesinde de renklerden yararlanır. Mekânsal öğelerin farklı renklerde tercih edilmesi kullanıcının hedeflenenden farklı uzaklık/yakınlık ilişkisi kurmasını engeller. Uzun dalga boyundan (700 nm), kısa dalga boyuna (400 nm) göre temel renkler kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lacivert, mor olarak Şekil 3.9'daki gibi sıralanır. Sıcak, koyu ve parlak renkler daha yakındaymış gibi algılanırken, koyu renkler daha uzak olarak algılanır. Renkler bu yönleri ile mekânların formunu tanımlar.

Şekil 3.9: Renk Tayfı (Yılmaz, 2004)

Renkler birbirlerinden ton, doymuşluk ve parlaklık ile ayrılırlar. Ton, rengin türü olarak tanımlanır. Doymuşluk seviyesi, rengin içinde yer alan beyaz ışık miktarına

göre değişir. Bir rengin doymuşluğu yüksekse beyaz ışığı içerme oranı da dűşűktür. Parlaklık ise ışık şiddeti ile ilişkili bir kavramdır (Yılmaz, 2004).

Renklerin temel etkileri şöyle açıklanabilir:

- Kırmızı renk, gücü temsil eder. Ayrıca mutluluğu da harekete geçirir. Kırmızı rengin kullanıldığı mekânlar dinamiktir. Negatif yönden ise kırmızı korkuyu, öfkeyi, kontrolsűz tutkuyu ortaya çıkararak, kan basıncının artmasına sebep olur (Manav, 2015). Kırmızı sıcak renklerden birisidir. Aynı zamanda hemen göze çarpan canlı bir renktir. Kırmızı rengin sahip olduğu canlılık, heyecan verici ve iştah açıcı olarak nitelendirilir. Dikkat çekici ve uyarıcı olarak da kırmızıdan yararlanır. Ancak mekânlarda yoğun bir şekilde kullanılması, kullanıcı üzerinde huzursuz, tedirgin ve sıkıcı bir etki oluşturabilir (Dinçer, 2011).
- Sarı renk, bilgeliği ve sezgisel kavrayışı ortaya çıkarır. Kullanıldığı mekânda dikkat çekilmek istenen yerde tercih edilir. Özellikle altın sarısı, mekânda zenginliği ve şöhreti temsil eder. Negatif yönden sarı, sinir sistemini fazla uyarır ve kullanıcıya rahatsızlık verebilir (Manav, 2015). Sarı renk, temelinde neşe verici bir renktir. Aynı zamanda bilgeliği de ortaya çıkaran, yüksek seviyede sezgisel bir renktir. Negatif titreşimlerinde ise sarı renk korkaklığı, ön yargıyı ve yıkıcı egemenliği temsil eder. Ayrıca son yapılan araştırmalara göre sarı, tedirginlik ve endişe dürtülerini uyarıcı rol oynar. Özellikle elli yaşın üzerindeki kişilerin retinasını en rahatsız eden renktir. Sarı rengin diğer bir özelliği ise otuz saniye içerisinde kan basıncını yükseltmesidir (Dinçer, 2011).
- Turuncu renk, enerji vererek kullanıcının üreticiliğini ve hırsını harekete geçirir. Dozunda kullanılırsa sıcak bir atmosfer oluşturur. Ancak baskın kullanımı huzursuzluğa sebep olur (Manav, 2015). Turuncu renk, kırmızı ile sarının karışımından oluştuğu için iki rengin niteliklerini de içerir. Sıcak renklerden oluştuğu için mekânda sıcak bir etki oluşturur. Tasarımcının hedefinde neşe varsa bu sonuca en iyi turuncu ile ulaşır. Yoğun kullanımı rahatsızlık verici olabilir (Dinçer, 2011).
- Yeşil renk, doğanın rengidir. Genellikle dingin bir ortam oluşturmak için kullanılır. Ancak, yeşil baskın olarak kullanıldığında tembelliği ağrıştıracaktır. Koyu tonlarda tercih edilen bir yeşil ise tedirgin edici bir ortam oluşturabilir (Manav, 2015). Yeşil, huzur veren bir renktir. Doğada sıkça görülmesi sebebi ile rahatlatıcı etkisi

ön plandadır. Kırmızı rengin tamamlayıcısı olarak kullanılır. Araştırmalarda yeşil renginin hastalar üzerinde olumlu faydaları gözlenmiş ve bu sebeple hastanelerde iç mekânlarda kullanılmıştır (Dinçer, 2011).

- Mavi renk, sakinliği ve umudu temsil eder. Negatif yönden ise mavi, hüznü çağrıştırabilir. Mekânda çok fazla kullanıldığında mekân, donuk ve sıkıcı hissettirebilir (Manav, 2015). Mavi, soğuk renklerden biridir. Durgunluk ve sakinlik gibi olumlu etkileri vardır. İç mekânlarda dinlenme, rahatlama ve odaklanma amaçlı kullanılmaktadır. Ayrıca mavinin nabız atışını yavaşlatma, solumayı derinleştirme, terlemeyi azaltma ve vücut ısısını düşürme, kavga dürtüsünü kontrol etme ve iştah azaltma gibi etkileri de vardır (Dinçer, 2011).
- Beyaz ve siyah renkler, türsüz (akromatik) olarak kabul edilmektedir. Bunun dışında beyaz saflığın ve temizliğin temsili olarak bilinir. Beyaz ışık altındaki bir mekânda her şey kendi renginde ve tüm kusurları ile görünürken, siyah ışık altındaki bir mekân sınırların görünürlüğünü azaltır; hatta bazen yok eder (Manav, 2015). Beyaz renk; huzurun, sağlığın, saflığın ve temizliğin simgesi olarak bilinir. Tüm renkleri içerisinde barındırması sebebi ile kullanıldığı mekânları olduklarından daha ferah, aydınlık ve geniş göstermektedir. Siyah renk ise kendi içerisinde güçlü bir etkisi olan ve hüznü, mutsuzluğu, ölümü çağrıştıran bir renktir. Özellikle iç mekânlarda siyah rengin kullanım yoğunluğuna dikkat edilmelidir. Aksi takdirde mekânda karanlık, korku ve karamsarlık hissi uyandırır. Ancak siyah rengin mekânda doğru yoğunlukta kullanılması, mekâna canlılık ve hareket kazandırır (Dinçer, 2011).

Renklerin öz anlamları diğer renkler ile birlikte kullanıldıklarında farklılaşabilir. Benzer renkler bir arada kullanıldıklarında, mekândaki uyum hissi artarken, karşıt renklerin bir arada tercih edilmesi kullanıcıda çeşitlilik ve heyecan duygusu oluşturur. Sarı ve turuncu gibi renklerin birlikte kullanılması kullanıcıda uyumu çağrıştırarak güven, rahatlık, huzur hissini uyandırırken; mavi ve turuncu gibi renklerin kombini kullanıcıda zıtlığı çağrıştırabilir. Ancak mimari bir mekânda denge çok önemlidir ve uyumlu renklerin çok fazla bir arada kullanılması monotonluğa, zıt renklerin fazla kullanılması ise karmaşıklığa yol açabilir (Acaralp, 2009).

Mimari bir mekânda tercih edilen renkler kişiye göre farklı algılansa da renklerin insanlar üzerindeki etkilerini genellemek mümkündür. Bugüne kadar yapılan

araştırmalar ve deneyler renklerin insan psikolojisine olan etkilerini bir tabloda bir arada görebilmeye imkân vermiştir. Yılmaz (2004)'ın değerlendirmelerinden yararlanılarak elde edilen değerler Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1:Renklerin İnsan Psikolojisindeki Etkileri (Yılmaz,2004)

	Kuvvet	Hareket	İktidar	Nezaket	Mahcubiyet	Muhafazakar	Uyarıcı	Kararlılık	Ciddiyet	Zenginlik	Yapıcı	Ferahlatıcı	Teskin Edici	Sükunet Verici	Glven Verici	Alçak Gözetli	Serinlik	Aşk	Yumuşaklık	Neşe Verici	Verimlilik	Kararlılık	Huzursuzluk	Tasla Verici	Engelleme	Hesgr	İyi huşluluk	İnanç	Sıcaklık	
Kırmızı																														
Mavi																														
Yeşil																														
Sarı																														
Kahverengi																														
Turuncu																														
Pembe																														
Lacivert																														
Mor																														

Özellikle kamusal mekânlar, birçok eylemi ve kişiyi bir arada bulundurmaları sebebi ile bilinçli renk seçimlerinin yapılması gereken başlıca yapılarıdır. Kamusal mekânlarda renk tasarımı, hedeflenen algı ve kullanıcıyı doğru yönlendirme bağlamında bir tercih değil, zorunluluktur. Bu sebeple tasarım aşamasında bir renk tercih edilirken, o rengin mekânın kullanıcıları üzerindeki psikolojik ve fizyolojik etkileri üzerinde dşnlmelidir. Altan (2015), bir mekânın renk algısının değerlendirilmesinde yaş, cinsiyet, kültür, coğrafi bölgeler, kullanıcının psikolojik durumu, rengin bulunduğu düzlem, o düzlemin geometrisi ve dokusu gibi değişkenlerin incelenmesi gerektiğini söylemektedir.

Renk, malzeme ile birlikte çalışır. Hatta renk, malzemenin özelliklerinden birisidir ve ışığın özelliklerine bağlı olarak anlam kazanır. Aynı renge boyanmış iki malzeme, kullanıcı üzerinde farklı etkiler oluşurmaktadır (Manav, 2015). Bu sebeple görsel algıyı etkileyen renk ve malzeme faktörleri bir arada değerlendirilmelidir.

3.2.1.1.3. Malzeme

Malzeme; bir ürün meydana getirmek amacı ile kullanılan kaynakların tamamı olarak tanımlanmaktadır (Roth, 2006). Mekânı meydana getiren her öge, en az bir malzemeden oluşur. Ögeler kullanım işlevlerine göre çeşitli malzemelerden meydana gelir ya da çeşitli malzemeler ile kaplanırlar. Her malzemenin mekânda yarattığı etki ve kullanıcıda meydana getirdiği tepki farklıdır. Soygeniş (2019), her malzemenin kendine özgü bir karakteri olduğunu söylemektedir. Bu karakter, o malzemeye ilişkin renk, doku gibi görsel nitelikler olabileceği gibi, malzemenin kimyasal ve fiziksel özellikleri, taşıyıcılık özelliği, maliyeti ve işleme kolaylığı gibi özellikler de olabilmektedir (Soygeniş, 2019).

Malzemeler kimyasal, fiziksel ve mekanik özelliklerinin yanı sıra boyutları, renkleri ve dokuları ile de görsel etkiler oluştururlar. Bu özellikleri mekânda genişlik, derinlik gibi fiziksel etkiler veya soğuk/sıcak, yumuşak/sert gibi algıya dayalı etkiler meydana getirir. Örneğin; metal bir malzeme, gri rengi ile soğuk etki oluştururken, üzerine uygulanacak kırmızı renk ile sıcak bir görsel etki kazanır. Şeffaf malzemeler veya aynalar ise mekânın algılanmasında sanal sonuçlar meydana getiren öğelerdir. Görüntüleri olduğu gibi yansıtan aynalar, kullanıcının kendi görüntüsünü de mekâna katarak, mekânla insan arasında ilişki kurar (Şekerci vd., 2016). Bir mekânda, malzeme farklılığı ile genişlik, derinlik, aydınlık, soğukluk, sıcaklık gibi etkiler oluşturulmaktadır.

3.2.1.1.4. Doku

“Doku, pürüzsüzlüğe karşılık pürüzlülük konusudur.”

Prof. Dr. İlhan Altan

Dokunun en çok kullanıldığı sanat mimarlıktır. Mimarlıkta ise bir mekânın algılanmasına etki eden değişkenlerden birisi dokudur. Yapılan araştırmalar, elin 0.001 mm’lik pürüzleri dahi algıladığını kanıtlamıştır (Altan, 2015). Dokular, mekânı nesnel açıdan tanımlayan unsurlardır. Şekerci (2016)’ye göre yüzeylerin dokusu, mekânın görsel etkisini, algılanmasını ve karakterini büyük ölçüde etkiler. Mekân yüzeyler ile okunur. Dolayısıyla mekânda bulunan yüzeyler dokunma duyusu ile hissedilir. Doku, mekân-yüzey-malzeme ilişkisini ifade ederken görme ve dokunma duyularını eş zamanlı olarak uyarır.

Doku, yüzeylerin sahip oldukları renk, sertlik, parlaklık, boyut, şekil, düzen gibi dokunsal ve görsel kimlikler olarak tanımlanır (Ching, 2010). Dokunun algısal süreci iki boyutta ele alınır. Bunlar görsel ve dokunsal süreçlerdir. Bir mekânın algılanması dokunma duyusu ile elde edilen bilgilere bağlıdır. Görsel olarak edinilen bilgiler ile dokunma duyusu birlikte çalışarak mekânsal deneyimi kuvvetlendirir (Acaralp, 2009).

Aydınlı (1986)'ya göre bir dokunun oluşması pürüzlü yüzey, uygun ışık ve derinliğe bağlıdır. Dokular derin/yüzeysel, ince/kaba veya düzenli/düzensiz olarak sınıflandırılır. Dokusu olmayan objeler ise soyut objeler olarak tanımlanmaktadır ve bu objelerin algılanma oranları düşüktür. Farklı kategoride yer alan dokular çeşitlilik sağlamak amacıyla bir arada kullanılabilir. Bu kullanımın yoğunluğu, tasarımın doğru algılanması açısından önemlidir. Çok fazla çeşitlilikte ve birbiri ile yarışan dokuların bir arada kullanılması mekânsal kaliteyi azaltırken, birbirini destekleyecek şekilde tercih edilen farklı dokuların bir arada kullanılması, mekânın anlamsal yönünü güçlendirir.

Dokular, yüzeylerin yapısal özelliklerini niteler. Dokuların algılanması görme ve dokunma duyusu ile mümkündür. Bir mekân içerisinde yer alan dokular, kullanıcıyı doluluk ve boşluk hissi bakımından uyarır. Ayrıca mekânın olduğundan daha uzun, dar, geniş veya kısa gösterilmesi de yine dokular aracılığı ile mümkündür. Ancak farklı özelliklere sahip dokuların bir arada kullanılması durumu, yoğunluğu doğru ayarlanmadığı takdirde karmaşık olarak algılanabilir (Dinçer, 2011). Bir kentin dokusu kendi içinde küçük birimlerden oluşsa da, şehir yukarıdan izlendiğinde görsel olarak bir bütün olarak algılanır. Çünkü insan beyni bütünü algılama eğilimindedir. Bu duruma verilebilecek en güzel örneklerden birisi Barselona kent dokusudur (Şekil 3.10).

Şekil 3.10: Kentsel Doku, Barselona

(<http://kot0.com/aracsiz-kentler-barselona-sokaklari-yayalara-geri-verecek-bir-planlamanin-esiginde/> - 14.09.2020 16:00)

Yılmaz (2004)'a göre düzensiz dokular, tüm odağı yüzeye çekerek sert dokulu yüzeylerin, olduklarından daha yakın; yumuşak dokulu yüzeylerin ise olduklarından daha uzak algılanmasına sebep olurlar. Bu durum, mimari bir mekâna kullanıcının algısını yönlendirme bağlamında yansır. Tasarım aşamasında sert dokulu yüzeylerin tercih edilmesi, mekânı olduğundan küçük gösterirken; yumuşak dokulu yüzeylerin tercih edilmesi, mekânı olduğundan daha büyük gösterir.

Her dokunun görsel etki bakımından insanda oluşturduğu anlam farklıdır. Bu farklılık, algılanan ölçüde mekâna yansır. Bu durum, mekânın görsel etkisinde farklılıklar oluşturur (Çırak, 2008). Aslan (2015)'a göre doku, kullanıcı üzerinde uyarıcı bir etki yapar. Aynı zamanda doku, malzeme ve renk ile de ilişki kurar. Aynı renkteki iki yüzey, doku farklılıkları ile birbirinden ayrılabilir.

Doku, renk algısını değiştirebilir niteliktedir. Aynı renkte, farklı dokularda olan malzemeler farklı okunur ve ton farkları ortaya çıkar. Düz dokulu yüzeyler, kullanıcı üzerinde soğuk etki meydana getirirken; pürüzlü yüzeyler, sıcak etki oluşturur. Düz dokuların kullanıldığı mekânlar, daha soğuk; pürüzlü dokuların kullanıldığı mekânlar, daha sıcak algılanır. Özellikle taş, tuğla veya pürüzlü duvarlar, tüylü halılar ve düz olmayan perdeler iç mekânda daha sıcak etkiler oluşturur. Ayrıca sert yüzeyler, daha yakın; yumuşak yüzeyler, daha uzak algılanır. Bir mekânda sert dokulu yüzeyler tercih

edilirse, o mekân olduğundan daha küçük; yumuşak dokulu yüzeyler tercih edilirse, o mekân olduğundan daha büyük algılanır (Şekerci vd., 2016).

Dokular, doğal ve yapay ışıkta farklı şekillerde algılanır. Doğal ışık, günün farklı saatlerinde farklı sonuçlar meydana getirir. Çünkü ışığın açısı, şiddeti ve oluşan gölgeler dokunun algısını değiştirecektir. Aynı doku bir saatte ışığın geliş yönünden dolayı yumuşak olarak algılanırken, başka bir saatte sert bir doku olarak algılanabilir. Bu durum dokuların kullanılacakları mekânlarda, hava şartlarına ve mevsimlere göre tasarlanmalarını gerekli kılmaktadır (Dinçer, 2011).

3.2.1.1.5. Işık

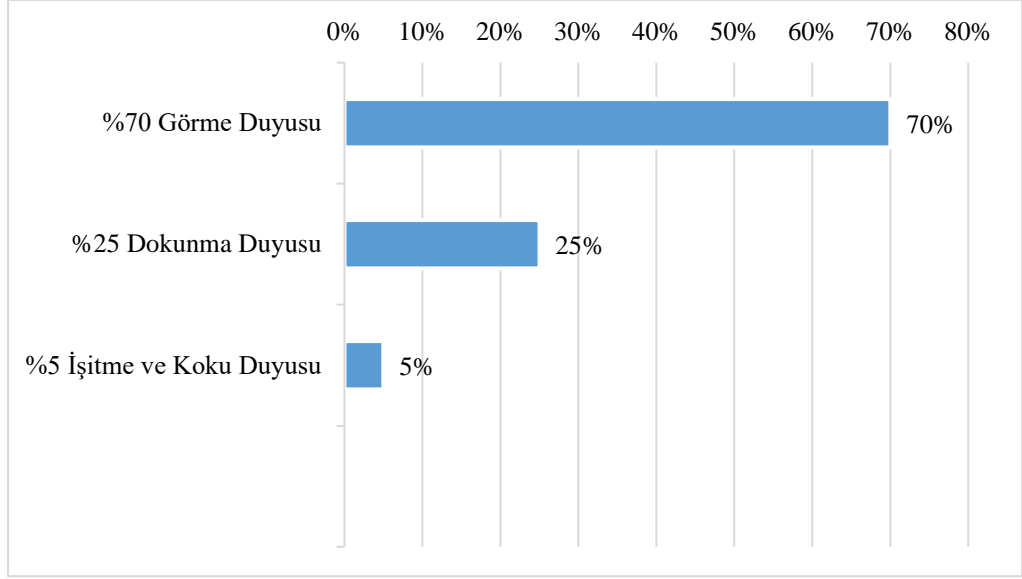
“Mimarlık, kütlelerin ışık altında doğru, ustaca ve harikulade oyunudur.”

Le Corbusier

Işık, fiziksel bir enerji olarak tanımlanır. Mekânın anlam kazanmasında ışık önemli bir rol oynar. Işık algısı, sadece fiziksel uyarana bağlı değildir. Göz ve gözlemcinin durumu, ışık algısını doğrudan etkiler. Mekânsal algı; renk, malzeme ve ışık ile istenilen noktaya yönlendirilir. Çırak (2008)’a göre, mimari mekânda ışığın şiddeti ve yönü değiştirilerek, görsel algıyı güçlendirilebilir. İnsanın ışığı algılaması, sadece fiziksel uyarılara dayanmaz. Işık algısı, duyum organı ve gözlemcinin kişisel durumuna göre de değişir. Tasarımcı, bir mekâna malzeme, ışık ve renk ile istediği etkiyi yükleyebilir (Şekerci vd., 2016).

Bir mekânın algılanmasında birden çok duyu etken olur. Ancak mekân, öncelikle görme duyusu ile algılanır. Bu sebeple, o mekânı aydınlatan ışığın yön ve kalitesi oldukça önemlidir. Mekân, ancak ışığın varlığıyla algılanır. Işık; sınırların belirlenmesinde aktif rol oynar, doku ve şekli vurgular, bir niteliği gizler veya açığa çıkarır, mesafeleri arttırır ya da azaltır. Tüm bu değişimlerde ışık, gölge ile birlikte çalışır (Altan, 2015).

Bütün duyuların bir araya gelerek meydana getirdiği algı, o mekânın toplam algısı olarak kabul edilir. Bir mekânın algılanmasında kullanılan duyuların, mekânın algılanma sürecine etkileri Şekil 3.11’de verilmiştir.

Şekil 3.11: Duyuların Mekân Algısına Etkileri

Bu oranlar görme duyusunun önemine vurgu yapmaktadır. Görme olayında; tanıma, yer belirleme, hareket ve dikkat gibi görmemizi ve algılamamızı sağlayan nöral süreçler gerçekleşir. Bu süreçlerin baş etkeni ise kişinin geçmişi ve deneyimleridir (Dinçer, 2011). Ayrıca göz tek seferde perspektif bağlantılarını kurabildiği için, algılamada diğer duylulardan bir adım öne geçmektedir.

Işık kaynağı küçük ve yaydığı ışık demeti paralel ise daha kontrast ve daha keskin gölgeler meydana gelir. Tam tersi olarak, ışık kaynağı büyük ve yaydığı ışık yaygın ise verdiği ışık daha az kontrast, gölgeler de daha şeffaf olur (Aslan vd., 2015).

Bir mekân tasarlanırken, o mekânın iç ve dış aydınlatması eş zamanlı olarak tasarlanmalıdır. Çünkü aydınlatma ile formların, malzemelerin ve renklerin kullanıcı üzerindeki algıları değişir (Şekerci vd., 2016). Mekân biçim, malzeme ve ışıktan oluşur. Aydınlatma biçim ve malzeme oluşumundan sonra uygulanmasına rağmen, önceden tasarlanmalıdır. Işıksal etki ile mekânda derinlik etkisi oluşturulur. Ayrıca yine ışık şiddeti ve açısı ile mekânda boyutsal farklar meydana getirilerek kullanıcı algısı yönlendirilir (Aslan vd., 2015).

Işık, mekâna yaşanabilme özelliği kazandırır. Mimari mekânda kullanılacak olan ışığın niteliği, konumu, miktarı ve kullanım süresi önemlidir (Dinçer, 2011). Bir mekânın iç ve dış aydınlatması, o mekânın algısını etkiler. Dış mekânda bulunan aydınlatma, o mekânın daha iyi okunmasını sağlarken, aynı zamanda kullanıcının kendisini güvende hissetmesine de neden olur. Gün ışığında fark edilmeyen bir

kamusal mekân, doğru aydınlatma ile gece şehir silüetinin simgesi konumuna gelebilir. Bu duruma örnek olarak New York şehrindeki Times Meydanı verilebilir. Şekil 3.12’de görüldüğü gibi bu meydan gün ışığında gri ve kalabalık bir mekân olarak değerlendirilirken, geceleri aydınlatmalar sayesinde göz alıcı bir kamusal alana dönüşmektedir (Acaralp, 2009).

Şekil 3.12: Times Meydanı Gündüz ve Gece Görüntüsü, New York
(<https://tr.pinterest.com/pin/458311699562011783/> 14.09.2020 13:00)

3.2.1.2. Gestalt Kuramı

Gestalt, Almancada biçimi tanımlar. Algı psikolojisinde ise, ilişkili parçaların oluşturduğu anlamlı bütün olarak yorumlanmıştır. Gestalt Kuramı; bütünü incelerken, yine onu bir bütün olarak ele alınması gerektiğini savunan bir teori olarak geliştirilmiştir (Aydınlı, 1986).

Gestalt Teorisi, 20. yüzyılın başlarında Max Wertheimer tarafından Almanya’da ortaya çıkmıştır. Daha sonra Kurt Koffka ve Wolfgang Köhler tarafından geliştirilen teoriye, Almanca bir sözcük olan Gestalt denilmiştir. Gestalt, Türkçede şekil, biçim, form anlamlarına gelmektedir (Dinçer, 2011).

Gestalt Teorisi ile ilgilenen algı psikologlarına Gestaltist denilmiştir. Gestaltistlere göre, bir bütünü anlamlı kılan onu oluşturan parçaların arasındaki ilişkidir (Aydınlı,

1986). Gestalt Teorisinin temel ilkesi, bütünün daha kapsamlı olduğu özüne dayanır. Teori, objeleri iyi organize edilmiş şekiller olarak tanımlar (Asar, 2013).

Gestalt Kuramı, algı farklılıkları ve mekân algısı alanında yapılmış çalışmaların ilki konumundadır. İnsanın algısı ve mekânı değerlendirme biçimleri üzerinde duran görsel algı kuramı olarak da tanımlanır. Erdönmez (2014)'e göre "Bütün kendisini oluşturan parçaların toplamından farklıdır." ilkesi Gestalt Kuramının temelini oluşturmaktadır. İnsan zihni bir durumu, olguyu veya nesneyi algılamak her zaman toplama, bir araya getirme ve yorum katma eğilimdedir. Gestalt prensipleri, bu eğilimi tanımlayan ve fiziksel ortamın daha doğru algılanmasını hedefleyen biçimsel organizasyon ilkeleridir (Erdönmez, 2014).

Gestalt Teorisi'nin temeli, insanın görsel algısı üzerinedir. Organizasyon ilkesi, bileşenlerin bir bütün oluşturması üzerine kurulmuştur. Gestalt, anlamsal olarak bir bütünü oluşturan parçaların, bütünün algısını etkilediği temeline dayanır. Gestalt Kuramı'na göre bütüne anlam veren ve onu oluşturan parçalar değil, parçaların bir araya geliş şekilleridir (Çırak, 2008).

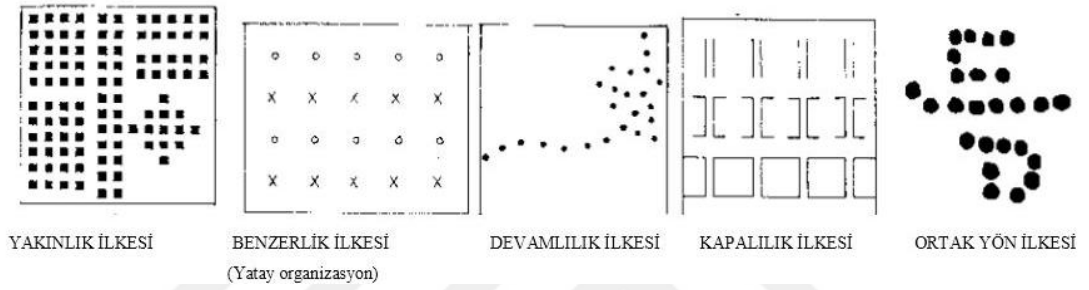
Algı sistemimiz, bir mekân içerisinde nesnelere birbirinden ayırt etme, nesnelere arasında şekil-zemin ilişkisi kurma, nesnelere birbiri ile gruplama, nesnelere arası uzaklık-yakınlık ilişkisi kurma gibi yaklaşımlarla, mekân içerisindeki nesnelere uyarılarını fark etmemizi sağlar. Algılama süreci fiziksel olduğu kadar psikolojik bir süreçtir. Gestalt psikologları, görsel algı kavramı üzerinde çok sayıda çalışma yaparak bunu desteklemişlerdir (Dinçer, 2011). Bir insanın duyu organları ile edindiği bilgiyi nasıl anlamlı bir bütüne evirdiğini araştıran Gestalt Psikoloji Okulu'nun elde ettiği sonuçlar, günümüzde tasarım prensiplerini ifade eden temel faktörler arasındadır. Buna göre, bütün onu oluşturan parçalardan daha önemlidir ve bütün parçalardan daha önce algılanır (Yağmur, 2014).

Gestalt'a göre dış etkenler, algılama aşamalarını etkiler. Bu etkileme iki seviyede gerçekleşir. Birinci seviye, algıda seçicilik; ikinci seviye, algısal organizasyondur.

- Algıda seçicilik: Algılama sürecinde insan çevresindeki uyarıcıların tümünü algılayamamaktadır. Bunun nedeni insan beyninin belirli parametrelerin etkisi altında, seçerek algılamasıdır. Algısal seçime yön veren parametreler ise uyarıcının ve uyarılanın öznel nitelikleri ile bağlantılıdır.

- Algısal organizasyon: Algı, bir örgütlenme ve birlikte değerlendirilme şeklidir. Bu durum Gestalt İlkeleri ile açıklanmaktadır (Erdönmez, 2014).

Gestaltçılardan biri olarak Wertheimer, algılama esasına dayanan birkaç organizasyon fikri geliştirmiştir. Bunlar; yakınlık, süreklilik, benzerlik, kapalılık, devamlılık, simetri, hareket ve deneyim olarak gruplandırılmıştır. Bu faktörlerin amacı bütünü parçadan farklı olduğunu kanıtlamaktır. Bu faktörler ile öğelerin bir araya geliş şekilleri incelenmektedir. Bu doğrultuda Uğur Erkman da Gestalt prensiplerine dayanarak yakınlık, benzerlik, devamlılık, kapalılık ve orta yön ilkeleri şeklinde bir sınıflama yapmıştır (Şekil 3.13) (Çırak, 2008).

Şekil 3.13: Erkman'ın Gestalt İlkeleri (Çırak, 2008)

Mekânın nesnel ve fiziksel boyutu kullanıcıya ölçülebilir veriler sunar. Ancak mekânın bir de ölçülemeyen, soyut boyutu vardır. Mekân, ancak soyut boyutu ile anlam kazanır. Duygular ve deneyimler ile algılanan mekân, bir bütün olarak kavranır (Günel ve Esin, 2007). Gestalt Teorisi'ni savunan psikologlar, form kavramına dikkat çekmişlerdir ve formun doğru algılanmasının birçok parametreye bağlı olduğunu savunmuşlardır. Bu parametreler çalışma kapsamında, şekil-zemin ilişkisi, yakınlık-uzaklık, benzerlik, devamlılık/süreklilik, tamamlama, kapalılık, simetri ve basitlik olmak üzere sekiz başlık altında incelenmiştir.

3.2.1.2.1. Şekil-zemin ilişkisi (*Figure-ground*)

Gestalt algı kuramı ilkelerinden, mekânın algılanmasında da yararlanır. Gestalt ilkelerinden biri *şekil-zemin* ilişkisidir. Zemin, arka planda olan fondur. Şekil ise öne çıkan, iki veya üç boyutlu formdur. Şekil-zemin ilişkisi ise bu iki ifadeyi bir arada tutan bağıdır (Dinçer, 2011).

Bir nesne ya da nesne grubunun bir bütün olarak algılanabilmesi için arkasında bulunan zemin ile zıtlık oluşturması gerekir. İnsan beyni nesnelere algılandıkça onları

gruplama eğilimindedir. Bize daha yakın olan, daha önceden aşına olduğumuz veya zemin ile bir zıtlık oluşturan şekilleri ilk bakışta algılarız. Farklı bakış açılarıyla baktığımızda şekil ve zemin yer değiştirebilir. Ancak hiçbir zaman şekil ve zemin eş zamanlı olarak algılanamaz (Acaralp, 2009).

Şekil-zemin ilişkisi ilkesi, tüm duyularımızı içerir. Bu ilkeye göre dikkatimizi çeken şekil, geride kalan ise zemindir. Şekil 3.14'deki imajda, beyaza odaklanırsak vazoyu şekil, siyah alan ise zemindir. Ancak siyaha odaklanırsak renkli gördüğümüz imaj, birbirine bakan iki insan suretidir. Bu durumda ise suretler şekil, beyaz alan ise zemin olarak algılanacaktır (Asar, 2013).

Rasmussen (2018)'e göre, Şekil 3.14'e bir kez daha farklı bir gözle bakıldığında, vazoyu ya da iki profilden başka üçüncü tür bir algılama vardır. Bu algı, siyah ve beyaz alanlar arasındaki sınırı oluşturan hayali çizgidir. Diğer türlü baktığımızda ise algılamamızı bir perspektiften diğerine değiştirebiliriz. Ancak her seferinde algılamamızda kesin bir geçiş yapmamız gerekir. Aynı anda hem vazoyu hem profilleri hem de sınır çizgisini göremeyiz. Ayrıca hiçbir zaman bu üç durumu birbirlerini tamamlayıcı olarak da göremeyiz (Rasmussen, 2018).

Algısal değerlendirmelerin en temel ilkesi şekil-zemin ilişkisidir. Çünkü algılanan her obje bir zemin ve bir şekilden oluşur. Erdönmez (2014)'e göre şekiller, zeminler ile anlam kazanır. Aydın (1986)'ya göre ise, zemine karşı şekil olarak algılanan biçimler, obje olarak değerlendirilir.

Aydın (1986), şekil-zemin ilişkisinin kurallarını şu şekilde belirtmiştir:

- Rengi, dokusu ve genişlikleri farklı iki alan incelendiğinde, küçük olan şekil olarak algılanır.
- Bir alan ikiye ayrılmışsa, alttaki parça şekil olarak algılanır (Aydın, 1986).

Yağmur (2014)'a göre şekil ve zemin arasındaki fark her zaman belirgin değildir. Bu ayrımın algılanabilmesi için ise beyin, deneyimlerinden yararlanır. Yanılsamalı durumlarda ise şekil ve zemin birbirinin yerine görülme eğilimindedir.

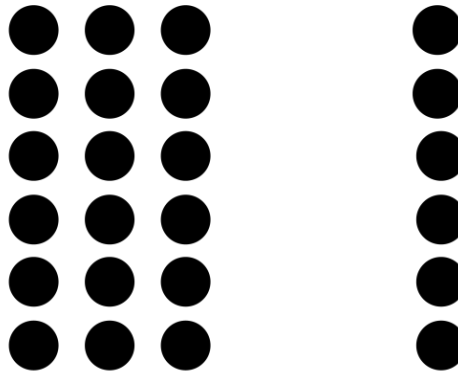

Şekil 3.14: Gestalt, Şekil-Zemin İlişkisi

(<https://www.wannart.com/icerik/19699-parcalarindan-ayri-bir-butun-gestalt-ilkeleri>, - 24.07.2020 17:23)

3.2.1.2.2. Yakınlık-uzaklık (*Proximity-distance*)

Gestalt Algı Teorisi ilkelerinden birisi de yakınlık-uzaklık algısıdır. Yakınlık ilkesi, konum ve zaman bakımından birbirine yakın olan objelerin bir bütün ve bir grup şeklinde algılanmasıdır (Şekil 3.15). Bu durumun sebebi, insan beyninin birbirine yakın olan nesnelere gruplayarak bir bütüne dönüştürme eğilimidir (Yağmur, 2014). Uzaklık algısı ise objelerin büyüklük, küçüklük, yükseklik, derinlik ve önde, arkada olma durumunun belirlenmesidir (Dinçer, 2011).

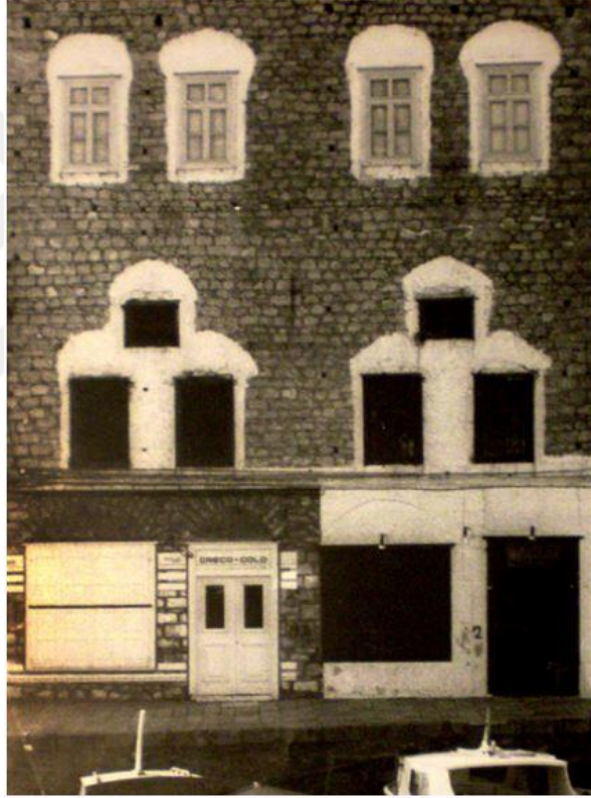

Şekil 3.15: Gestalt, Yakınlık-Uzaklık İlkesi-1

(<https://moss51.com/proximity-principle-in-gestalt-theory/>

-24.07.2020 18:00)

İnsan bir mekânı algıırken, görme duyusuna bağlı olarak derinlik algısından yararlanmaktadır. Bir objenin yerini tespit etmek için, onun uzaklığının ya da derinliğinin bilinmesi gerekir. Çok uzaktaki objeler, çoğunlukla derinlikleri yokmuş gibi düz olarak algılanırlar. Bir nesnenin derinliğini algılamak gözün anatomik yapısı bakımından da önemli bir kazanımdır. Bazı objeler derinlik, biçim ve boyut olarak benzerlik gösterebilirler de aralarındaki uzaklık, nesne boyundan fazla ise bir bütün olarak algılanamazlar. Şekil 3.16’da üst sırada iki kare, alt sırada ise dört dikdörtgen olarak algılanması beklenen pencereler, renksel benzerlik ve yakınlığın etkisiyle farklı biçimde konumlanmış 3 pencereden oluşan, 2 ayrı grup şeklinde algılanmaktadır (Acaralp, 2009).

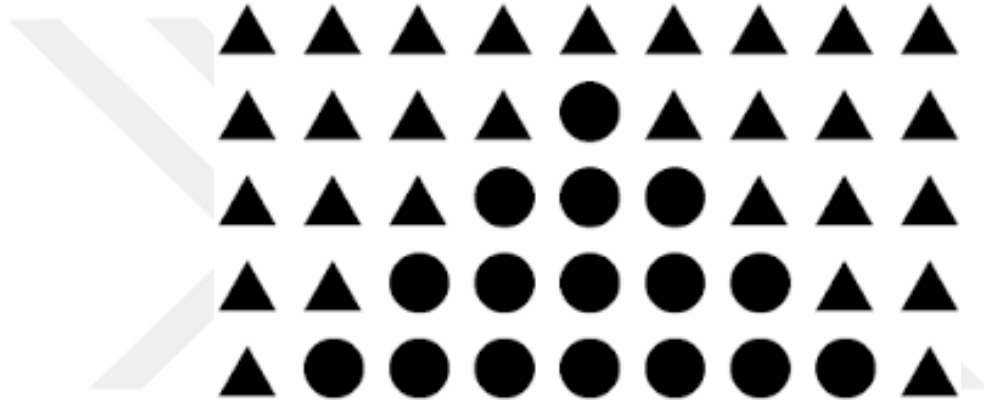
Şekil 3.16: Gestalt, Yakınlık-Uzaklık İlkesi-2 (Acaralp, 2009)

Gestalt Prensipleri’ne göre farklı büyüklükteki nesnelere, aynı hizaya dizildiklerinde, küçük olanlar daha uzakta algılanmaktadır. İki nesneden biri diğerinin önünde ise, öndeki nesne daha önce algılanır. Yüksekte olan nesne, daha geride algılanır (Dinçer, 2011). Yakınlık-uzaklık ilkesinin prensipleri başta sanat olmak üzere birçok disiplinde uygulanmaktadır. Özellikle tablolarında, iç mekân dekorasyonunda, cephe malzemelerinde ve algı yanılsamalarında bu ilkeden yararlanılmaktadır.

3.2.1.2.3. Benzerlik (*Similarity*)

Benzerlik ilkesi; boyut, doku, renk, şekil, cinsiyet gibi özellikler bakımından benzer olan objelerin insan beyninde algısal bütünlük kazanmasıdır. Örneğin, beyaz nesnelere içinde yer alan siyah bir nesne hemen fark edilir. Acaralp (2009)'e göre, görsel algıda bir veya birkaç açıdan benzer olan nesnelere grup olarak bir bütün şeklinde algılanır (Şekil 3.17). Benzer bir şekilde işitsel algıda da, birbirine yakın akustik özelliklere sahip enstrümanlardan çıkan melodiler veya notalar bir bütün olarak algılanır.

Asar (2013)'a göre, benzer şekiller grup içinde bir arada, bir olarak algılanmalarına rağmen, birbirlerinden farklıdır.

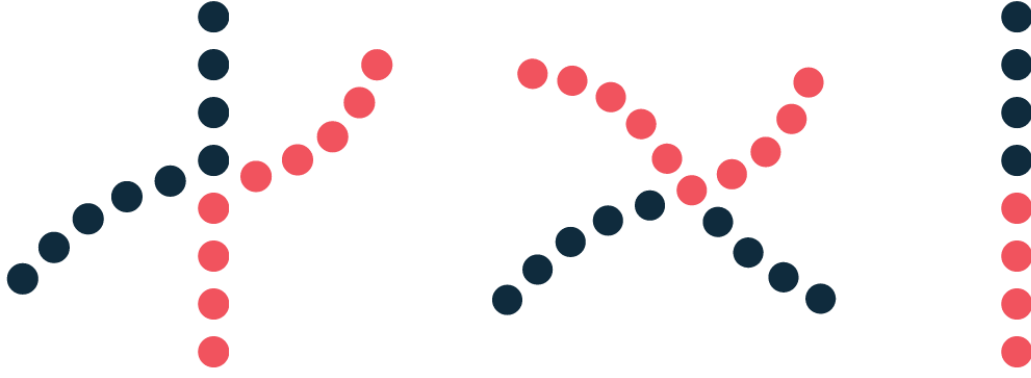
Şekil 3.17: Gestalt, Benzerlik İlkesi

(<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3420> -05.09.2020 12:30)

3.2.1.2.4. Devamlılık/ süreklilik (*Continuity*)

Devamlılık ilkesine göre, algılama alanında yer alan aynı yöndeki nesnelere ilişkilendirilerek algılanırlar. Çünkü insan beyni, devam eden objeleri tek bir bütün gibi algılama eğilimindedir. Örneğin, aynı yöndeki çizgiler bir bütün olarak algılanmaktadır (Şekil 3.18).

Belirli bir düzende olan veya ardışık olarak giden şeyleri beynimiz sürekliliği varmış gibi algılar. Örneğin, ardışık noktaları beynimiz bir çizgi olarak algılar. Ya da bir müzik eserindeki notalar, süreklilik kazandıklarında bir ezgiye dönüşürler (Asar, 2013).

Şekil 3.18: Gestalt, Süreklilik İlkesi

(<https://medium.muz.li/gestalt-principles-in-ui-design-6b75a41e9965>, -05.09.2020 12:48)

3.2.1.2.5. Tamamlama (Closure)

Tamamlama ilkesine göre, insan beyni tamamlanmamış iki ve ya üç boyutlu nesnelere tamamlayabilme özelliğine sahiptir. Tamamlanmamış, eksik bırakılmış etkinlikler, şekiller, sesler insan beyni tarafından tamamlanır (Yağmur, 2014). Acaralp (2009)'e göre, objeler bildiğimiz bir şekli çağrıştırıyorsa, var olan boşluklar beyin tarafından tamamlanarak kapalı bir bütün oluşturulur. Asar (2013), tamamlama ilkesinde görsel algının bütüncül çalışmasının etkili olduğunu söyler. Bu ilkede birbirinden kopuk durumda olan veya boşluklu ifadeler içeren durumlarda göz, var olan durumu sezgisel olarak bir bütün gibi algılar ve resmi tamamlar (Şekil 3.19).

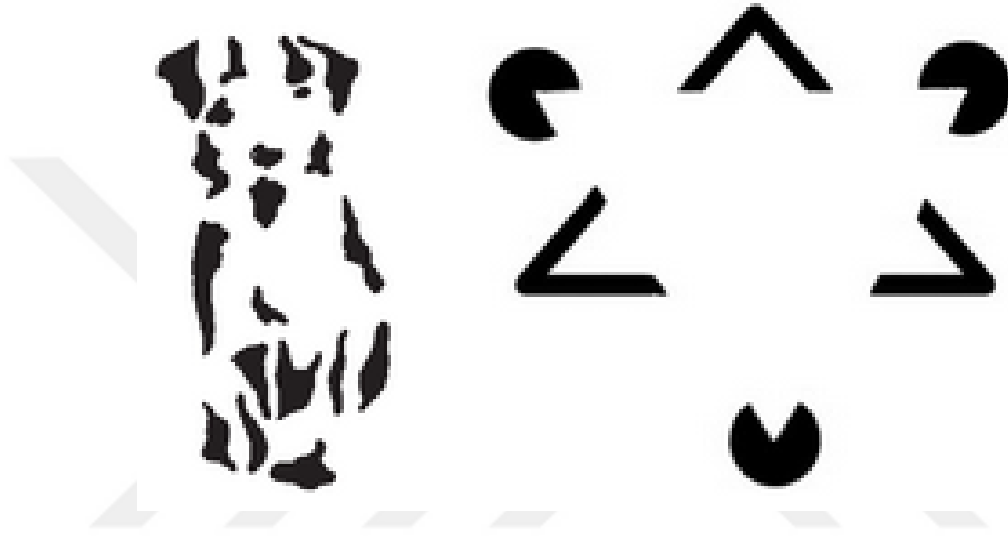

Şekil 3.19: Gestalt, Tamamlama İlkesi

(<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3420>, 05.09.2020 12:35)

3.2.1.2.6. Kapalılık (Closure)

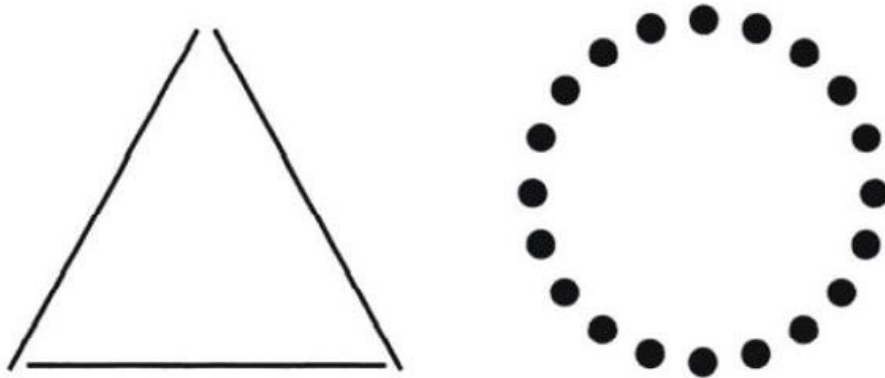
İnsan beyni kapanmamış iki veya üç boyutlu objeleri kapanmış gibi algılar. Bu ilkeyi tamamlama ilkesi dâhilinde incelemek de mümkündür. Bu durum basit figürlerin içsel vurgusunun az olması ile açıklanır. İnsan beyni geçmişte edindiği tecrübeler ışığında, tamamlanmasına az kalmış objeleri bir bütün olarak algılayabilir (Şekil 3.20) (Acaralp, 2009). Rasmussen (2018)'e göre de önceden hakkında bilgimiz olan bir şeyi algılamamız daha kolaydır.

Şekil 3.20: Gestalt, Kapalılık İlkesi

(<http://bilgioloji.com/pages/sosyal/bilim/psikoloji/gestalt-kurami-nedir/>, 05.09.2020 12:37)

Acaralp (2009), sınırları daha belirgin veya kapalı olan alanları pozitif şekiller olarak değerlendirmiş ve kapalı sınırları olmayan alanlara göre bir bütün olarak daha kolay algılandıklarını ifade etmiştir (Şekil 3.21).

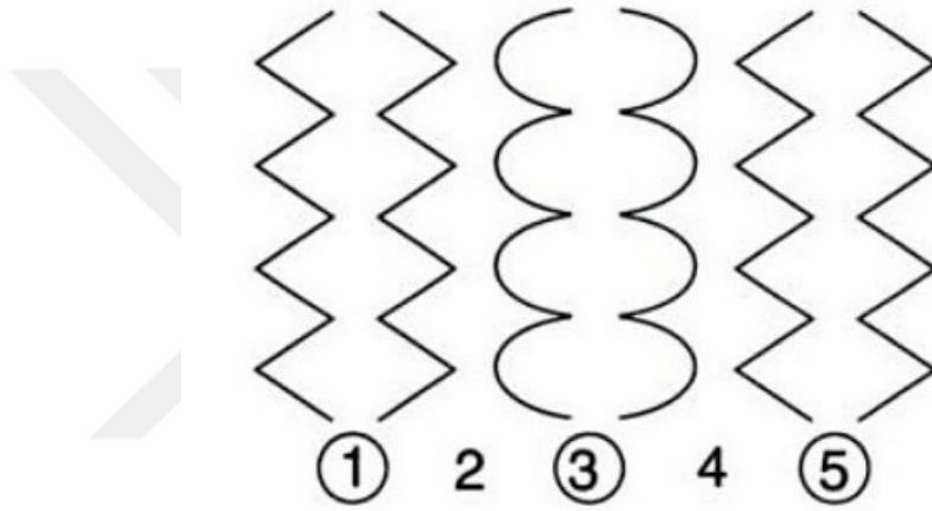

Şekil 3.21: Gestalt, Tamamlama ve Kapalılık İlkesi (Acaralp,2009)

3.2.1.2.7. Simetri (Symmetry)

Simetri en az bir eksene göre konum ve biçim açısından ölçü uygunluğudur. Beyin simetrik olan nesnelere daha önce algılar. Simetri ilkesi, benzerlik disiplininin devamı niteliğinde değerlendirilebilir.

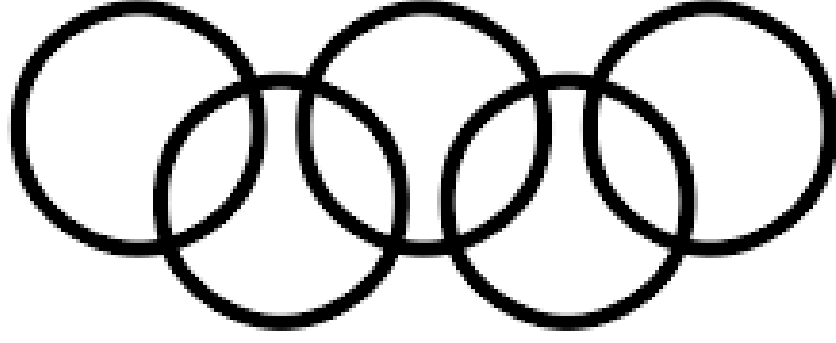
Acaralp (2009), simetrik objelerin görsel bir denge oluşturduklarını ifade etmiştir. Simetrik objeler, bir bütünü oluşturacak şekilde gruplanarak algılanırlar. Şekil 3.22'de, bazı ifadeler simetrikken bazı ifadeler benzerdir. 1-3-5 numaralı alanlar bir bütün olarak algılanırken, 2-4 numaralı alanlar parça olarak algılanırlar.

Şekil 3.22: Gestalt, Simetri İlkesi (Acaralp, 2009)

3.2.1.2.8. Basitlik (Simplicity)

İnsan beyni, karmaşık ve zor olan yerine basit ve düzenli olanı algılama eğilimindedir. Basit ve düzenli bir şekilde bir araya gelmiş biçimler her zaman daha kolay algılanırlar. Basitlik ilkesine göre uyarıcılar, en basit halleri ile daha hızlı seçilirler (Şekil 3.23) (Yağmur, 2014).

Şekil 3.23: Gestalt, Basitlik İlkesi

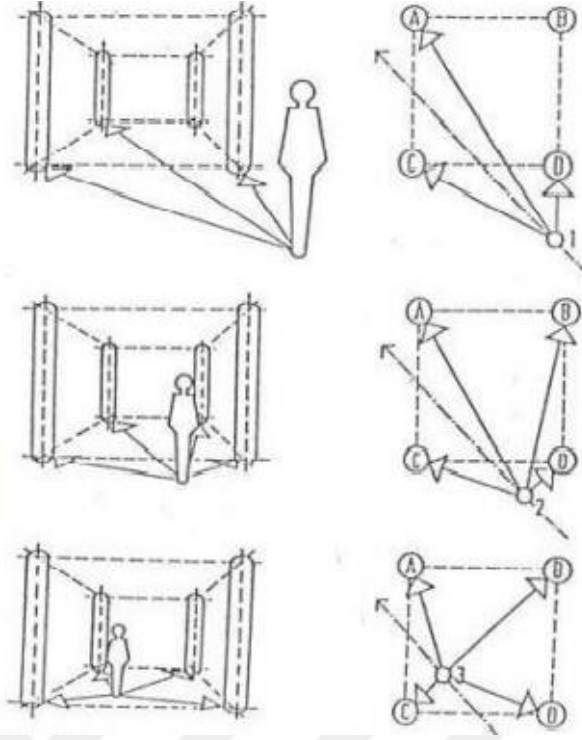
(<https://www.verywellmind.com/gestalt-laws-of-perceptual-organization-2795835>, 05.09.2020 12:45)

Açıklanan tanımlamalar ışığında Gestalt Teorisi'nin günümüzde algı ve anlam ilişkisi kurma yönünde, birçok disipline önemli katkılar sağladığı düşünülmektedir. Gestalt Teorisi'nin temelini oluşturan algılama biçimi ve değerlendirme süreçleri, bütünü parçalardan ayırarak değerlendirebilme kavramını öne çıkarır. Gestalt Kuramı'nın birincil amacı, kişinin toplumla ve yaşadığı çevre ile bütünleşmesini sağlayabilmektir.

3.2.2. Boyutsal algı

Bir mekân tasarlanırken, mekânın boyutlarına bağlı olarak nasıl algılanacağı dikkate alınmalıdır. Aynı yükseklikteki geniş açıklıklı bir mekân ile dar bir mekânın algılanması, yükseklikler aynı olduğu halde farklıdır. Geniş açıklıklı mekân, olduğundan daha geniş algılanırken; dar mekân, olduğundan daha yüksek algılanır (Soygeniş, 2019). Mekânın gerçek boyutları sabit tutulmak şartı ile renk, doku, form gibi özelliklerinin değişmesi ile boyutsal algısı değişir (Aydınlı, 1986). Yapılan çalışmalar, bir mekânın farklı parametreler ölçüsünde algılanmasının farklılaşacağını göstermektedir. Ölçüler sabit tutulmak şartıyla bir mekânın rengi, dokusu gibi nitelikleri değiştirilerek farklı boyutsal etkiler ortaya çıkarılabilir (Aslan vd., 2015).

Mekânın boyutsal algısını etkileyen bir diğer bileşen ise kullanıcının mekândaki konumudur. Mekânsal algının meydana gelebilmesi için, kullanıcının mekân içerisinde farklı konumlarda bulunması gerekir. Bu durum, hareket etkisi olarak da adlandırılır. Hareket etkisi sayesinde zihinde canlanan görüntüler, mekân ile ilişki kurmaya yardımcı olur. Şekil 3.24, kullanıcının mekândaki konumunun mekânsal algıya olan etkisini ifade etmektedir (Asar, 2013).

Şekil 3.24: Kullanıcının Konumunun Mekânsal Algıya Etkisi (Asar, 2013)

3.2.3. Isısal algı

Mekânın görsel algısını etkileyen en temel faktör olan renk, kendi içinde sıcak ve soğuk renkler olarak ikiye ayrılır. Ateşin renk tonları sıcak renkleri ifade ederken, buzun renk tonları soğuk renkleri belirtir. Bu nitelikler renk ve ısı arasında bir ilişki olduğunu ifade eder. Yapılan araştırmalarda sıcak renklerin hâkim olduğu mekânlarda bulunan kullanıcıların, mekânı olduğundan daha sıcak algıladıkları saptanmıştır. Başka bir deneysel çalışmada ise sıcak renklerin tercih edildiği mekânlarda zaman geçiren kullanıcıların mekânda geçirdikleri süreyi doğru tahmin ettikleri ancak; soğuk renklerin tercih edildiği mekânlarda zaman geçiren kullanıcıların gerçek sürenin daha altında zaman geçirdiklerini sandıkları tespit edilmiştir. Sıcak renkler kullanıcıyı mekânda daha uzun süre tutar (Aydınlı, 1986).

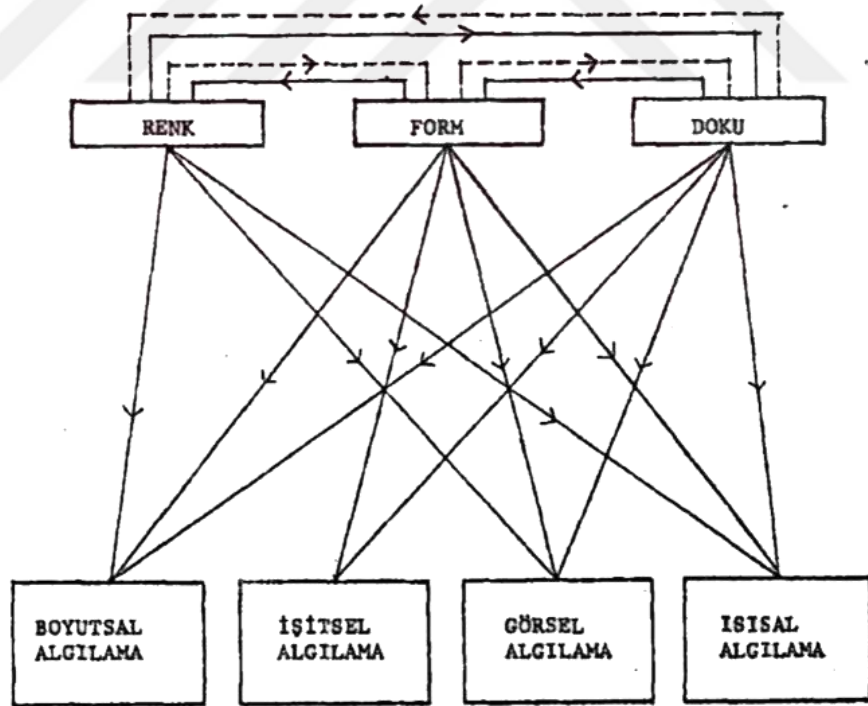
Bir diğer önemli nokta bazı dokusal özelliklerin de sıcaklık algılama değerlerine etki ettiğidir. Örneğin, düz bir yüzeyin soğuk etki oluşturacağı düşünülürken, pürüzlü bir yüzeyin sıcak etki yapacağı düşünülmektedir. Ayrıca kapalı, dar ve basık hacimler sıcak; açık, geniş ve yüksek hacimler serin olarak algılanmaktadır (Aslan vd., 2015).

3.2.4. İşitsel algı

Bir mekânın işitsel algısı, mekândaki yankı ve yansımaya bağlıdır. Mekânın form özelliklerine bağlı olarak sesin yansıma süresi değişir. Ayrıca mekânda kullanılan malzemeler, sesi farklı oranlarda yutacağından, farklı algılamalara neden olmaktadır (Aslan vd., 2015).

Aydınlı (1986)' ya göre de bir mekânın işitsel algısı, yankı ve reverberasyon süresine bağlıdır. Uzun reverberasyon süresi ve yankı, kullanıcıda bulunduğu daha geniş bir mekânda olduğu hissini uyandırırken, kısa reverberasyon süresi kullanıcıda daha küçük bir mekânda olduğu hissini uyandırmaktadır. Bu süreler mekânda tercih edilen malzemeler ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle malzemelerin dokusu ve ses yutma dereceleri işitsel algıyı doğrudan etkiler (Aydınlı, 1986).

Şekil 3.25'te kategorize edilen veriler, mekânın niceliksel verileri ile niteliksel verileri arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Aydınlı (1986), mekânsal tasarım elemanlarının algısal etkileşim üzerindeki etkilerini şematize etmiştir.

Şekil 3.25: Mekânsal Tasarım Elemanlarının Algısal Etkileşim Sistemi (Aydınlı, 1986)

3.3. Mekânsal Davranış Kavramı

İnsan tanımı, bu çalışmada tasarlayan ve tasarlanana algılayan kimlikleri ile var olmaktadır. İnsan-çevre etkileşiminde antropometrik boyutlar ve algılama sistemi rol oynamaktadır. Ertürk (2014), “İnsan bir algı, biliş ve davranış mekanizmasıdır.” demiştir. Bu cümlede yer aldığı anlamıyla algı, duyu organlarımız vasıtası ile çevremizden edindiğimiz verileri kapsarken; biliş, edinilen verileri yorumlama anlamına gelmektedir. Davranış ise algılara verdiğimiz tepkiler ve yanıtlardır. Altan (2015), mekânsal davranışı “Algılama, çevreden enformasyonun alınışı; biliş, bunların değerlendirilmesi olduğuna göre, mekânsal davranış da bunların sonucunda insanın gösterdiği eylem ve tepkilerdir.” şeklinde tanımlamıştır (Şekil 3.26).

Davranışları toplumsal ve mekânsal davranışlar olarak sınıflandırmak mümkündür. Mekânsal davranışlar, toplumsal davranışları kapsar niteliktedir. Bu sebeple, her toplumsal davranış, aynı zamanda bir mekânsal davranıştır. Çünkü tüm toplumsal davranışlar, bir fiziksel mekânda gerçekleşmektedir.

Şekil 3.26: Algı, Biliş ve Davranış İlişkisi

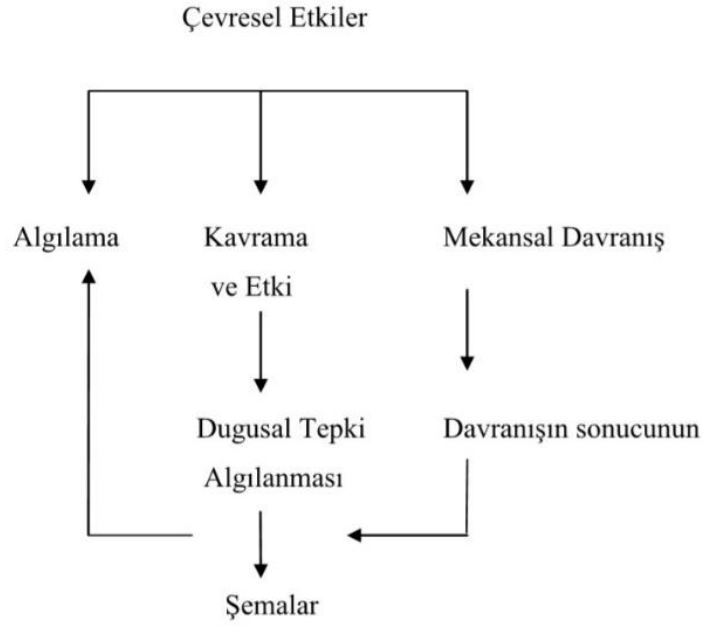
Uzmanlar algılamanın beş aşamada gerçekleştiğini söylemektedir. Bu aşamalardan birincisi uyaran (*stimulus*)dır. Dış çevreden duyu organlarına gelen bütün uyarıcılara “uyaran” denir. Uyaran genel olarak ışık, ses, basınç, ısı, renk, koku ve tat gibi çeşitli fiziksel ve kimyasal değişkenleri ifade etmektedir (Altan, 2015). İkinci aşama olan “duyu”, anlam itibarıyla algıya daha yakın bir kavramdır. Üçüncü aşama olan “izlenim”, çevreden gelen uyarıların, anlamaya yetecek güçte olmadığında insanda bıraktığı etkidir. Dördüncü aşama olan “dönüt”, duyunun yorumlanarak değerlendirilmesidir ve son aşama olan “anlama” ise algılamanın tamamlandığı kısımdır (Babacan, 2019).

Mekânsal kalite, gereksinim için yeterli olma durumu veya kullanıma uygunluk anlamına gelmektedir. Mekânsal kalitenin bağlı olduğu değişkenler; tasarım, yapım, tutum ve kullanım şeklinde sınıflandırılmıştır. Mekânın kalitesi, kullanıcının hem

fizyolojik gereksinimlerine hem de psikolojik gereksinimlerine cevap verecek nitelikte olmalıdır. Psikolojik gereksinimler, literatürde kültür başlığı altında incelenmektedir. Kullanıcının ve tasarımcının aynı kültüre ait olmaları, tasarımcıyı psikososyal kaliteye daha çok yaklaştırmaktadır. Mekânsal kalite, ancak kullanıcı ile ilişki kurabilen mekânlarda aranır. Tasarlanan mekân ile algılanan mekân arasındaki farkı en aza indirmek mekânın kalitesini arttırır. Kullanıcı-mekân iletişimi verileri, tasarımcıya bir sonraki tasarım süreci için girdi oluşturur (Günel ve Esin, 2007).

“Mekân, kullanıcıya göre insan etkinlikleri ve davranışlar için hazırlanmış göstergelerden oluşur... Konuşulan diller gibi, mimarlık da bilgi ileten bir göstergedir.” (Gür, 2000) . Doğru ve net bir şekilde tasarlanan mekânsal göstergeler, kullanıcıyı doğru davranışlara yönlendirmeyi hedeflemektedir. İnsan yaşamını özel, yarı özel, kamusal veya yarı kamusal alanlarda geçirmesi dolayısıyla toplumsal ve fiziksel çevre ile etkileşimli bir ilişki içerisindedir. Bu interaktif ilişki, insanın davranışlarına yön vermektedir (Erdönmez, 2014).

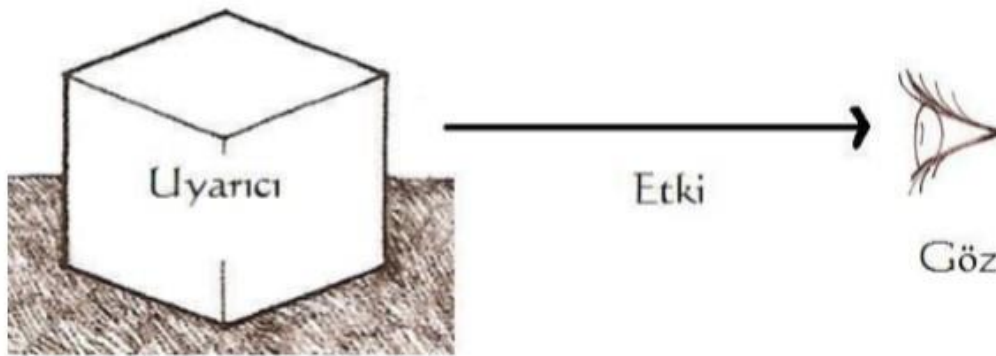
Davranış bilimleri, insan davranışını fonksiyonel bir durum olarak ele almaktadır. Bu yaklaşımda insan davranışı, kişisel içgüdülerin, kullanıcının bulunduğu çevredeki algının ve bu algı değişkenlerinin bireyde çağrıştırdığı anlamların sonucunda şekillenen bir durum olarak var olmaktadır (Erdönmez, 2014). İnsan ve çevre ilişkisi birçok değişkenin interaktif ilişkisinin sonucu olarak deneyimlerin ve davranışların sahip olduğu olanaklar bakımından yüksek bir potansiyel içermektedir. Kültürel, fiziksel ve algısal değişkenler insan-çevre ilişkisinde karşılıklı etkileşim durumundadır (Erdönmez, 2014).

Şekil 3.27: Algılama - Davranış İlişkisi (Erdönmez,2014)

Çevresel etkilerin, algılama ve davranış ilişkisine yansımalarının iki boyutta incelenmesi şekil 3.27’de ifade edilmiştir. Bu şema, algılama ile kavrama kavramlarını birbirleri ile ilişkilendirmektedir. Ayrıca algısal sürecin yanı sıra, duygusal tepkileri ve mekânsal hareketleri de ifade etmektedir (Erdönmez, 2014).

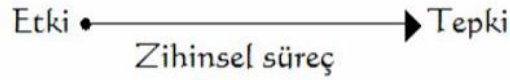
Algı, kişiye özgü bir oluşur. Algılanana verilen tepki ise davranıştır. Kavranan durum sonucu oluşan algı ve davranış, bir sonraki algı ve davranışa da zemin hazırlar. Bu zeminin mekâna yansımaları, tasarımı büyük ölçüde etkilemektedir (Erdönmez, 2014).

Şekil 3.28: Uyarıcı-Etki İlişkisi (Çırak,2008)

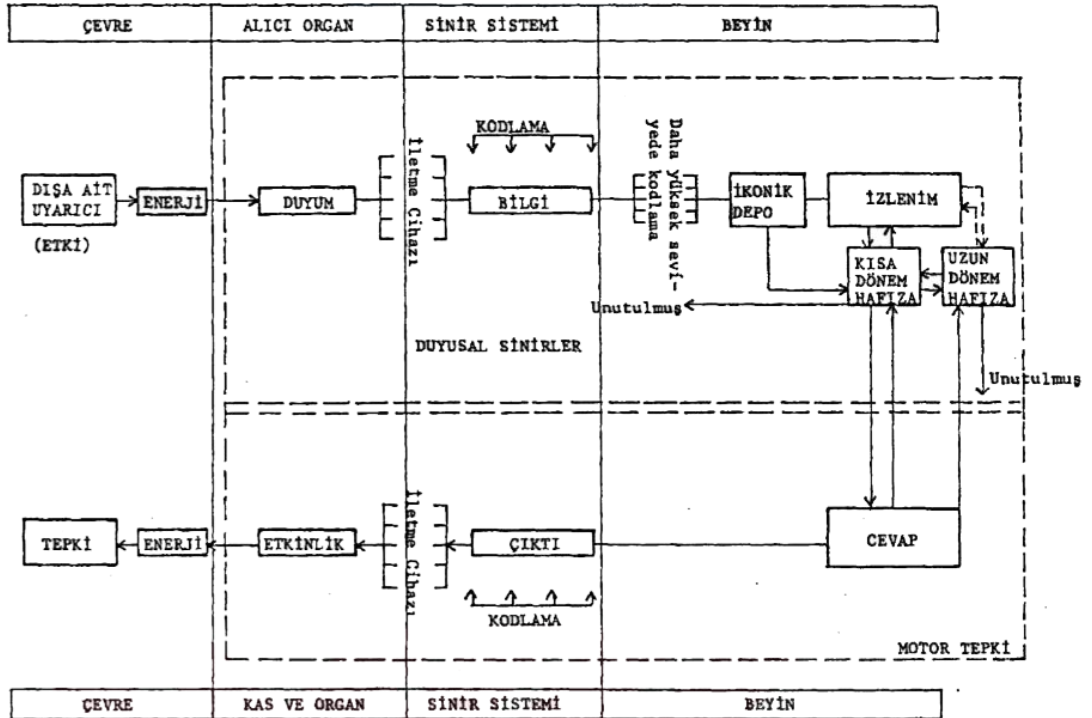
Görsel olarak çevremizde gördüğümüz her şey uyarıcı bir nitelik taşır. Şekil 3.28’de da görüldüğü gibi, algıladığımız her şeyin bir etkisi vardır. Çevremizde var olan bu uyarıcıların etkisi ancak verilen tepkiler doğrultusunda ölçülebilir. Bir etkinin görsel değeri uyarıcı kaynağının görsel yoğunluğuna bağlıdır. İnsan ancak uyarıcılar vasıtası

ile bulunduğu çevreyi algılayabilir. Kullanıcı algılama sonucunda çevreden bilgi almış olur ve bu bilgileri analiz eder, soyutlar ve yorumlar. Böylece Şekil 3.29’da ifade edildiği üzere bilgi, düşünceye; düşünce de eyleme dönüştürür (Çırak, 2008).

Şekil 3.29: Etki-Tepki ilişkisi (Çırak, 2008)

İnsanın mekânda var oluşunu anlamlandırmada algı, idrak ve davranış kavramları önemlidir. Uyarıların fark edilmesi ve alınması “algı”, üzerinde düşünülmesi ve geçmişle bağlantı kurulması “idrak”, uyarılara verilen tepki ise “davranış”tır (Erdönmez, 2014). Mekân ve duyu etkisi bellekte yeniden biçimlenerek mekânsal deneyimi oluşturur (Gültekin ve Tokdil, 2017). Aydınlı (1986), bilginin işleme sürecini Şekil 3.30 ile ifade etmiştir.

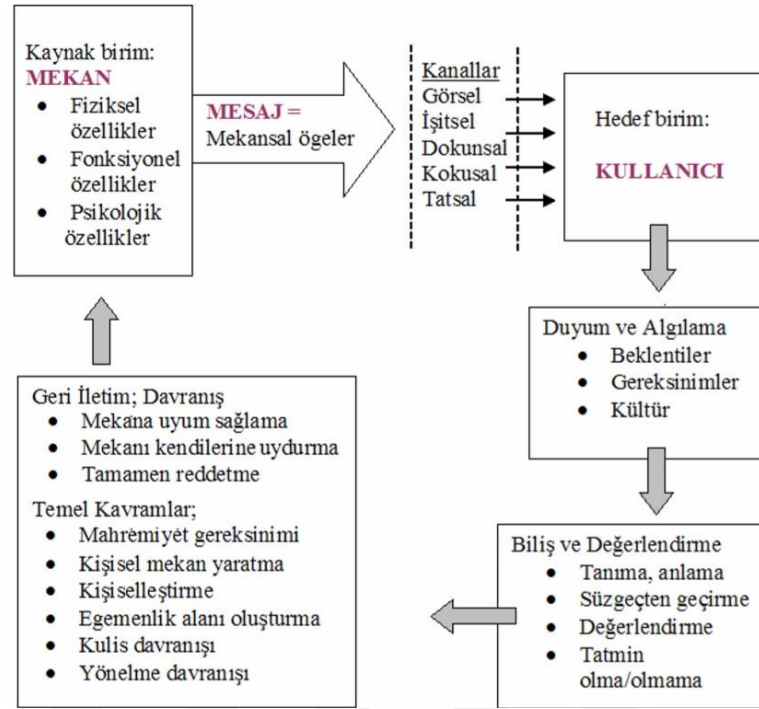
Şekil 3.30: Bilgi İşleme Süreci (Aydınlı, 1986)

Algılama sürecinde edinilen bilgi, kavrama sürecine aktarılır. Kavrama sürecinde bilgi, edinilmiş tecrübeler ile yorumlanır. Bu sürecin ardından, çağrışımsal ve işaretsel anlama dönüştürülür. İşaretsel anlam, işleve bağlı olan anlamdır. Çağrışımsal anlam ise; kullanıcının yorumlarını içeren anlamdır. Değerlendirme sonucunda algılanan objenin birleşmiş anlamı oluşur. Oluşan birleşmiş anlam, estetik tepkiyi meydana getirir. Estetik tepki ise davranışları oluşturur (Erman ve Ayalp, 2009).

3.4. Mekânsal İletişim Kavramı

Karşılıklı mesaj alış verişi “iletişim” olarak tanımlanır. Babacan (2019), bireyin dış dünyaya açılan kapısını ve onunla olan temas noktasını iletişim olarak tanımlamıştır. İletişim, iki kişiyi ilişki içine sokan psikososyal bir süreç olması dolayısıyla, hem kişisel hem de toplumsaldır. Mesaj ise iletilmek istenen bilgi, duygu veya düşüncülerdir. Varlıklar arası bir sunum olarak da tanımlanan iletişim, insanlığın varoluşuyla başlamıştır. Dünya nüfusunun oldukça fazla olduğu bir zaman aralığında yaşadığımız bu zamanda, toplumun en temel davranışlarından bir tanesi, başkalarının görüş alanına girme kapasitesidir. Başkalarının görüş alanına girildiğinde iletişimin, algılama boyutu başlar. Algılamada meydana gelmesi öngörülen farklılıklar ise, iletişimin kalitesini düşürür ve taraflar arası işbirliğini azaltır (Babacan, 2019). Bu durum, kamusal mekânın kamusal değerini indirger.

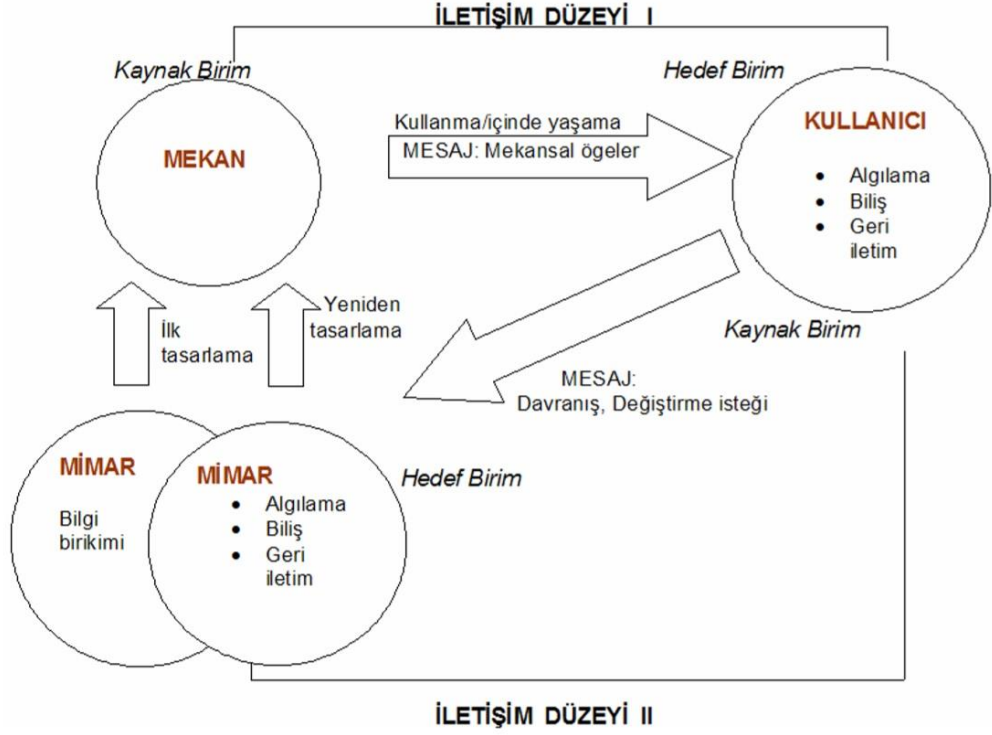
Algı, çevreden gelen uyarıcıları, bireyin duyu organları aracılığıyla hissetmesi ile başlar. Algının bu özelliği iletişimin genel tanımına vurgu yapar. İletişimdeki “alıcı-kaynak” ilişkisi, algı konusunda “algılayan-çevre” ilişkisi şeklinde karşımıza çıkar. Bir iletişim modelinde insan, “mesajı ileten” (kaynak) ve “mesajı algılayan” (hedef) olmak üzere iki kimlik ile var olur. İnteraktif iletişimde ise hedef birim, geri bildirim yaparak kaynak birime dönüşebilir. Kaynak ve hedef birim arasında mesajın gidip gelmesini sağlayan yola ise “kanal” denir. Her duyu organı bir kanala işaret eder (görsel kanal, işitsel kanal, dokunsal kanal, kokusal kanal, tatsal kanal). İletişim sürecinde yer alan kişi, nesne ve olayların tümüne ise “iletişim ortamı” adı verilir (Cüceloğlu, 1991). İnsan-mekân iletişiminde; kaynak birim mekân, mekânsal ögeler mesaj, hedef birim kullanıcı, geri iletiler ise davranışlardır (Günel ve Esin, 2007).

Şekil 3.31: İletişim Süreci (Günel ve Esin, 2007)

Cüceloğlu (2016)' na göre kişilerin bir mekânı kullanma biçimleri, onların sosyal yeri ve mevki hakkında fikir verir. Mekânlar, kullanıcıları ile buluştukları anda iletişim süreci başlar. Bu süreçte mekân kaynak, kullanıcı hedef birim konumunda yer alır. Bu iletişimde mekândan gelen mesaj, kullanıcı tarafından algılanır. Algılanan bilgi, beyne aktarılır. Beyin, eski deneyimler ile gelen bilgiyi yorumlar. Algılanan, kavrandığında ise biliş olur. Biliş süzgecinden geçirilerek yorumlanan mesaja verilen tepki ise davranıştır. Karşılıklı etkileşimde bu davranış geri iletidir (Günel ve Esin, 2007) (Şekil 3.31). Hedef konumundaki kullanıcı, geri iletide bulunduğu anda, kaynak birime dönüşecektir. Bu durumda tepki olarak verilen davranışlar da mesajlara dönüşecek ve mesajların hedefi tasarımcı olacaktır.

Görüldüğü gibi bu kurgu iki aşamalıdır. Birinci aşamada, tasarımcının mekân vasıtası ile gönderdiği mesaj, kullanıcı tarafından algılanıp, yorumlanıp, geri iletide bulunmaktadır. İkinci aşamada ise, geri bildirimde bulunduğu anda, mesaj ileten konumuna geçen kullanıcının mesajları, tasarımcı tarafından algılanıp, biliş süzgecinden geçirilir ve yorumlanır (Günel ve Esin, 2007). Bu kurgunun şematik gösterimi Şekil 3.32'de görülmektedir.

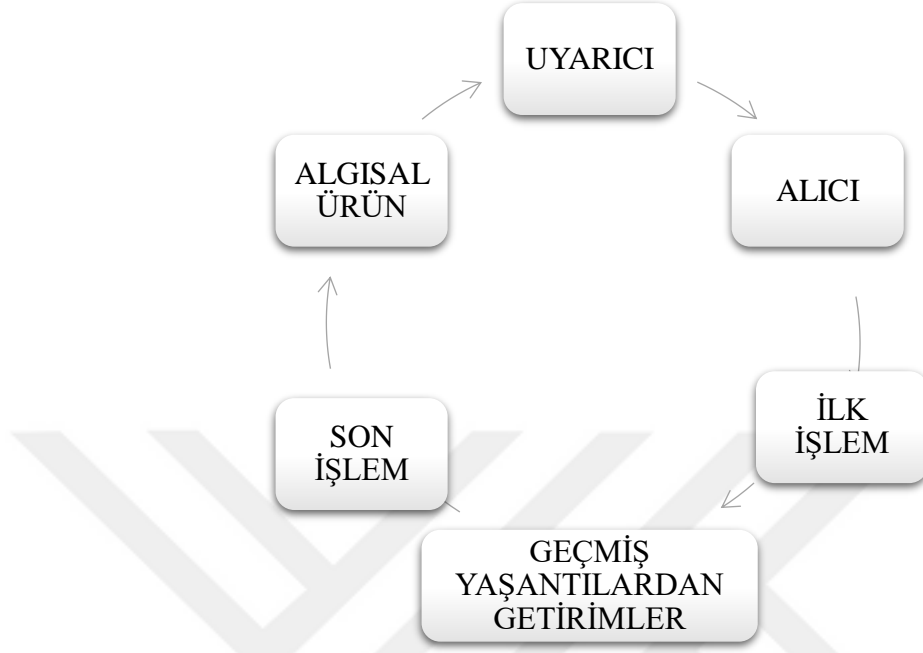
Şekil 3.32: Mekân-Kullanıcı-Tasarımcı İletişim Döngüsü (Günel ve Esin, 2007)

İletişimin ortaya çıkabilmesi için alınan ve verilen mesajların, hedef kitle tarafından algılanabilmesi gerekmektedir. Zihinsel, duygusal ve psikolojik işlemlerin temelinde algılama yatmaktadır. Cüceloğlu (2016)'nın algılama modelinde, algılanan uyarıcıları bulduran bir çevre ve bu çevre içinde yer alan uyarıcıları algılayan bir birey vardır. Çevrede bulunan çok sayıda uyarıcı, kullanıcının duyu organlarına ulaşır. Bu uyarıcılar şiddetleri, sıklıkları, büyüklükleri, renkleri ve diğer uyarıcılar ile bir örüntü oluşturup oluşturmadıkları bakımından birbirlerinden farklıdır. Çevrede bulunan bu uyarıcı karmaşası, duyu organlarını sürekli etkiler (Cüceloğlu, 2016). Babacan (2019), bu algılamayı, duyu organları ve hissetme yolu ile “bilgi edinme süreci” olarak tanımlar. Bu süreçte kullanıcının yorumu belirleyici nitelik kazandığından, nesnellik kaybolur ve duyumsal öğelere bir bütün olarak anlam yüklenir. Cüceloğlu (2016), algılama işlemini gerçekleştiren bu organizmayı altı biçimde incelemektedir:

1. Uyarıcılar,
2. Alıcılar,
3. İlk işlem,
4. Geçmiş yaşantılardan getirimler,

5. Son işlem,

6. Algısal ürün (Şekil 3.33).

Şekil 3.33: Cüceloğlu Algı Modeli (Cüceloğlu, 2016)

İletişimde bulunmak ve iletişime geçmek, kullanıcının çevresindeki etmenleri algılamasıyla başlar. Babacan (2019), bu algılamayı üç aşamada ifade etmektedir. Birinci aşama duyu organlarıyla elde edilen mesajların beyne iletilmesi; ikinci aşama gelenek, kültür, inanç gibi kaynağı kişinin sosyal çevresi olan mesajların değerlendirilmesi ve sonuncusu bu mesajların öznel olarak yorumlanmasıdır. Üçüncü basamak bireyin sosyal, kültürel ve demografik özellikleri, geleceğe ilişkin beklentileri, toplumsal konumu ve geçmiş tecrübeleri ile öğrenilmiş faktörleri içerir. Çünkü algı, duyumlara bir anlam verme işlemi ve kullanıcıya özgü bir tecrübedir (Babacan, 2019).

4. LENS-MODEL YÖNTEMİ

4.1. Lens-Model Yönteminin Tanımı

Lens-Model Yöntemi, çevrenin fiziksel özelliklerinin kullanıcı tarafından önemli görüldüğü zamanlarda kullanılan bilimsel bir araştırma yöntemidir. Yaşanılan çevrenin fiziksel özelliklerinin, o çevrenin kullanıcıları tarafından değerlendirilmesi sonucunda edilen bilgi sistemine dayanır (Arslan vd., 2009). Bu yöntemde amaç, elde edilen veriler doğrultusunda, kullanıcıya daha verimli mekânlar sağlamaktır. Arslan (2009)'a göre Lens-Model Yönteminin kullanılmasının asıl amacı, çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemleri ile ulaşılan değerlendirme sonuçlarının, tek parça üzerinde, bir bütün olarak, anlaşılır ve sade bir şekilde görülebilir olmasıdır.

Lens-Model Yöntemi, kişisel yargıların, kişisel olmayan verilerle etkileşimini yorumlayan bir yöntemdir. En az üç denek grubu ile uygulanır. Birinci ve ikinci grup, fiziksel çevrenin kişisel değerlendirmelerini yapacak olan denek gruplarıdır. Üçüncü grup ise kontrol grubu olarak da adlandırılan, nitel/nicel özellikleri nesnel seviyede ortaya çıkaracak olan gruptur. Bu grubun ortaya çıkardığı verilerin ortalama değerleri ile diğer iki grubun ortaya çıkardığı öznel verilerin ortalama değerleri arasında korelasyon çalışmaları yapılır ve bu analizler sonucunda bir Lens-Model oluşturulur (Yüksel, 2008).

4.2. Lens-Model Yönteminin Özellikleri

Lens-Model, ismini beş duyumuzdan birisi olan görme duyumuzdan esinlenerek almıştır. Fotoğraf makinesinin lensi metafor olarak kullanılmıştır. Renkli bir fotoğraf çekmek için göz görmeye dair mesajı alır, beyne taşır ve algılayan beyin renkleri görmemizi sağlar (Arslan vd., 2009). Lens-Model de göz ve beyin arasındaki bu interaktif ilişkiden beslenerek çevresel verileri analiz eder ve pragmatik sonuçlara ulaşmayı hedefler. İnsan ve çevre arasındaki etkileşim, algı ve davranış bazında ele alınmak istendiğinde tek bir kullanıcı grubuna yönelik çok sayıda yaklaşım olduğu gözlenir. Bu yaklaşımlardan bazıları anket, görüşme ve gözlemdir. Son yıllarda

teknolojinin gelişmesi ile birlikte simülasyon teknikleri de bu amaç için kullanılmaktadır. Ancak farklı kullanıcı gruplarının bulunduğu mekânlar değerlendirilmek istendiğinde, bilinen yöntem ve tekniklerden daha pragmatik bir yöntem olan Lens-Model Yöntemi ön plana çıkmaktadır. Lens-Model Yöntemi, çoklu kullanıcı ortamında tek mekâna yönelik algısal ve davranışsal farkların değerlendirmesine olanak tanır.

Mimarlık alanında Lens-Model Yöntemi kullanılarak yapılan çalışmalar göstermektedir ki, çoklu kullanıcı gruplarının aynı mekânı kullanması söz konusu olduğunda algısal farklar ortaya çıkmaktadır. Tek mekâna ilişkin ortak ve farklı tercihler söz konusu olduğunda elde edilmesi hedeflenen veriler de çeşitlilik gösterir. Bu verilerin doğru yöntemlerle analiz edilmesi ve analiz sonucu ulaşılan değerlerin net bir şekilde, bir arada okunması ancak Lens-Model Yöntemi ile mümkündür. Bu yöntem, kullanıcıların algısal farklarının birbirleri ile kıyaslanmasına ve kullanıcı memnuniyetinin artırılmasına da olanak tanır. Ortaya çıkan algısal farklar, tasarımcı tarafından da değerlendirilir. Çünkü başarılı bir mimarın kanıtlarından birisi, yapının mimarın amaçladığı gibi algılanmasıdır.

Lens-Model Yöntemindeki en önemli parametre kullanıcıdır. Katılımcı gruplar çalışmanın tüm sonucunu etkiler. Katılımcı grupların ön yargıdan uzaklaştırılmasına ve hedeflenen verilere ulaşılması için katılımcı gruplara sorulan soruların senaryolaştırılarak sorulmasına da dikkat etmek gerekmektedir. Ayrıca Lens-Model Yöntemi diğer yöntemlere kıyasla, daha kısa ve net teknikler kullanarak sonuca ulaşmayı hedefler. Lens-Model Yöntemindeki kabuller anlamlı ve anlaşılır düzeydedir ve bu yöntemin kullanılması ile kavramsal ve fiziksel nitelikler birbirleriyle ilişkilendirilerek efektif mekânlar tasarlanabilir (Arslan vd., 2009).

4.3. Lens-Model Yönteminin Mimarlık ile İlişkisi

Mimarlık alanında tek bir mekâna dair çoklu kullanıcı gruplarının değerlendirmeleri karşılaştırılmak istendiğinde kullanılabilecek en uygun yöntem Lens-Model Yöntemidir. Çünkü farklı kullanıcı gruplarının bir mekâna ilişkin ortak veya farklı tercihleri Lens-Model sayesinde birbirleri ile kıyaslanabilir. Böylece kullanıcı istekleri tasarımcıya veri olarak dönebilir. Ayrıca bu yöntem, kullanıcı memnuniyetini arttırmak için de etkin bir yöntemdir. Kullanıcı tercihleri doğrultusunda tasarımlar

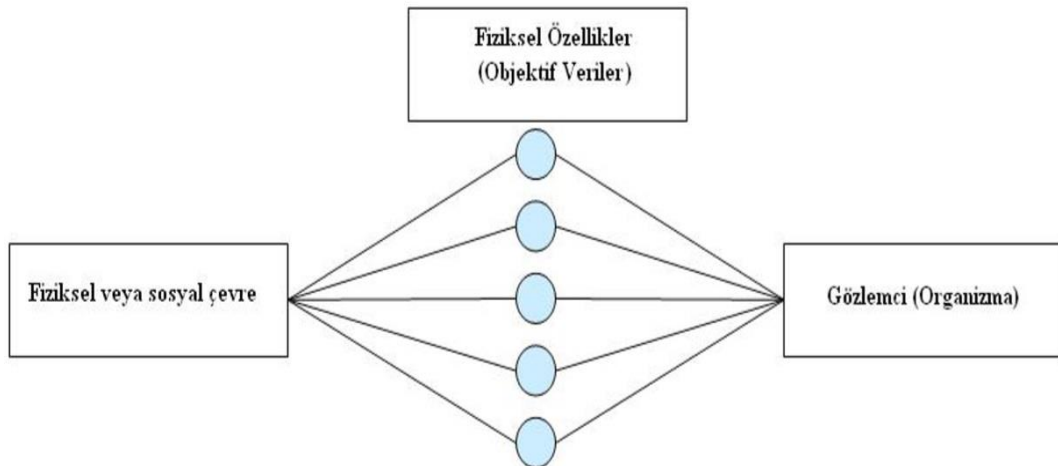
şekillenebilir. Böylece kullanıcının mekân ile bütünleşmesi sağlanabilir. Kullanıcıya hitap eden bu mekânlar, kullanıcı açısından anlamlı mekânlar olarak tercih sebebi olabilir. Bu nitelikte mekânların sayısının artması Lens-Modelin başlıca amaçlarındandır (Arslan vd., 2009).

Mimaride algısal parametrelerin değerlendirilmesine yönelik yapılan çalışmalarda kullanılan bilimsel analiz teknikleri, genellikle karmaşık bir yapıdadır. Bu durum araştırmacının hata payının yükselmesine sebep olur. Hata payının düşürülmesi ise ancak değişken sayısının veya katılımcı grup sayısının azalması ile mümkündür. Lens-Model Yöntemi, analiz teknikleri açısından sade ve anlaşılabilir bir yöntemdir. Ayrıca bu yöntemde tüm katılımcı grupların öznel değerlendirmeleri ile evreni temsil ettikleri düşünülmelidir (Arslan, 2010).

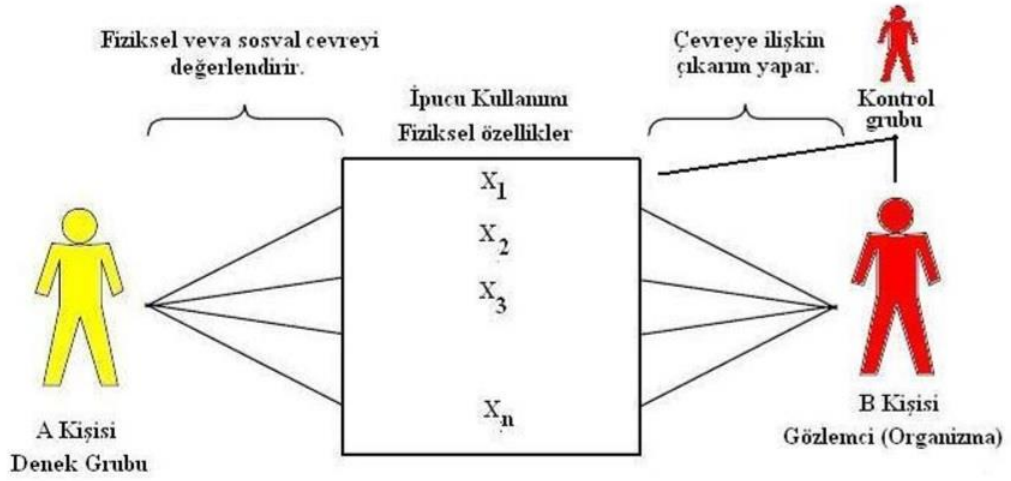
Geleneksel yöntemlerde algısal parametreler ile fiziksel nitelikler ayrı ayrı değerlendirilmek durumundadır. Ancak söz konusu mimarlık olduğunda bu pek mümkün değildir. Mimarlıkta çoklu kullanıcıya hizmet veren mekânların tasarımında, kullanıcı verilerinin değerlendirmeleri ve tercih karşılaştırmaları ile fiziksel ve algısal kavramlar arasındaki etkileşim, ancak Lens-Model ile bir arada görülebilir. Bunun için Lens-Model Yöntemi, mimarlık alanında tek mekâna yönelik algısal farklar karşılaştırılmak istendiğinde en işlevsel yöntemdir.

4.4. Lens-Model Yönteminin Uygulaması

Şekil 4.1 ve Şekil 4.2’de Lens-Modelin genel görünümü verilmiştir.

Şekil 4.1: Lens-Modelin Genel Yapısı-a (Arslan vd.)

Şekil 4.2: Lens-Modelin Genel Yapısı-b (Arslan vd.)

Lens-Model ilk kez 1955 yılında Brunswik tarafından geliştirilmiştir. Daha sonraki yıllarda revize edilerek başka araştırmacılar tarafından da kullanılmıştır. Kullanım alanı medikal alandan, hava durumuna kadar uzanır. R. Gifford ise bu yöntemi mimarlığa uyarlamıştır (Şekil 4.3) (Arslan vd., 2009).

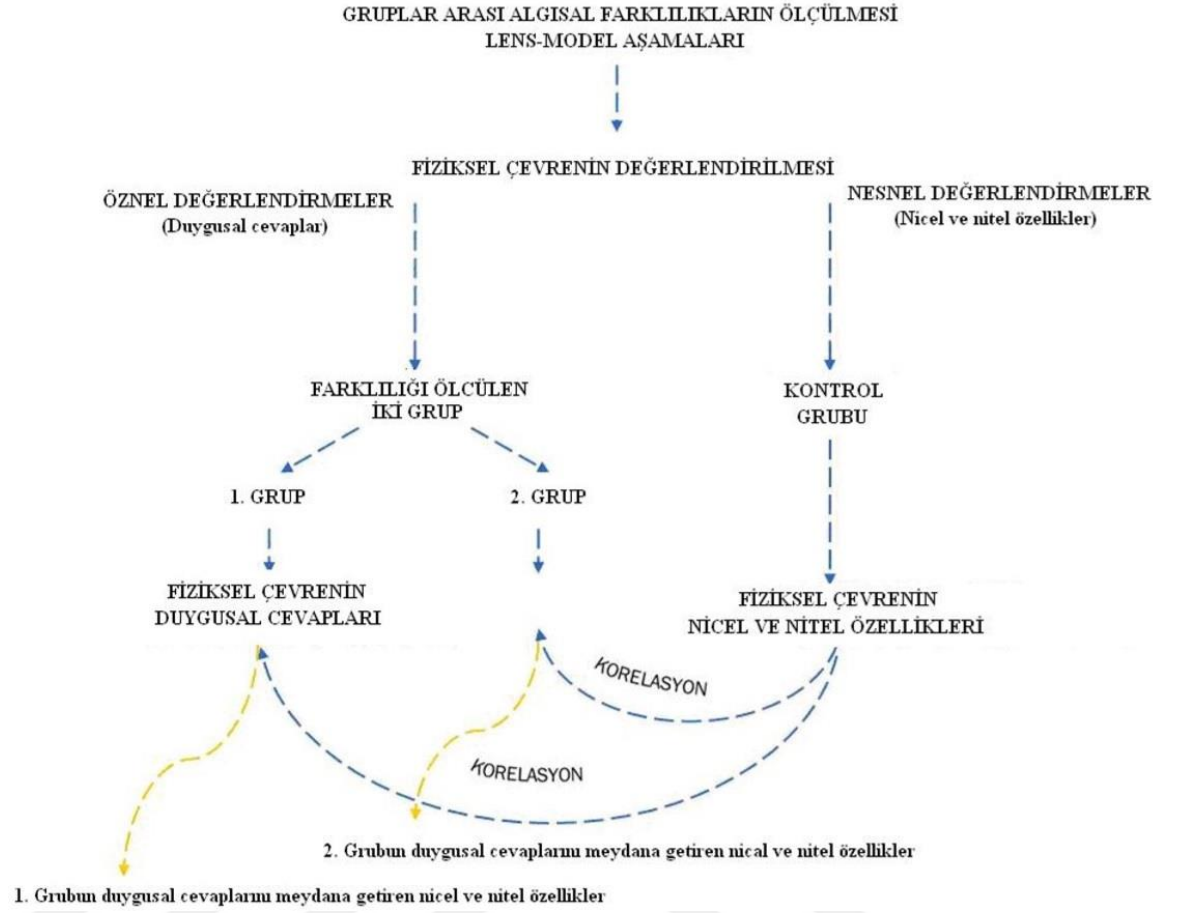
Şekil 4.3: Lens-Model Gifford Uyarlaması (Arslan vd.)

Gifford'a göre Lens-Model'in oluşturulması için 4 aşama gereklidir (Şekil 4.4).

- I. Denek Gruplarının Belirlenmesi: Denek grupları belirlenirken görüşlerinin karşılaştırılabileceği nitelikte olmalarına dikkat edilmelidir. Bu gruplara örnek olarak kadın/erkek, öğrenci/öğretmen, mimar/mimar olmayan gruplar verilebilir.
- II. Kontrol Grubunun Belirlenmesi: Kontrol grubu belirlenen fiziksel çevrenin ölçülebilir veya ölçülemez niteliklerini belirleyen gruptur. Genellikle çalışılan konudaki uzman kişiler tercih edilir.

- III. Güvenilirlik Analizlerinin Yapılması: Denek gruplarından ve kontrol grubundan elde edilen verilere güvenilirlik analizi yapılır. Çalışma, güvenilirlik analizini geçen kavramlar ile devam ettirilir.
- IV. Korelasyon ve Regresyon Analizlerinin Yapılması: Güvenilirlik analizini geçen kavramsal ve mimari bileşenlerin ortalama değerleri arasında korelasyon çalışmaları yapılarak Lens-Model oluşturulur. Oluşturulan Lens-Model üzerindeki etken kavramların ortaya çıkarılması için denek grubuna sorulan kavramlar ile anlamlı ilişkiye sahip olan fiziksel veriler arasında regresyon çalışması yapılır. Bu çalışmanın sonucunda değerlendirmeye alınan fiziksel verilerin genel değerlendirmeyi etkileme derecesi beta ağırlığı olarak ifade edilir (Arslan vd., 2009).

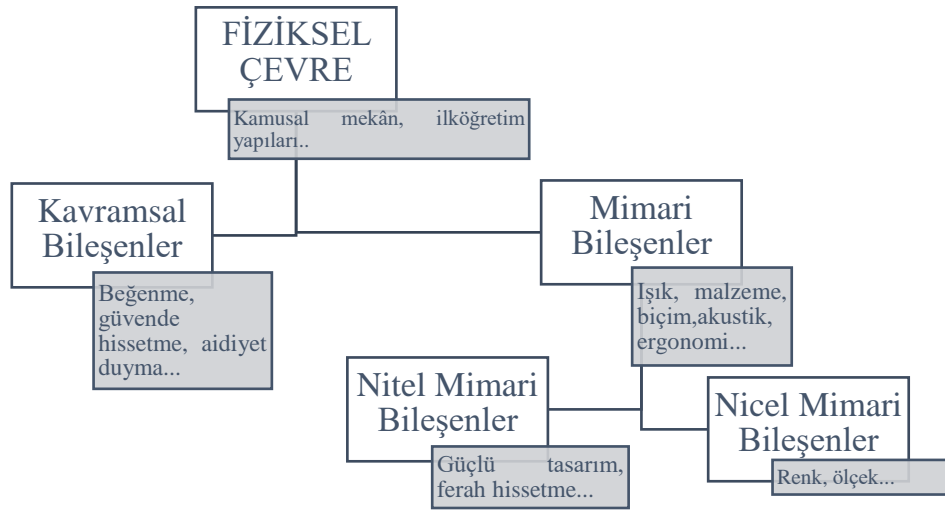
Lens-Model Yöntemi ile yapılan çalışmalarda katılımcı grupların anketinde kullanılan sorular, denek gruplarını ön yargılardan uzaklaştırma amacıyla senaryolaştırılarak tasarlanır. Bu şekilde hazırlanan anket çalışmalarında doğru ya da yanlış cevap yoktur. Amaç öznel yargılara varabilmektir (Arslan vd., 2009).

Şekil 4.4: Lens-Model Aşamaları (Arslan vd.)

4.5. Mimarlıkta Algısal Bileşenlerin Katılımcı Gruplar ile İlişkilendirilmesi

Fiziksel bir çevrenin mimari değer saptamasının yapılabilmesi için 2 farklı açıdan analiz edilmesi gerekir. Bu açılardan birincisi “kavramsal bileşenler”dir. Kavramsal bileşenler, fiziksel çevrenin kullanıcıda meydana getirdiği duygusal cevaplar olarak tanımlanabilir. Diğer önemli kriter ise “mimari bileşenler”dir. Bu bileşenler ise nesnel çevrenin fiziksel özellikleridir. Mimari bileşenleri de kendi aralarında nitel ve nicel mimari bileşenler olarak gruplamak mümkündür (Yüksel, 2008). Kavramsal ve mimari bileşenler Şekil 4.5’te ifade edilmiştir.

Şekil 4.5: Mimari Algı Bileşenleri

4.5.1. Algısal bileşenlerin tek gruba sorulduğu yaklaşımlar

Mimarinin algıya dayanan bileşenleri tek bir gruba sorulmak istendiğinde çalışma yapılacak olan çevrenin fiziksel ve kavramsal nitelikleri söz konusu gruba doğrudan sorulmaktadır. Bu durumda çevre niteliklerini belirlemek önemli rol oynamaktadır. Bu nitelikler katılımcı gruplar ya da araştırmacı tarafından belirlenip değerlendirir (Yüksel, 2008).

4.5.2. Algısal bileşenlerin iki gruba sorulduğu yaklaşımlar

Mimarinin algıya dayanan bileşenleri iki farklı gruba sorulmak istendiğinde çevre iki yönden değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Birincisi mimari bileşenlerin (nitel ve nicel nitelikler), ikincisi kavramsal bileşenlerin belirlenmesidir. Mimari bileşenleri homojen ve uzman grup değerlendirirken, kavramsal bileşenleri algısal farklılıkların nedenlerini ortaya koyacak olarak denek grupları değerlendirir. Elde edilen veriler korelasyon çalışmaları yapılarak anlamlı ilişkiler ile Lens-Model kurgulanır (Yüksel, 2008).

4.6. Lens-Model Yöntemi ile Mimarlık Alanında Yapılan Çalışmalar

Lens-Model Yöntemi ile mimarlık alanında çalışılan çok fazla örnek yoktur. Yapılan sınırlı sayıda çalışmalardan bir kısmı bu bölümde incelenerek bu yöntemin nasıl uygulandığı irdelenecektir.

4.6.1. Lens-Model yöntemi ile yurt dışında yapılan çalışmalar

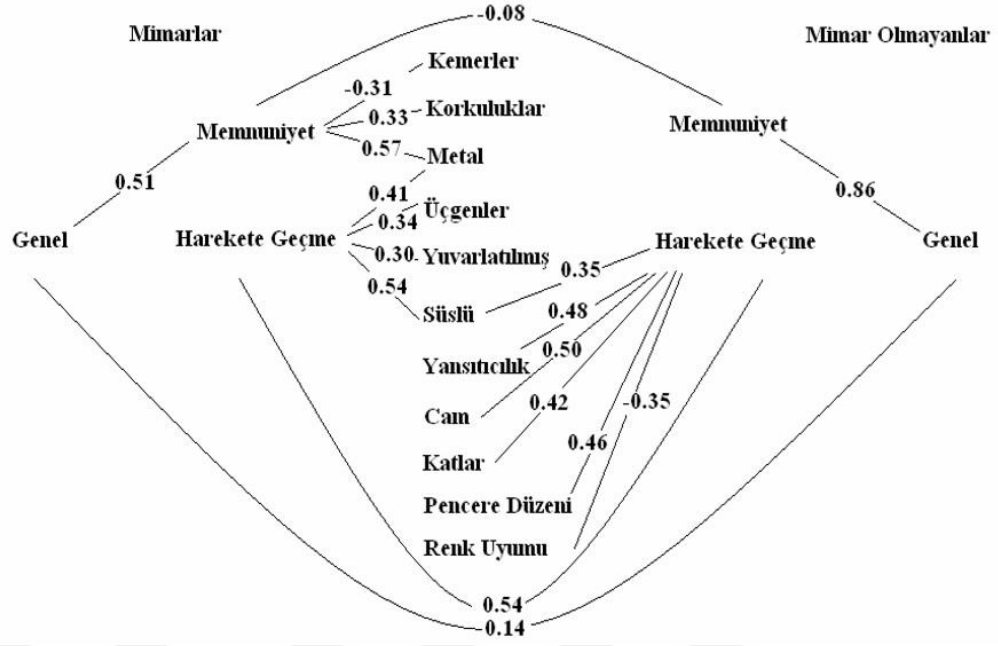
4.6.1.1. Çalışma 1 (Gifford vd., 2000)

Gifford ve arkadaşları (2000), mimar ve mimar olmayan katılımcı grupları belirlemişlerdir. Bu gruplardan bina cephelerini değerlendirmeleri istenmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan duygusal farklar ile var olan fiziksel özellikler ilişkilendirildiğinde, aralarında anlamlı bir bağ olup olmadığı araştırılmıştır. Katılımcı gruplar Tablo 4.1’de verilmiştir.

Tablo 4.1:Katılımcı Gruplar- Gifford vd., 2000 (Arslan vd. , 2009)

Grup	Mesleği	Adet	Görevi	Lens Modelde Yeri
1-1 Grup	Mimar	8	Genel İzlenimleri Ortaya Koyacak	Öznel Değerlendirme
1-2 Grup	Mimar	9	Memnuniyet ve harekete geçiricilik kavramlarını ortaya koyacak	Öznel Değerlendirme
2-1 Grup	Mimar Değil	27	Genel İzlenimleri Ortaya Koyacak	Öznel Değerlendirme
2-2 Grup	Mimar Değil	19	Memnuniyet ve harekete geçiricilik kavramlarını ortaya koyacak	Öznel Değerlendirme
Kontrol Grubu	Bilinmiyor	Üniversite Öğrencisi	Fiziksel ortamın nicel ve nitel özelliklerini nesnel düzeyde ortaya çıkartacak.	Nesnel Değerlendirme (Kontrol Grubu)

Katılımcı gruplardan 42 adet modern ofis binasını değerlendirilmeleri istenmiştir. Bu değerlendirme “genel değerlendirme”, “harekete geçirme” ve “memnuniyet” kavramları üzerinden yapılmıştır. Kontrol grubu için ise, 59 fiziksel özellik belirlenmiştir. Bu özellikler ölçütünde değerlendirme yapmaları istenmiştir. İki durumdan elde edilen verilerin güvenilirlik hesaplamaları yapıldıktan sonra, kontrol grubunun 25 özelliğinin güvenilirliği geçtiği saptanmıştır. Mimar ve mimar olmayan grupların değerlendirmeleri ile bu 25 fiziksel özelliğın ortalamaları arasında korelasyon çalışmaları yapılmıştır. Elde edilen veriler ile Lens-Model oluşturulmuştur (Gifford vd., 2000). Kurgulanan Lens-Model Şekil 4.6’da verilmiştir.

Şekil 4.6: Mimar ve Mimar Olmayan Gruplara Ait Kurgulanan Lens-Model-Gifford vd., 2000 (Arslan vd., 2009)

Çalışmada, mimar ve mimar olmayan gruplar içerisinde birer grup harekete geçirme ve memnuniyet kavramlarını değerlendirirken birer grup da genel değerlendirmeler üzerinde veri sunmuştur. Daha sonra elde edilen veriler birbiri ile ilişkilendirilmiştir.

Oluşturulan Lens-Model incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Mimarların harekete geçirme kavramını 4 fiziksel özellik oluşturmaktadır. Bu fiziksel özellikler metal unsurlar, üçgenler, yuvarlatılmış hatlar ve süslü hatlardır.
- Mimar olmayanların harekete geçirme kavramını 6 fiziksel özellik oluşturmaktadır. Bu fiziksel özellikler süslü hatlar, yansıtıcılık, cam yüzeyler, katlar, pencere düzeni ve renk uyumudur.
- Mimar olan ve mimar olmayanların harekete geçirme değerlendirmesinde ortak bir fiziksel özellik saptanmıştır. Bu fiziksel özellik süslü hatlardır.
- Mimarların memnuniyet değerlendirmesi 3 fiziksel özelliğe bağlı bulunmuştur. Bu fiziksel özellikler kemerler, korkuluklar ve metal unsurlardır.
- Mimar olmayanların memnuniyet değerlendirmesinde ilişki kurulan fiziksel özellik bulunamamıştır.
- Her iki grup için de genel değerlendirme ile harekete geçirme kavramları arasında bir ilişki kurulmamıştır.

- Mimarların bina dış cephelerini genel değerlendirmelerinde, memnuniyet kavramı %51 oranında etken olmuştur.
- Mimar olmayanların bina dış cephelerini genel değerlendirmelerinde, memnuniyet kavramı %86 oranında etken olmuştur.

4.6.1.2. Çalışma 2 (Douglas & Gifford, 2001)

Douglas ve Gifford (2001) tarafından yapılan çalışmada, tasarım faktörlerinin insan davranışına etkisi incelenmiştir. Bu çalışma, aynı üniversitede bulunan öğrenci ve profesörler üzerinden yapılmıştır. Katılımcı gruplardan üniversitede bulunan sınıfları değerlendirmeleri istenmiş ve bu değerlendirmelerin sonuçları birbirleri ile karşılaştırılmıştır. Amaç, tercih birlikteliklerini ve farklılıklarını ortaya çıkarmaktır. Katılımcı gruplar 20 profesör ve 51 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Bu iki gruba ek olarak 2 kişilik bir gruba daha yer verilmiştir. Bu grup araştırmacı (*experimenter*)/kontrol grubu olarak adlandırılır.

Katılımcı gruplara 35 adet sınıf fotoğrafı sunulmuştur. Öğrenci ve profesörlerden oluşan gruplara bu fotoğraflara ilişkin 2 soru sorulmuştur. Bu sorular şunlardır:

1-Sınıf sıcak mı, rahat mı? Kendinizi rahat hissediyor musunuz?

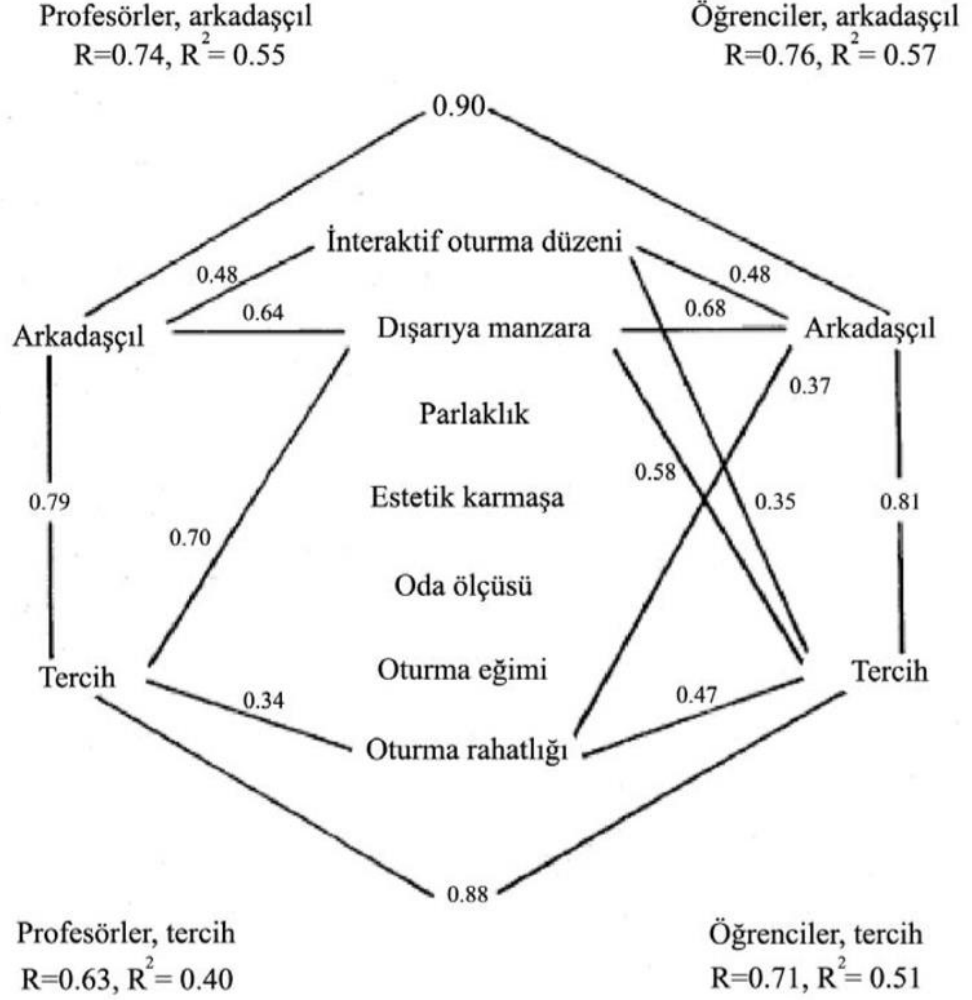
2-Bütün faktörleri göz önünde bulundurduğunuzda, sınıfı nasıl değerlendirirsiniz?

Birinci soru ile ölçülmek istenen, sınıfın arkadaşçıl (*friendliness*) olma derecesi, ikinci soru ile ölçülmek istenen ise sınıfın tercih (*preference*) edilme derecesidir. Katılımcı gruplardan 10 dereceli Likert Ölçek ile bu soruların cevapları alınmıştır.

Bir sonraki aşamada araştırmacı grup olarak tanımlanan kişiler için sınıflar 7 fiziksel özellik bakımından betimlenmiştir. Bu 7 özellik; parlaklık, oturma rahatlığı, iç mekân karmaşıklığı, oda ölçüsü, dışarıya manzarası, oturma düzeni, oturma seviyesi/eğimidir. Araştırmacı grup, bu 7 fiziksel özelliği 35 sınıf için değerlendirmiştir. Değerlendirmeler sonucunda fiziksel niteliklerden bazıları birleştirilmiş ve sınıf betimleme kavramları 5 fiziksel özelliğe indirgenmiştir (Douglas & Gifford, 2001).

Daha sonra bu fiziksel niteliklerin güvenilirlikleri analiz teknikleri ile hesaplanmıştır. Bu hesaplamalarda 0.70 değeri minimum değer olarak kabul edilmiştir. Aynı şekilde öğrencilerin ve profesörlerin değerlendirme verileri için de güvenilirlik analizleri

yapılmıştır. Daha sonra öğrenci ve profesörlerin “arkadaşçıl” ve “tercih” değerlendirmelerinin ortalama değerleri, her grup için kendi içinde alınmıştır. Bu ortalama değerler ile fiziksel özellikler arasında korelasyon çalışmaları yapılmıştır. Bu değerlendirmeler neticesinde Şekil 4.7’deki Lens-Model oluşturulmuştur (Yüksel, 2008).

Şekil 4.7: Profesör ve Öğrencilerin Sınıf Değerlendirmelerine Ait Kurgulanan Lens-Model (Douglas ve Gifford, 2001)

Model üzerinde verilen değerler korelasyon analizi sonucunun verileridir. Bu değerler, Lens-Model şemasında çizgilerin üzerinde belirtilmiştir. Örneğin, birinci bulguyu okuyacak olursak; interaktif oturma düzeni ile profesörlerin bir sınıfı arkadaşçıl bulmaları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır diyebiliriz. Başka bir deyişle biri artarken diğeri de artmaktadır (Yüksel, 2008).

Oluşturulan Lens-Modele bakıldığı zaman, profesör ve öğrencilerin çevre faktörlerine göre bir sınıfı arkadaşıl ya da tercih edilebilir bulmaları arasında bazı farklılıklar olduğu gözlenmektedir.

Bu çalışmaya ait Lens-Model yorumlanacak olursa;

a) Profesörlerin değerlendirmeleri açısından inceleme:

1) Profesörlerin sınıfı arkadaşıl bulmaları 2 fiziksel özelliğe dayanır; birincisi interaktif oturma düzeni (0.48), ikincisi ise sınıfın dışarıya manzarasının olmasıdır (0.64).

2) Profesörlerin bir sınıfı tercih etmeleri 2 fiziksel özelliğe dayanır; birincisi sınıfın dışarıya manzarası olması (0.70), ikincisi oturma rahatlığıdır (0.34).

3) Profesörlerin bir sınıfı arkadaşıl bulmaları ve tercih etmeleri arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır (0.79).

b) Öğrencilerin değerlendirmeleri açısından inceleme:

1) Öğrencilerin sınıfı arkadaşıl bulmaları 3 fiziksel özelliğe dayanır; birincisi interaktif oturma düzeni (0.48), ikincisi sınıfın dışarıya manzarasının olması (0.68) ve üçüncüsü oturma rahatlığıdır (0.37).

2) Öğrencilerin sınıfı tercih etmeleri 3 fiziksel özelliğe dayanır; birincisi interaktif oturma düzeni (0.35), ikincisi sınıfın dışarıya manzarasının olması (0.58) ve üçüncüsü oturma rahatlığıdır (0.47).

3) Öğrencilerin sınıfı arkadaşıl bulmaları ve tercih etmeleri arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır (0.81).

c) İki grubun değerlendirmelerinin birbiri ile kıyaslanması açısından inceleme:

1) İki grubun bir sınıfı arkadaşıl bulmaları arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır (0.90).

2) İki grubun bir sınıfı tercih etmeleri arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır (0.88).

Ayrıca bu çalışmada kavramsal özelliklerle anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu tespit edilen fiziksel özellikler için regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi, ele alınan fiziksel özelliğin, genel değerlendirmeyi ne kadar etkilediğini ölçmek için kullanılır. Bu çalışmada öğrencilerin ve profesörlerin bir sınıfı arkadaşçıl ve tercih edilebilir bulmasının belirlenen fiziksel özellikler üzerinde ne oranda ölçülebildiği R^2 ile ifade edilen regresyon değeri ile görülmektedir. Bu değer beta ağırlığı olarak ifade edilir. Ancak çalışmada her bir fiziksel özelliğe ait beta ağırlıkları verilmediğinden toplam R^2 değeri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmeyi şu şekilde okuyabiliriz:

a) Profesörlerin arkadaşçıl değerlendirmeleri

Oluşturulan şemada sol üstte bulunan R^2 değerine bakıldığında, profesörlerin bir sınıfı arkadaşçıl olarak değerlendirmelerini sağlayan fiziksel özelliklerin %55'ini sınıfın interaktif oturma düzeni ile dışarıya manzarası olması özelliği oluşturmuştur. Başka bir deyişle, profesörlerin bir sınıfı arkadaşçıl olarak nitelendirmelerini sağlayan özellikler %55 oranında tespit edilebilirken, %45 oranında tespit edilememiştir.

b) Profesörlerin tercih değerlendirmeleri

Oluşturulan şemanın sol alt köşesinde bulunan R^2 değerine bakıldığında, profesörlerin bir sınıfı tercih etmelerine neden olan fiziksel özelliklerin %40'ını sınıfın dışarıya manzarasının olması ve oturma rahatlığı fiziksel özellikleri oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, profesörlerin bir sınıfı tercih edilebilir olarak nitelendirmelerini sağlayan özellikler %40 oranında tespit edilebilirken, %60 oranında tespit edilememiştir.

c) Öğrencilerin arkadaşçıl değerlendirmeleri

Oluşturulan şemanın sağ üst köşesinde bulunan R^2 değerine bakıldığında, öğrencilerin bir sınıfı arkadaşçıl bulmalarına neden olan fiziksel özelliklerin %57'sini interaktif oturma düzeni, sınıfın dışarıya manzarası olması ve oturma rahatlığı fiziksel özellikleri oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, öğrencilerin bir sınıfı arkadaşçıl olarak nitelendirmelerini sağlayan özellikler %57 oranında tespit edilebilirken, %43 oranında tespit edilememiştir.

d)Öğrencilerin tercih değerlendirmeleri

Oluşturulan şemanın sağ alt köşesinde bulunan R² değerine bakıldığında, öğrencilerin bir sınıfı tercih etmelerine neden olan fiziksel özelliklerin %51'ini interaktif oturma düzeni, sınıfın dışarıya manzarası olması ve oturma rahatlığı fiziksel özellikleri oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, öğrencilerin bir sınıfı tercih edilebilir olarak nitelendirmelerini sağlayan özellikler %51 oranında tespit edilebilirken, %49 oranında tespit edilememiştir.

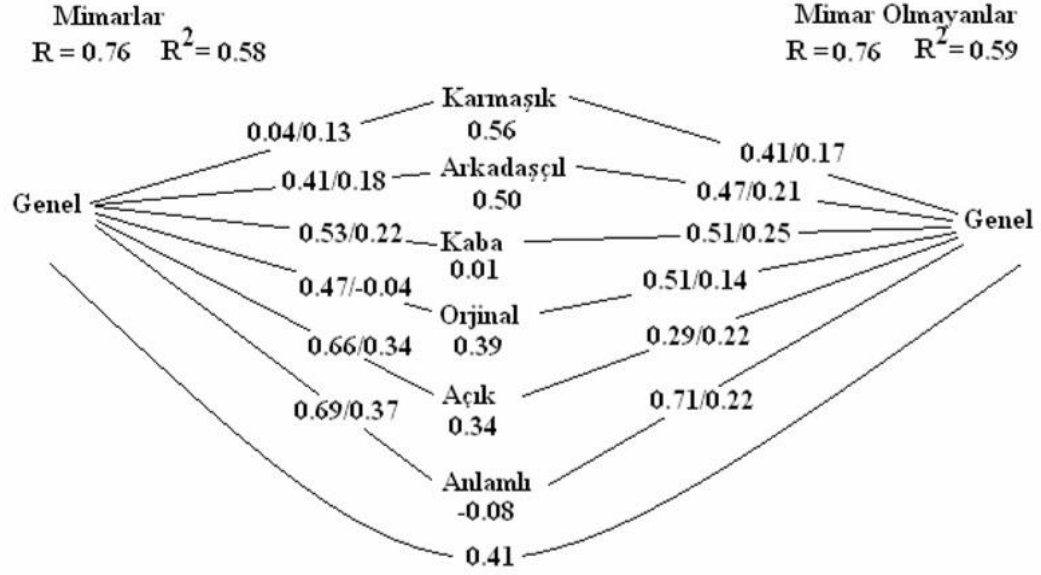
4.6.1.3. Çalışma 3 (Gifford vd., 2002)

Gifford ve arkadaşları (2002), mimar olan ve mimar olmayan katılımcıların binaları farklı algılamalarına yönelik çalışmasını geliştirerek 3 farklı kavramsal özellik daha eklemiştir. Bu 6 farklı kavramsal özellik değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Diğer değişkenler (kullanılan bina sayısı ve sorgulanan fiziksel özellikler) aynı şekilde kullanılmıştır. Katılımcı gruplar Tablo 4.2'de belirtilmiştir.

Tablo 4.2:Katılımcı Gruplar-Gifford vd., 2002 (Arslan vd., 2009)

Grup	Mesleği	Adet	Görevi	Lens Modelde Yeri
1-1 Grup	Mimar	8	Her bina için genel estetik değerleri ortaya koymak	Öznel Değerlendirme
1-2 Grup	Mimar	9	Karmaşa, açıklık, arkadaşçıl, orijinallik, anlamlılık ve kabalık gibi 6 farklı kavramsal özelliği değerlendirmek	Öznel Değerlendirme
2-1 Grup	Mimar Değil	27	Her bina için genel estetik değerleri ortaya koymak	Öznel Değerlendirme
2-2 Grup	Mimar Değil	16	Karmaşa, açıklık, arkadaşçıl, orijinallik, anlamlılık ve kabalık gibi 6 farklı kavramsal özelliği değerlendirmek	Öznel Değerlendirme
Kontrol Grubu	Üniversite Öğrencisi	13	Fiziksel ortamın nicel ve nitel özelliklerini nesnel düzeyde ortaya çıkartacak.	Nesnel Değerlendirme (Kontrol Grubu)

Elde edilen verilerin güvenilirlik hesaplamaları yapılmıştır. Mimar ve mimar olmayanların değerlendirmeleri ile kontrol grubunun güvenilirliği geçen 25 fiziksel özelliğinin ortalamaları arasında korelasyon çalışmaları yapılarak bir Lens-Model oluşturulmuştur (Gifford vd., 2002). Oluşturulan Lens-Model Şekil 4.8'de verilmiştir.

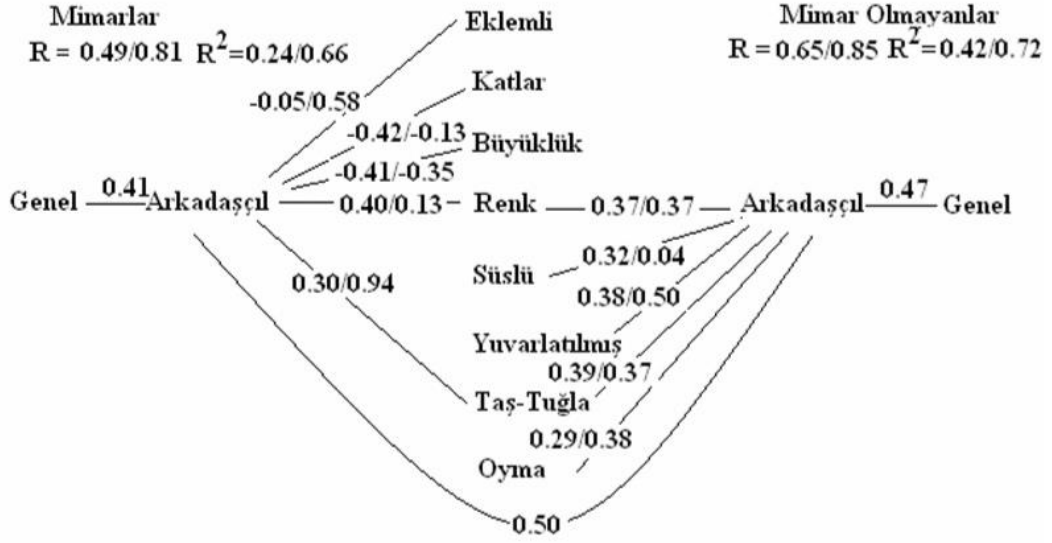
Şekil 4.8: Mimar ve Mimar Olmayanların Genel Estetik Değerlendirmelerine Ait Kurgulanan Lens-Model-Gifford vd., 2002 (Arslan vd., 2009)

Şekil 4.8’de oluşturulan Lens-Model incelendiğinde var olan çizgiler üzerinde bulunan sayılardan soldaki değer genel korelasyon değeri, sağdaki değer ise beta ağırlıkları değeridir. Kavramsal özelliklerin altında bulunan değerler ise, iki grubun uzlaşma derecesini ifade etmektedir. En büyük eğrinin altında yazan değer ise grupların “genel estetik değerlendirmede” ne kadar hem fikir olduklarını ifade etmektedir.

Lens-Model incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılabılır:

- 0.41 değerine göre bu iki grup arasında güçlü bir ilişki olduğu söylenemez. Ya da katılımcı gruplar genel değerlendirmede (0.41) oranda hemfikirlerdir denebilir.
- Arkadaşçıl kavramındaki 0.50 değeri için katılımcı gruplar arasında yarı yarıya hemfikir olma durumu olduğu okunmaktadır.
- Bu değer karmaşıklık kavramı için (0.56), kaba kavramı için (0.01), orijinal kavramı için (0.39), açık kavramı için (0.34) ve anlamlı kavramı için (-0.08) olarak elde edilmiştir.

Çalışmanın devamında her bir kavram için (karmaşıklık, arkadaşçıl, kaba, orijinal, açık ve anlamlı) Lens-Model yeniden kurgulanmıştır. Şekil 4.9’da arkadaşçıl kavramı ve bu kavramın anlamlı ilişkide olduğu fiziksel özellikler görülmektedir.

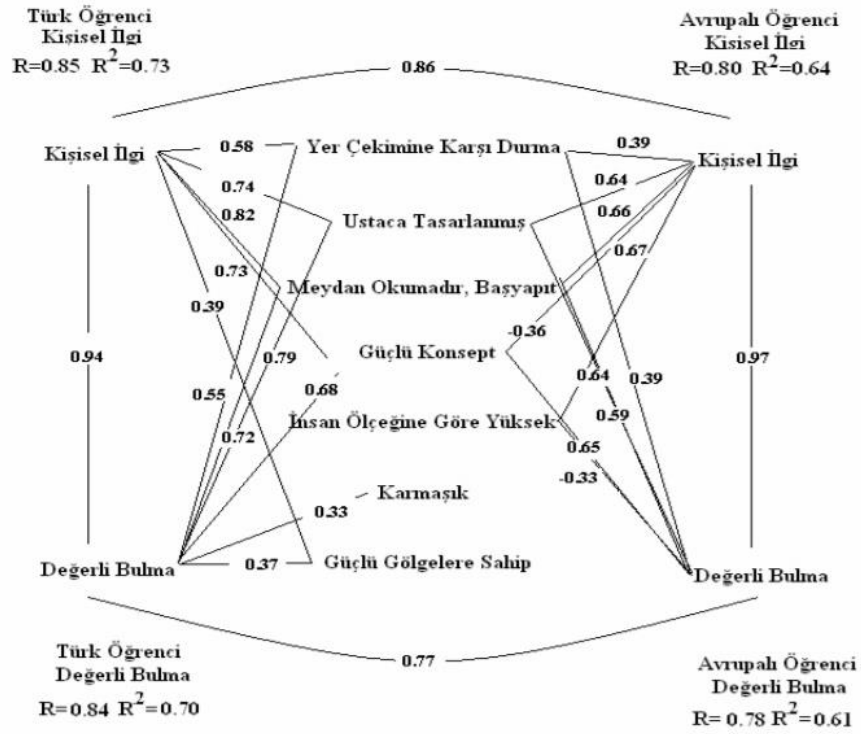
Şekil 4.9: Mimar ve Mimar Olmayanların Arkadaşçıl Kavramı Değerlendirmelerine Ait Kurgulanan Lens-Model- Gifford vd., 2002 (Arslan vd., 2009)

4.6.2. Lens-Model yöntemi ile yurt içinde yapılan çalışmalar

4.6.2.1. Çalışma 4 (Yüksel, 2008)

Yüksel (2008), coğrafi konum ayrılıklarından kaynaklanan kültürel farkların mimari yapılara nasıl yansıdığını araştırmıştır. Araştırmada farklı program özelliklerindeki 45 yapıya ait imajlar, Avrupalı ve Türk mimarlık öğrencileri tarafından “etkilenme” kavramı üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler anket tekniği ile ölçülmüştür. Katılımcı gruplar 21 Türk ve 25 Avrupalı mimarlık öğrencisinden oluşmuştur. Kontrol grubu ise 13 adet mimarlık alanında eğitim veren öğretim elemanından meydana gelmiştir. Kontrol grubunun amacı etkilenmelerin hangi mimari bileşenlerden kaynaklandığını saptamaktır. Kontrol grubu, değerlendirmede kullanılan fotoğrafları 25 fiziksel özellik üzerinden anket yöntemi ile değerlendirmiş ve elde edilen veriler üzerinden yapılan güvenilirlik analizinin ardından 21 özellik güvenilirliği geçmiştir. İlk aşamada, öğrenci gruplarının etkilenme dereceleri ile kontrol grubunun mimari bileşenlere dair değerlendirme verileri arasında korelasyon çalışmaları yapılmıştır. İkinci aşamada ise var olan etkilenme derecesinin oranını tespit etmek amacıyla aynı veri üzerinde regresyon çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda Avrupalı ve Türk mimarlık öğrencilerinin mimari imajlardan

etkilenmelerinde etkili olan 7 mimari bileşen saptanmıştır ve bu veriler ile bir Lens-Model oluşturulmuştur. Oluşturulan Lens-Model Şekil 4.10'da verilmiştir.

Şekil 4.10: Türk ve Avrupalı Mimarlık Öğrencilerine Ait Kurgulanan Lens-Model (Yüksel, 2008)

Yüksel (2008)'e ait Lens-Model aşağıdaki gibi okunabilir:

- Türk öğrencilerin kişisel ilgileri şu mimari bileşenler ile anlamlı ilişkilere sahiptir: Yer çekimine karşı durma, ustaca tasarlanmışlık, meydan okuma, başyapıt olma, güçlü konsept, güçlü gölgelere sahip olma
- Türk öğrencilerin değerli bulmaları şu mimari bileşenler ile anlamlı ilişkilere sahiptir: Yer çekimine karşı durma, ustaca tasarlanmışlık, meydan okuma, başyapıt olma, güçlü konsept, güçlü gölgelere sahip olma ve karmaşıklık
- Türk öğrencilerin kişisel ilgi ve değerli bulma kavramları arasında pozitif yönde ve güçlü bir ilişki vardır.
- Sol üstte verilen değere göre; Türk öğrencilerin bir yapıya ait kişisel ilgilerinin meydana gelmesini sağlayan mimari bileşenlerin %73'ü bu çalışma ile ortaya çıkarılabildiği (R²: 0.73).
- Sol altta verilen değere göre; Türk öğrencilerin bir yapıyı değerli bulmalarını sağlayan mimari bileşenlerin %70'i bu çalışmada ortaya çıkarılabildiği (R²: 0.70).

- Avrupalı öğrencilerin kişisel ilgileri şu mimari bileşenler ile anlamlı ilişkilere sahiptir: Yer çekimine karşı durma, ustaca tasarlanmışlık, meydan okuma, başyapıt olma, güçlü konsept, insan ölçeğine göre yükseklik
- Avrupalı öğrencilerin değerli bulmaları şu mimari bileşenler ile anlamlı ilişkilere sahiptir: Yer çekimine karşı durma, ustaca tasarlanmışlık, meydan okuma, başyapıt olma, güçlü konsept, insan ölçeğine göre yükseklik
- Avrupalı öğrencilerin kişisel ilgi ve değerli bulma kavramları arasında pozitif yönde ve güçlü bir ilişki vardır.
- Avrupalı öğrencilerin bir yapıya karşı kişisel ilgilerinin meydana gelmesini sağlayan mimari bileşenlerin %64 'ü bu çalışmada ortaya çıkarılabildiği (R²: 0.64).
- Avrupalı öğrencilerin bir yapıyı değerli bulmalarını sağlayan mimari bileşenlerin %61'i bu çalışmada ortaya çıkarılabildiği (R²: 0.61).
- İki grubun kişisel ilgi kavramları arasında güçlü ve pozitif yönde bir ilişki vardır (0.86).
- İki grubun değerli bulma kavramları arasında güçlü ve pozitif yönde bir ilişki vardır (0.77).

Lens-Model incelendiğinde aşağıdaki yorumlara ulaşılabilir:

- Türk ve Avrupalı öğrencilerin etkilenmesinde ortak olan fiziksel özellikler şunlardır: Yer çekimine karşı durma, ustaca tasarlanmışlık, meydan okuma, başyapıt olma ve güçlü konseptte sahip olma
- Okunan ortak noktalar mimarlık eğitiminin insanlara ortak bir bakış açısı kazandırdığı şeklinde yorumlanabilir.
- Türk ve Avrupalı öğrencilerinin etkilenmesinde farklı olan fiziksel özellikler şunlardır: İnsan ölçeğine göre yükseklik, karmaşıklık ve güçlü gölgelere sahip olma
- Okunan farklı noktalar kültürel farkların değerlendirmede insanları ayırtılabileceği şeklinde yorumlanabilir.
- Sonuç olarak "Aynı mimarlık disiplini altında bulunan ancak kültürel altyapıları ve coğrafi konumları farklı olan mimarlık öğrencilerinin algısal etkilenme dereceleri farklıdır." denebilir.

4.6.2.2. Çalışma 5 (Arslan, 2010)

Arslan (2010) tarafından, sınıf mekânının yorumlanması üzerine Lens-Model Yöntemi kullanılarak bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada katılımcı grup olarak ilköğretim öğrencilerine, sınıf öğretmenlerine ve mimar adaylarına yer verilmiştir. Kontrol grubu olarak ise akademisyen, mimar ve mobilya dekorasyon uzmanları bulunmaktadır. Çalışmada kullanılmak üzere 20 adet sınıf mekânı seçilmiştir. Bu sınıf mekânları resmi ve özel ilköğretim binalarında yer almaktadır. Tablo 4.3'te seçilen sınıf mekânları ve değerlendiren katılımcı gruplar yer almaktadır.

Tablo 4.3:Katılımcı Gruplar (Arslan vd. , 2009)

Grup	Mesleği	Adet	Görevi	Lens Modelde Yeri
1-1 Grup	İlköğretim 2. sınıf öğrencisi	189	Her bir sınıf mekânını aidiyet, güven, beğeni ve öğrenme kavramları için değerlendirmek	Öznel Değerlendirme
1-2 Grup	İlköğretim 7. sınıf öğrencisi	173	Her bir sınıf mekânını aidiyet, güven, beğeni ve öğrenme kavramları için değerlendirmek	Öznel Değerlendirme
2-1 Grup	Sınıf öğretmeni	100	Her bir sınıf mekânını öğrenci için aidiyet, güven, beğeni ve öğrenme kavramları için değerlendirmek	Öznel Değerlendirme
2-2 Grup	Mimar	76	Her bir sınıf mekânını öğrenci için aidiyet, güven, beğeni ve öğrenme kavramları için değerlendirmek	Öznel Değerlendirme
Kontrol Grubu	Öğretim elemanı	14	Fiziksel ortamın nicel ve nitel özelliklerini nesnel düzeyde ortaya çıkartacak.	Nesnel Değerlendirme (Kontrol Grubu)

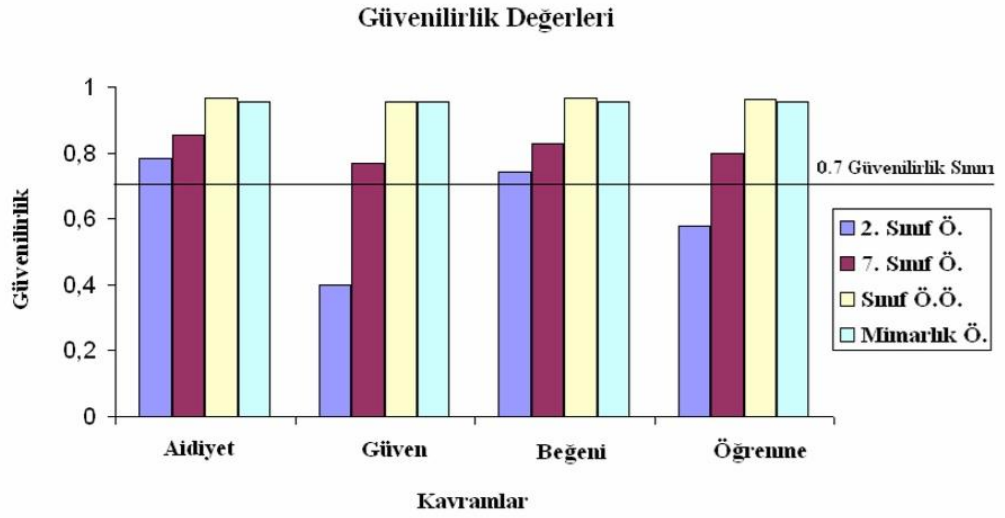
Çalışmada yer alan katılımcı gruplar küçük yaş grubunda oldukları için, verilerin toplanmasında, değerlendirilmesi istenen sınıf mekânlarının kısa süreli video çekimleri kullanılmıştır. Ayrıca sorgulanmak istenen kavramların net anlaşılabilmesi için, sorular öğrencilere senaryolaştırılarak sorulmuştur. Örneğin; “Kapıya sınıfınızın ismini gösteren bir tabelayı hemen asar mısınız?” sorusu ile aidiyet kavramı sorgulanmak istenmiştir.

Söz konusu sınıf mekânlarına ait 32 fiziksel özellik belirlenmiş ve kontrol grubunun bu sınıfları 32 fiziksel özelliğe göre değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen verilere güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Bu analizlerin neticesinde 27 fiziksel özellik, güvenilirliği geçmiştir. Güvenilirlik analizini geçen 27 fiziksel özellik ile kavramsal bileşenlerin ortalamaları arasında korelasyon çalışmaları yapılarak, Lens-Modeller oluşturulmuştur.

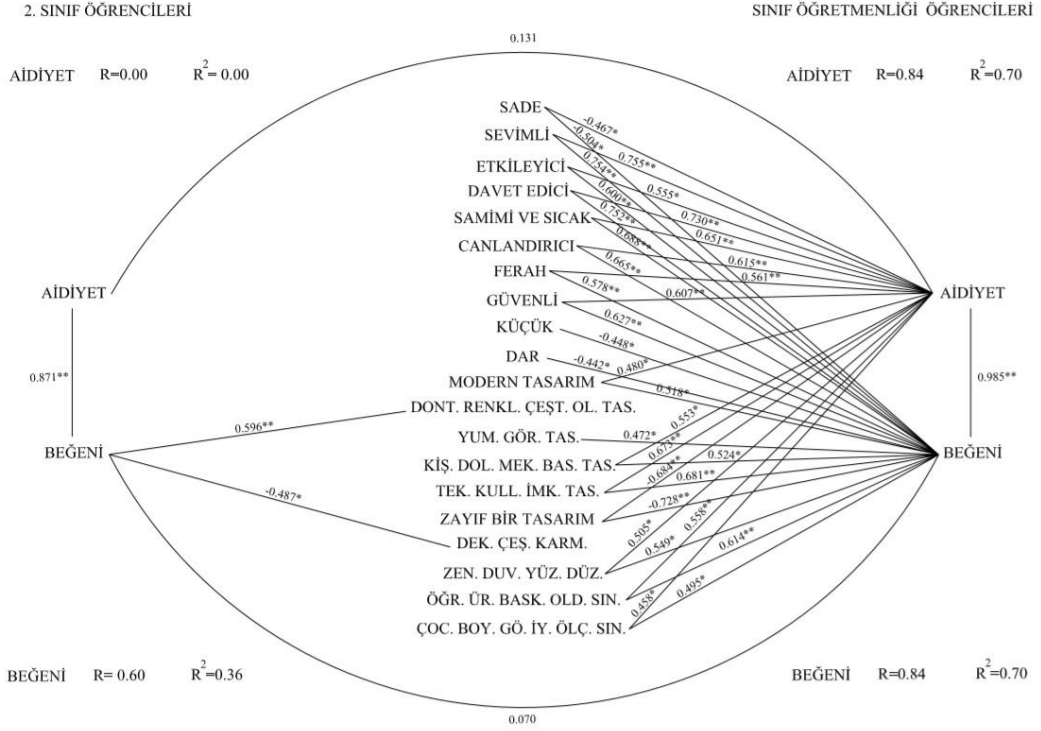
İlköğretim 2. sınıf öğrencilerinin güvenilirlik analizi sonuçlarında aidiyet ve beğeni kavramları sınır değeri (0.70) geçerken, güven ve öğrenme kavramları sınır değeri

geçememiştir. İlköğretim 7. sınıf öğrencileri, sınıf öğretmenleri ve mimarlar için yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarında aidiyet, beğeni, güven ve öğrenme kavramları sınır değeri geçmiştir (Tablo 4.4). Daha sonra yapılan korelasyon çalışmaları sonucunda, ilköğretim 7.sınıf öğrencilerinin değerlendirmeleri ile fiziksel özellikler arasında anlamlı bir ilişki çıkmaması nedeni ile bu katılımcı grup (ilköğretim 7. sınıf öğrencileri) çalışma dışı bırakılmıştır.

Tablo 4.4:Katılımcı Grup Verilerinin Güvenilirlik Analizi Sonuçları (Arslan vd. , 2009)

İlköğretim 2. sınıf öğrencilerinden ve sınıf öğretmenlerinden elde edilen veriler referansında oluşturulan Lens-Model Şekil 4.11’de verilmiştir.

Şekil 4.11: İlköğretim 2. Sınıf Öğrencileri ve Sınıf Öğretmenlerine Ait Lens-Model (Arslan vd. , 2009)

Oluşturulan Lens-Model değerlendirildiğinde şu yorumlar yapılabilir:

- İlköğretim 2. sınıf öğrencileri ile sınıf öğretmenlerinin ortak tercihleri yoktur.
- İlköğretim 2. sınıf öğrencilerinin sadece beğeni kavramı ile ilişkilenen 2 fiziksel özellik bulunmaktadır. Bu iki kavram donatı renklerinde çeşitlilik olan tasarım ve dekorasyonda birlik düzendir.
- Beğeni kavramı ile aidiyet kavramı arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır (0.871). Başka bir deyişle ilköğretim ikinci sınıf öğrencileri beğeni duydukları sınıfa karşı aidiyet hissedeceklerdir.
- Sınıf öğretmenliği öğrencileri, aidiyet ve beğeni kavramlarında 15 fiziksel özellik üzerinde ortak değerlendirmede bulunurken 3 fiziksel özellik (küçük, dar ve yumuşak görünümlü tasarım) bakımından farklılaşmışlardır.
- Sınıf öğretmenlerinin aidiyet ve beğeni kavramı arasında pozitif yönde güçlü ilişki vardır(0.985).
- Mimar adaylarının veri sonuçları ile sınıf öğretmenlerinin veri sonuçları arasında ortak ve farklı ilişkilenen fiziksel özellikler tespit edilmiştir. Ortaklıkların temelinde kullanıcı olarak ilköğretim 2. sınıf öğrencisinin düşünülmesi yatarken, farklılıkların temelinde alınan eğitime dayanan farklılaşmalar yatar.

Sonuç olarak; Arslan (2010) tarafından yapılan bu çalışmada ilköğretim sınıf mekânı değerlendirmesinde öğrenci ve öğretmenlerin tercihlerinin farklı olduğu saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin mekâna dair aidiyetine, beğenisine ve öğrenme dürtüsüne sebep olan kritik fiziksel özellikler tespit edilmiştir.

5. ALAN ÇALIŞMASI

Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde mimarlık alanında eğitim alan ve almayan öğrenciler arasında, Hasan Kalyoncu Üniversitesi yerleşke sınırları içerisinde yer alan Mütercim Asım Kütüphanesi'ne ait kavramsal bileşenler ile ortaya çıkacak olan algısal farklılıkların belirlenmesi amacıyla oluşturulan mimari bileşenleri içeren, 7 aşamadan oluşan bir alan çalışması yapılmıştır.

- 1.aşama, Hasan Kalyoncu Üniversitesi öğrencilerine (mimarlık eğitimi alan/almayan) uygulanan anket çalışması,
- 2.aşama, mimarlık alanında eğitim veren öğretim görevlilerine uygulanan anket çalışması,
- 3.aşama, öğrencilere (denek grupları) uygulanan anket çalışması sonuçları ile öğretim görevlilerine (kontrol grubu) uygulanan anket çalışması sonuçlarının ortalama değerlerinin alınması,
- 4.aşama, alınan ortalama değerler ile korelasyon çalışmalarının yapılması,
- 5.aşama, korelasyon çalışmalarının neticesinde aralarında anlamlı ilişki elde edilen verilerin regrasyon analizlerinin yapılması,
- 6.aşama, regrasyon analizi sonuçları doğrultusunda bir Lens-Model oluşturulması,
- 7.aşama, oluşturulan Lens-Model'in yorumlanması ile hangi kavramsal yargılara, hangi mimari bileşenlerin neden olduğunun saptanmasıdır.

5.1. Genel Veriler

5.1.1. Sınırlar

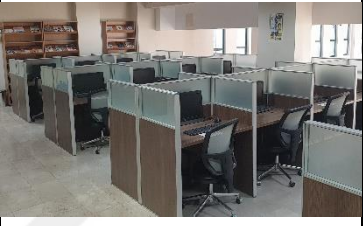

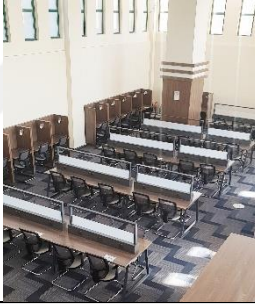

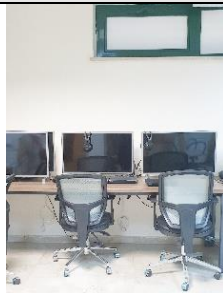

Mütercim Asım Kütüphanesi üzerine yapılan çalışma, Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde okuyan;

- 34 adet mimarlık alanında eğitim alan,
- 34 adet mimarlık alanı dışında eğitim alan öğrenciyi kapsamaktadır.

- Ayrıca çalışma kapsamında mimari bileşenlerin belirlenmesi amacıyla, mimarlık alanında eğitim veren 6 adet öğretim görevlisinin anket değerlendirmelerine başvurulmuştur.

Anketlerde denek gruplarına Mütercim Asım Kütüphanesi'ne ait kavramsal bileşenler değerlendirme soruları; kontrol grubuna ise değerlendirmesi yapılan çalışma alanına ait mimari bileşenler değerlendirme soruları sorulmuştur. Uygulanan iki ankette de aynı görsellere yer verilmiştir. Bu görseller Mütercim Asım Kütüphanesi'nde çekilen yaklaşık 100 fotoğraf arasından "temsil niteliği en yüksek olanlar" kriteri ile seçilmiştir. Alınan kararlar doğrultusunda 15 adet temsil fotoğrafına ulaşılmıştır. Anket uygulamasında kullanılan 15 fotoğraf ve bu fotoğraflara ait bilgiler Tablo 5.1'de verilmiştir.

Tablo 5.1:Çalışmada Yer Alan Mütercim Asım Kütüphanesi Fotoğrafları

1.Bireysel Çalışma Alanı I	2.Bireysel Çalışma Alanı II	3. Bireysel Çalışma Alanı III
		
4.Bireysel Çalışma Alanı IV	5.Bireysel Bilgisayar Destekli Çalışma Alanı	6. Bitişik Düzen Bilgisayarlı Çalışma Alanı II
		
7.Bireysel İletişimli Çalışma Alanı I	8.Bireysel İletişimli Çalışma Alanı II	9.Özel Çalışma Alanı I
		
10. Özel Çalışma Alanı II	11. Toplu Çalışma Alanı	12.Geçici Çalışma Alanı
		
13.Görme Engelliler Çalışma Alanı	14.Araştırma Alanları	15.Dinlenme/Bekleme Alanı
		

5.1.2. Terimler

Araştırmada katılımcı (denek) gruplara sorulan sorular ile “mekânda güvenli hissetme”, “mekân beğenisi”, “mekâna aidiyet duyma” ve “ortamın öğrenme verimliliği” kavramsal bileşenleri sorgulanmıştır. Üzerinde çalışılan kavramların net olarak anlaşılabilmesi için sorular üzerinde senaryolaştırmalar yapılmıştır. Öğrencilerden değerlendirme yapacakları fotoğraflar için sırası ile aşağıdaki soruları yanıtlamaları istenmiştir.

- “Kütüphanenin bu bölümünde kendinizi güvende hisseder misiniz?” sorusu ile *mekânda güvenli hissetme*,
- “Kütüphanenin bu bölümünde çalışmayı arkadaşınıza tavsiye eder misiniz?” sorusu ile *mekân beğenisi*,
- “Kütüphanenin bu bölümünde kendinize bir yer belirleyip her geldiğinizde aynı yerde çalışmak ister misiniz?” sorusu ile *mekâna aidiyet duyma*,
- “Kütüphanenin bu bölümünün sessiz olmasının çalışma verimliliğinizi arttıracığını düşünüyor musunuz?” sorusu ile *ortamın öğrenme verimliliği* kavramları sorgulanmıştır.

5.1.3. Kabuller

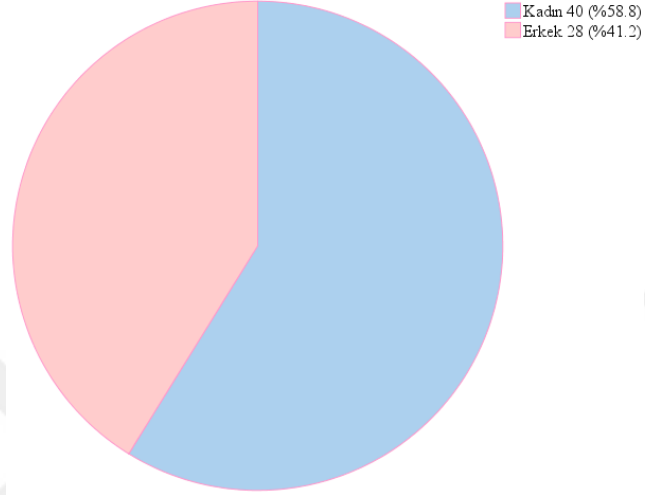
Çalışmanın denek gruplarında, Hasan Kalyoncu Üniversitesi’nde okuyan veya mezun olmuş mimarlık öğrencilerinin Türkiye’deki tüm mimarlık öğrencilerini; mimarlık eğitimi dışında eğitim alan veya almış olan öğrencilerin ise diğer tüm meslek gruplarını temsil ettiği kabul edilmiştir. Çalışmada yer alan öğrenciler, kendi içlerinde mimarlık eğitimi alan/almayan dışında bir sınıflandırmaya tabi tutulmamıştır. Çalışmanın kontrol grubunda yer alan öğretim üyelerinin ise Türkiye’deki tüm uzman grubu temsil ettiği kabul edilmiştir. Çalışma alanı olan ve Hasan Kalyoncu Üniversitesi yerleşke sınırları içerisinde yer alan Mütercim Asım Kütüphanesi’nin ise Türkiye’deki tüm kamusal mekânları temsil ettiği çalışmanın kabulleri arasındadır.

5.2. Katılımcı Gruplar

Araştırmada denek grubu olarak Hasan Kalyoncu Üniversitesi’nde okuyan veya mezun olmuş, mimar ve mimar olmayan öğrenci grupları; kontrol grubu olarak ise mimarlık alanında eğitim veren öğretim üyeleri yer almaktadır.

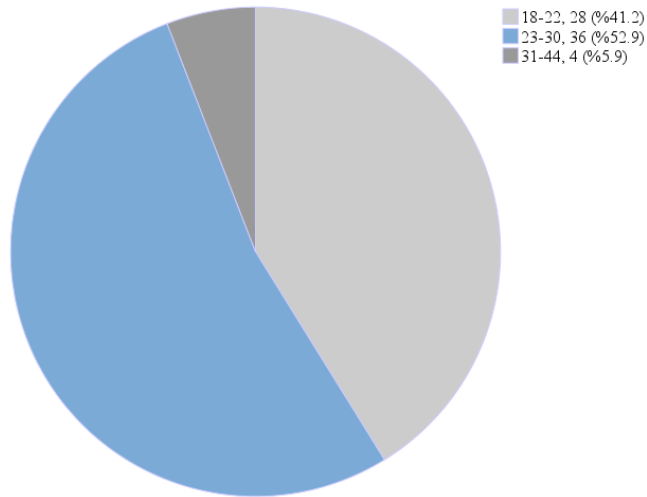
5.2.1. HKÜ öğrencileri (Denek grubu)

Çalışma kapsamında Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde eğitim almış veya almakta olan 68 öğrencinin değerlendirmelerine başvurulmuştur. Denek gruplarına ilişkin veriler Şekil 5.1, 5.2, 5.3 ve 5.4'te verilmiştir.

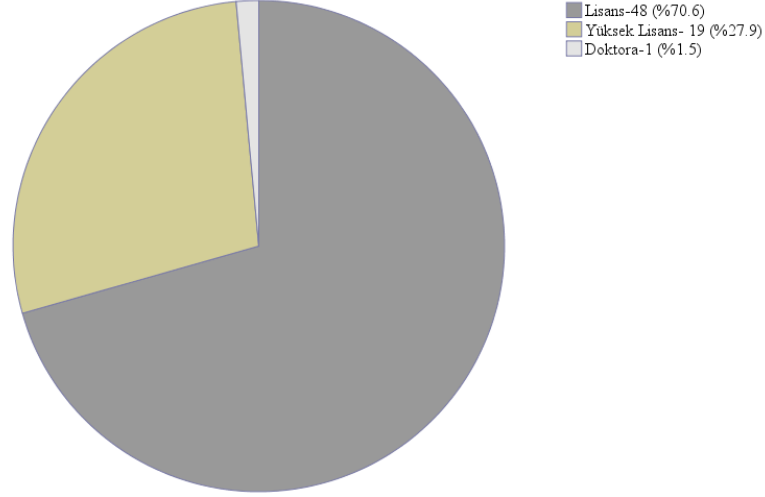
Şekil 5.1: Öğrenci Sayısının Cinsiyete Göre Dağılımı

Denek grubunun %58.8'ini kadın katılımcılar, %41.2'sini ise erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Başka bir deyişle 68 öğrencinin 40'ını kadın, 28'ini erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

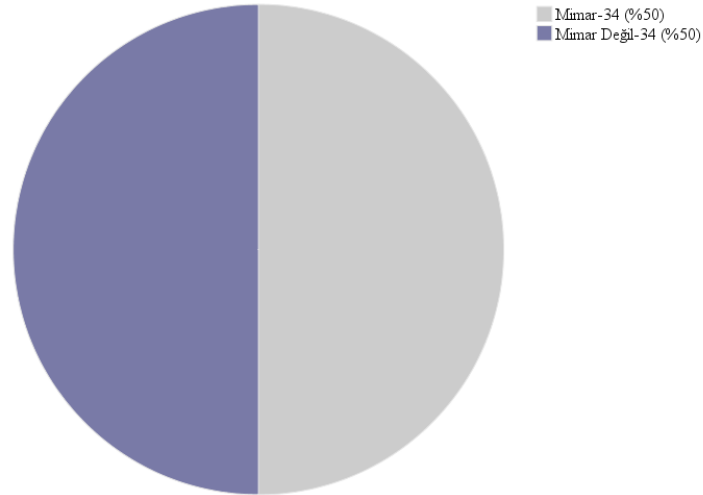
Şekil 5.2: Öğrenci Sayısının Yaşa Göre Dağılımı

Denek grubunun %41.2'si 18-22 yaş aralığında, %52.9'u 23-30 yaş aralığında, %5.9'u ise 31-44 yaş aralığındadır. Başka bir deyişle 18-22 yaş aralığında 28 kişi, 23-30 yaş aralığında 36 kişi, ve 31-44 yaş aralığında ise 4 kişi bulunmaktadır.

Şekil 5.3: Öğrenci Sayısının Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Denek grubunun %70.6'sı lisans düzeyinde, %27.9'u yüksek lisans düzeyinde, %1.5'u ise doktora düzeyinde öğrenim görmektedir. Başka bir deyişle, çalışmada yer alan öğrencilerin 48'i lisans, 19'u yüksek lisans, 1'i de doktora statüsünde eğitim almıştır.

Şekil 5.4: Öğrenci Sayısının Eğitim Alanına Göre Dağılımı

Denek grubunun %50'si mimarlık alanında, %50'si ise mimarlık alanı dışında eğitim almıştır. Başka bir deyişle, çalışmada yer alan öğrencilerden 34'ü mimarlık alanında, 34'ü ise mimarlık dışında bir alanda eğitim almıştır.

5.2.2. Öğretim elemanları (Kontrol grubu)

Alan çalışmasının devamında mimarlık alanında eğitim veren 6 öğretim elemanına uygulanan anket çalışması yer almaktadır. Çalışma süresince bu gruptan kontrol grubu olarak söz edilecektir. Kontrol grubundan her bir fotoğraf için belirlenen 20 fiziksel özelliği değerlendirmeleri istenmiştir.

5.3. Çalışma Alanı (Mütercim Asım Kütüphanesi)

Çalışma alanı Hasan Kalyoncu Üniversitesi yerleşke sınırları içerisinde yer alan Mütercim Asım Kütüphanesi'dir. Mütercim Asım Kütüphanesi, üniversitenin öğretim ve araştırma politikasına uygun olarak eğitim ve araştırma programlarının gereksinimleri doğrultusunda öğretim elemanları, öğrenciler ve diğer kullanıcıların eğitim ve öğretimine ilişkin bilgi ve belge gereksinimlerini karşılamaktadır. Kütüphaneye ismi verilen Mütercim Asım, 1755 yılında Gaziantep'te doğmuştur. Kültürel açıdan zengin bir çevrede yetişmesinin neticesi olarak Arapça ve Farsça'yı çok iyi derecede öğrenmiş ve tercümeye yönelerek İstanbul'a gitmiştir. Yabancı dildeki birçok eseri büyük bir başarıyla Türkçe'ye çevirerek III. Selim'e takdim etmiştir. Yaptığı işlerle padişahın sevgisini kazanarak daha fazla eseri tercüme etme imkânı bulmuştur. Çeviriler sırasında Türkçe karşılığını bulamadığı Arapça kelimelere Antepçe karşılıklar bularak Antep ağzının literatüre girmesine katkı sağlamıştır. Mütercim Asım tercümanlığın dışında, resmi tarih yazarlığı ve kadılık gibi çok önemli görevler de yapmıştır. 28.11.1819 yılında veba hastalığına yakalanarak vefat etmiş ve Karacaahmet mezarlığında toprağa verilmiştir.

Türk sözlükçülerinin başı sayılan Mütercim Asım Efendi, eserlerinin Türk dilinin zenginliğini göstererek dilimize büyük katkı sağlamıştır. Arapça'dan ve Farsça'dan yaptığı çeviriler ile çok sayıda kitabı dilimize kazandırmıştır. Tercüme ettiği eserlerinde sık sık "Mütercim der ki..." sözü ile kendi düşüncelerini ifade ettiği için, vefatından sonra "Mütercim Asım" olarak anılmıştır.

5.4. Anket Tasarımı

Tez çalışması kapsamında verilerin elde edilesi amacıyla anket ve görsel anketin yanı sıra görsel ankete yardımcı olması için fotoğraf yöntemi, ulaşılan değerlerin

yorumlanması için ise Lens-Model Yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada denek gruplarına ve kontrol grubuna uygulanan iki farklı anket bulunmaktadır.

5.4.1. Öğrenci anketi (Denek grubu)

Denek gruplarına sorulacak anketin her sayfasında Mütercim Asım Kütüphanesi'ne ait bir fotoğraf ve bu fotoğrafa dair dört adet soru yer almaktadır. Kütüphanenin değerlendirilecek kısmının fotoğrafı, veri girme işleminde karışıklık olmaması adına numaralandırılmıştır.

Soruların 5 dereceli Likert Ölçek ile yanıtlanması istenmiştir. Anketlerin “1-Hiçbir Zaman, 2-Nadiren, 3-Bazen, 4-Sıklıkla ve 5-Her Zaman” anlamına gelecek şekilde kodlanması istenmiştir. Likert Ölçek (Likert Tutum Skalası), iki zıt yanıt arasına yerleştirilen gösterge çizelgesi üzerine işaretleme yapılarak veri bildirme yöntemidir. Bu ölçek tipinde denek gruplarına çeşitli ifadeler yöneltilir ve bu yargılara katılıp katılmama derecelerini belirtmeleri istenir. Genellikle belirli bir yargıya ait tercih belirlenmesi, tutum ve eğilimlerin ölçülmesi söz konusu olduğunda kullanılır. 5, 7, 9 ve 11 kademeli tipleri olmasına rağmen anket çalışmalarında genellikle 5 kademeli Likert Ölçek tercih edilir. Yapılan araştırmanın değerlendirme aşaması, Likert Ölçek ile girilen sayısal değerlerin analizi ile yapılır. Likert Ölçek kullanılarak yapılan anketlerin değerlendirilme sürecinde iki farklı yol izlenebilir. Ya ölçekte yer alan her ifade ayrı ayrı değerlendirilerek, ifadeler arası korelasyon ilişkileri analiz edilir ya da skorların toplamı üzerinden bir değerlendirme yapılır.

5.4.2. Öğretim görevlisi anketi (Kontrol grubu)

Kontrol grubuna uygulanan anket çalışmasında, çalışma alanına dair fiziksel özellikler sorgulanmıştır. Bu sorgulamada sıfat çiftlerinden yararlanılmıştır. Sıfat çiftleri ile kullanıcının mekâna ilişkin öznel değerlendirmeleri alınmıştır. Fiziksel özelliklerin betimlenmesinde anlamların açıklığının ve sorulmak istenenin net anlaşılabilmesi, ancak önceden belirlenen sıfat çiftleri ile mümkündür. Araştırmalarında sıfat çiftlerinden yararlanan araştırmacılar, öngöremedikleri durumların ortaya çıkmaması için önceden denenmiş faktör gruplarından yararlanmayı tercih etmektedirler. Bu faktör gruplarından bazıları Şekil 5.5, 5.6 ve 5.7’de verilmiştir.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Basit					
Karmaşık					
Dinamik					
Durgun					
Güçlü					
Güçsüz					
Davet edici					
İtici					
Dengeli					
Dengesiz					
Uyumlu					
Uyumsuz					
Yaşanabilir					
Yaşanamaz					
Dolu					
Boş					
Süslü					
Sade					
Güvenli					
Güvensiz					
Zarif					
Kaba					
Orjinal					
popülist					
Özgür					
Kısıtlı					
Dışadönük					
İçedönük					
Kurallı					
Kuralsız					
Duygusal					
Akılci					
Baskın					
Çekinik					
Gizemli					
Okunaklı					
İz bırakan					
Unutulan					

Şekil 5.5:Sıfat Çiftleri Örneği (Çırak,2008)

		MEKANSAL DEĞİŞKEN									
		SICAK RENK			RENK				SOĞUK RENK		
		Son derece		Çok	Az	Hiç Yok	Hiç Yok	Az	Çok	Son derece	
		EN	BÜYÜK							KÜÇÜK	
FİZİKSEL ÇEVRE DEĞİŞKENLERİ	BOYUT. ALGILA. ETKİLE. FAKT.	BOY	YAKINLAŞTIRICI								UZAKLAŞTIRICI
	İSİSAL ALGILA. ETKİLE. FAKT.	YÜKSEKL.	ALÇAK								YÜKSEK
		SICAKLIK	SICAK								SOĞUK
	İSİSAL ALGILA. ETKİLE. FAKT.	NEMLİLİK	CANLI								DONUK
		IŞIN.SIC.	AKTİF								PASİF
		HAVA HAR.	DİNAMİK								DURGUN
	GÖRSEL ALGIL. ETKİLE. FAKTÖR.	AYD.DÜZ.	FERAHLI								KASVETLİ
		PARILTI	İLGİNÇ								SIKICI
	İŞİTSEL ALGILA. ETKİLE. FAKTÖR.	RENK*	SICAK								SOĞUK
		SES DÜZ.	HUZURLU								HUZURSUZ
		FREKANS	UYARICI								SAKİN
		REV.SÜRE.	UYUMLU								UYUMSUZ

Şekil 5.6:Renk Algulamalarına İlişkin Anlamsal Farklılık Skalası (Aydın,1986)

1	Sade <i>Overall simple/pure exterior</i>	Süslü <i>Too many amenities</i>
2	Keskin kenarlar, köşeler <i>Square edges, corners</i>	Yuvarlatılmış, kenarlar, köşeler <i>Rounded-off edges, corners</i>
3	Düz yüzeyler <i>Flat surfaces</i>	Eklemlı yüzeyler <i>Articulated surfaces</i>
4	Karmaşık <i>Complex</i>	Basit <i>Simple</i>
5	Tamamen şeffaf <i>Full transparent</i>	Şeffaflık yok <i>No elements of transparency</i>
6	Açılarda diklik durumu <i>All angles are 90°</i>	Açılarda dik olmama durumu <i>No angles of 90°</i>
7	Masiflik <i>Full massive</i>	Masif olmama <i>Have no massive parts</i>
8	Renklerde çeşitlilik <i>Variety of colors</i>	Tek renk egemenliği <i>Monochrome, only one color</i>
9	Yer çekimine karşı durma <i>Rebel against gravity</i>	Zemine güvenli oturma <i>Sits on the ground safely</i>
10	Malzeme çeşitliliği <i>Variety of materials</i>	Tek malzeme egemenliği <i>Monopoly of one type material</i>
11	Form çeşitliliği <i>Variety of forms</i>	Tek form kullanımı <i>One single form</i>
12	Deforme edilmiş form(lar) <i>Deformed form(s)</i>	Dokunulmamış form(lar) <i>Untouched / pure form(s)</i>
13	Dengeli <i>Well balanced</i>	Dengesiz <i>Not balanced at all</i>
14	Güçlü konsept <i>A very strong concept</i>	Gözlemlenebilen bir konsepti yok <i>No observable concept at all</i>
15	Hissedilebilen strüktür <i>Open / well expressed structure</i>	Gizlenmiş hissedilemeyen strüktür <i>A hidden structure that can not be felt</i>
16	İnsan ölçeğine göre yüksek <i>High, compared to human scale</i>	İnsan ölçeğine yakın yükseklik <i>Very close to human scale</i>
17	Parçalar arasındaki oranlarda denge <i>Good proportions between parts</i>	Parçalar arasındaki dengesiz oran <i>Bad proportions between parts</i>
18	Sağır-şeffaf yüzeyler arası dengeli oran <i>Proportioned solid-transparent parts</i>	Sağır-şeffaf yüzeyler arasında oran yok <i>Unproportioned solid-transparent parts</i>
19	Bütün bina yüzeyi "tek pencere" gibi <i>All building surface is like one-window</i>	Neredeyse hiç pencere yok <i>Nearly, has no windows</i>
20	Birçok formun girişimi mevcut <i>Many forms are interlocked</i>	Girişim yok <i>No forms are interlocked</i>
21	Düzenli <i>Ordered</i>	Düzensiz <i>Disordered</i>
22	Güçlü gölgelere sahip <i>Has strong shadows</i>	Gölge veremeyecek kadar düz <i>Too plain to give shadows</i>
23	İşlevi hakkında fikir veriyor <i>Easy to read it's function</i>	İşlevi hakkında fikir vermiyor <i>Gives no idea about it's function</i>
24	Ustaca tasarlanmış <i>A skillful design</i>	Zayıf bir tasarım <i>A poor design</i>
25	Bir meydan okumadır ve mimarlık için bir başyapıt olmaya adaydır <i>It is a challenge, a nominee to become a master piece</i>	Oldukça sıradan bir yapı, herhangi bir özelliği yok <i>Very ordinary, nothing special</i>

Şekil 5.7: Mimari Bileşenler Listesi (Yüksel, 2008)

Kontrol grubuna ait ankette kullanılacak mimari bileşenler listesi belirlenirken literatürde kullanılan bileşenler göz önünde tutularak, çalışma alanı gözlem tekniği ile

incelenmiştir. Farklı kullanıcı gruplarında algısal farkların oluşacağı öngörülen yerlerin nitelikleri göz önüne alınarak, pilot çalışmalarla sorulacak kavramların anlamlarının netliği test edilmiş ve ankette kullanılacak sıfat çiftleri belirlenmiştir. Özelleştirilmiş yeni bir liste oluşturulmasının amacı, literatürde yer alan fiziksel özelliklerin ve mimari bileşenlerin tezin hedefleri ile tam anlamıyla örtüşmemesidir. Oluşturulan mimari bileşenler listesinde yer alan sıfat çiftleri ile her bir fotoğrafın mekânsal nitelik değerlendirmeleri istenmiş ve yanıtlar 5 kademeli Likert Ölçeği ile alınmıştır. Belirlenen mimari bileşenlere ait kontrol grubuna uygulanan ankette, ortalama değer olarak 2,60 ve üzeri değer alan özellikler kullanılmıştır (Tablo 5.2). Çalışmada kullanılması amacıyla hazırlanan mimari bileşenler listesi ise Tablo 5.3 de verilmiştir.

Tablo 5.2:Beşli Likert Ölçek Değerlendirme Genişliği

Ağırlık	Seçenekler	Sınır
5	Çok İyi	4,20-5,00
4	İyi	3,40-4,19
3	Orta	2,60-3,39
2	Kötü	1,80-2,59
1	Çok Kötü	1,00-1,79
Değer $\leq 2,59$ ise nitelik kötü		
Değer $>2,60$ ise nitelik iyi		

Tablo 5.3:Mimari Bileşenler Sıfat Çiftleri Listesi

1	Gürültülü	Sessiz
2	Karanlık	Aydınlık
3	Tek Renk Egemenliği	Renklerde Çeşitlilik
4	Yanlış Malzeme Kullanımı	Doğru Malzeme Kullanımı
5	İtici	Davet Edici
6	Sıkıntı Verici	Ferah
7	Karmaşık	Basit
8	İşleve Uygun Değil	İşleve Uygun
9	Büyüklüğü Yetersiz	Büyüklüğü Yeterli
10	Güvensiz	Güvenli
11	Rahatsız	Rahat
12	Kötü Tasarlanmış	İyi Tasarlanmış
13	Sıradan	Etkileyici
14	Kısıtlı	Özgür
15	Resmi	Samimi
16	Ergonomik Değil	Ergonomik
17	İçe Dönük	Dışa Dönük
18	Çevresi İle Uyumsuz	Çevresi İle Uyumlu
19	Odaklanmayı Zorlaştıran Tasarım	Odaklanmayı Kolaylaştıran Tasarım
20	Oturma Kapasitesi Yetersiz	Oturma Kapasitesi Yeterli

Anketin doldurulması uzun, detaylı ve konsantrasyon gerektiren bir süreç olduğundan, kontrol grubunun ankete ulaşımı bir link üzerinden sağlanmış ve kontrol grubundan uygun zamanlarında anketi yanıtlamaları istenmiştir. Bu sebeple, kontrol grubu anket verilerine eş zamanlı ulaşamamıştır.

Anket kapsamında yer alan 15 görseli 20 nitelik üzerinden değerlendiren her uzman katılımcı $15 \times 20 = 300$ değerlendirme yapmıştır. Bu şekilde 6 değerlendirme sonucu alınmış ve $15 \times 20 \times 6 = 1800$ değerlendirme verisine ulaşılmıştır.

Başka bir deyişle, her ankette her bir mimari bileşen katılımcı tarafından 15 kere değerlendirilmiştir. Toplamda her mimari bileşen $15 \times 6 = 90$ kere değerlendirilmiştir. 20 mimari bileşen $20 \times 90 = 1800$ kez değerlendirilmiş olmaktadır.

5.5. Güvenilirlik Analizleri

Uygulanan anketlerden alınan veriler “SPSS (Statistical Packages for the Social Sciences) 22.0 for Windows” programına ayrı dosyalar oluşturularak girilmiştir. İstatistiksel analiz işlemlerine geçilmeden önce algıya dayalı sonuçlara verilen yanıtların tutarlılığını ölçmek amacıyla güvenilirlik analizleri yapılmıştır (Tablo 5.4, Tablo 5.5). Sorulan kavramlara ilişkin verilerin güvenilirliklerini test etmek için Cronbach alfa katsayısı (Alfa Yöntemi) ile güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ağırlıklı bir standart değişim ortalaması olan Cronbach Alfa Katsayısı, “0” ile “1” arasında bir değer almaktadır. Sorular arasında negatif korelasyon varsa Cronbach Alfa Katsayısı negatif çıkmaktadır.

Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanır:

- $\leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir,
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Kalaycı, 2008).

Çalışma kapsamında güvenilirlik sınırı “0.70” olarak kabul edilmiştir.

5.5.1. Öğrenci anketlerinin güvenilirlik analizleri

Tablo 5.4:Denek Grupları Güvenilirlik Değerleri

DENEK GRUPLARI	KAVRAMSAL BİLEŞENLER	ORTALAMA	STANDART SAPMA	GÜVENİLİRLİK
MİMAR OLAN	GÜVEN	3,27	,611	,601
	BEĞENİ	3,15	,576	,833
	AİDİYET	3,28	,763	,623
	VERİMLİLİK	3,54	,767	,706
MİMAR OLMAYAN	GÜVEN	3,19	,961	,853
	BEĞENİ	3,08	,866	,960
	AİDİYET	2,94	,966	,769
	VERİMLİLİK	3,33	1,211	,820

Sonuçlara göre;

- Mimar olanlarda “beğeni” ($\alpha= 0,833$) ve “verimlilik” ($\alpha= 0,706$) kavramları güvenilirlik sınırı olarak kabul edilen 0,70 değerinin üstüne çıkarak güvenilirlik testlerini geçerken, “güven” ($\alpha= 0,601$) ve “aidiyet” ($\alpha= 0,623$) kavramları 0,70 değerinin altında çıkarak, güvenilirlik testini geçememişlerdir. Bu sebeple çalışmanın bundan sonraki aşamalarında, mimarlar ile yapılan analizlere, güvenilirlik testini geçen “beğeni” ve “verimlilik” kavramları ile devam edilmiştir.
- Mimar olmayanlarda ise “güven” ($\alpha= 0,853$), “beğeni” ($\alpha= 0,960$), “aidiyet” ($\alpha= 0,769$) ve “verimlilik” ($\alpha= 0,820$) kavramlarının dördü de güvenilirlik sınırı olarak kabul edilen 0,70 değerinin üstüne çıkarak, güvenilirlik testini geçmişlerdir (Tablo 5.4).

5.5.2. Kontrol grubunun güvenilirlik analizleri

Kontrol grubu anket verileri “SPSS (Statistical Packages for the Social Sciences) 22.0 for Windows” programına girilmiştir. Güvenilirlik sınırı olarak kabul edilen 0.70 değerinin altında kalan bileşenler, çalışmanın sonraki aşamalarında değerlendirmeye alınmamıştır. Yüksel (2008)’e göre, bileşenlerin güvenilirlik sınırının altında çıkmasının iki nedeni olabilir. Birincisi ortaya konulan fiziksel özelliklerin durumu değerlendirmek için uygun olmaması, ikincisi bu fiziksel özellikleri değerlendiren

grubun niteliklerinin önemsenmemesidir. Belirlenen 20 mimari bileşene ait güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 5.5’te verilmiştir

Tablo 5.5:Mimari Bileşenler Güvenilirlik Değerleri

	MİMARİ BİLEŞENLER	ORTALAMA	STANDART SAPMA	GÜVENİLİRLİK
1	Gürültülü/Sessiz	3,53	,499	,372
2	Karanlık/Aydınlık	3,87	,527	,145
3	Tek Renk Egemenliği/ Renklerde Çeşitlilik	3,03	,703	,826
4	Yanlış Malzeme Kullanımı/ Doğru Malzeme Kullanımı	3,70	,478	,300
5	İtici/ Davet Edici	3,71	,364	,337
6	Sıkıntı Verici/ Ferah	3,32	,547	,953
7	Karmaşık/ Basit	3,53	,411	,823
8	İşleve Uygun Değil/ İşleve Uygun	4,11	,446	,864
9	Büyüklüğü Yetersiz/ Büyüklüğü Yeterli	3,60	,933	,941
10	Güvensiz/ Güvenli	3,91	,807	,698
11	Rahatsız/ Rahat	3,78	,457	,889
12	Kötü Tasarlanmış/ İyi Tasarlanmış	3,57	,528	,453
13	Sıradan/ Etkileyici	2,87	,642	,888
14	Kısıtlı/ Özgür	3,30	,573	,676
15	Resmi/ Samimi	3,49	,282	,335
16	Ergonomik Değil/ Ergonomik	3,81	,674	,944
17	İçe Dönük/ Dışa Dönük	3,30	,367	-,015
18	Çevresi İle Uyumsuz/ Çevresi İle Uyumlu	3,97	,495	,747
19	Odaklanmayı Zor. Tasarım/ Odaklanmayı Kol. Tasarım	3,43	,665	,934
20	Oturma Kap.Yetersiz/ Oturma Kap.Yeterli	3,42	,825	,759

Mimari bileşenlerin güvenilirlik testi sonuçlarına göre, 20 bileşenin 8'i güvenilirlik sınırının altında kalmış ve bu yüzden çalışmanın sonraki aşamaları 12 mimari bileşen ile sürdürülmüştür.

5.6. Korelasyon Analizleri

Güvenilirlik analizlerinin ardından kurgulanan Lens-Model'in ilk adımı olan, öğrenci gruplarının etkilenme verileri ile kontrol grubunun fiziksel özellik değerlendirme verileri ilişkilendirilmiştir.

Kontrol grubu anketinde güvenilirlik testini geçen fiziksel özellikler ile mimarlık alanında eğitim alan öğrencilerin “beğeni” ve “verimlilik” kavramlarına verdikleri yanıtlardan alınan ortalama değerler ile korelasyon analizi yapılarak aralarında anlamlı ilişki kurulan fiziksel özellikler saptanmıştır (Tablo 5.6). Bu değerlere Lens-Model üzerinde de yer verilmiştir (Şekil 5.8).

Tablo 5.6:Mimarlık Alanında Eğitim Alan Öğrencilerin Korelasyon Değerleri

Mimari Bileşen	Mimar-Beğeni	Mimar-Verimlilik
Renk Çeşitliliği	,779**	,469**
Ferah	,461**	,933**
Basit	-,359*	-,284
İşlevsel	-,410*	-,299
Yeterli Büyüklükte	-,340	,030
Güvenli	-,440*	-,276
Rahat	-,446**	-,313
Etkileyici	-,029	-,297
Ergonomik	,682**	,411*
Çevresi ile Uyumlu	-,209	,069
Odaklanmayı Kolaylaştıran Tasarım	-,270	,058
Oturma Kapasitesi Yeterli	-,121	-,157
Mimar Olmayan-Beğeni	-,434*	-
Mimar Olmayan-Verimlilik	-	-,249
Mimar-Beğeni	-	,588**
Mimar-Verimlilik	,588**	-

*: p<0.05 ve **: p<0.01

Kontrol grubu anketinde güvenilirlik testini geçen fiziksel özellikler ile mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin “güven”, “beğeni”, “aidiyet” ve “verimlilik”

kavramlarına verdikleri yanıtlardan alınan ortalama değerler ile korelasyon analizi yapılarak aralarında anlamlı ilişki kurulan fiziksel özellikler saptanmıştır (Tablo 5.7). Bu değerlere Lens-Model üzerinde de yer verilmiştir (şekil 5.8).

Tablo 5.7:Mimarlık Alanında Eğitim Almayan Öğrencilerin Korelasyon Değerleri

Mimari Bileşen	Mimar Olmayan-Güven	Mimar Olmayan-Beğeni	Mimar Olmayan-Aidiyet	Mimar Olmayan-Verimlilik
Renk Çeşitliliği	-,310	-,381*	-,331	-,340*
Ferah	-,273	-,308	-,353*	-,266
Basit	0,946**	,885**	,688**	,732**
İşlevsel	,893**	,942**	,728**	,883**
Yeterli Büyüklükte	,517**	,661**	,584**	,612**
Güvenli	,724**	,854**	,783**	,944**
Rahat	,899**	,950**	,775**	,866**
Etkileyici	-,167	-,206	-,050	-,181
Ergonomik	-,122	-,178	-,233	-,140
Çevresi ile Uyumlu	,564**	,598**	,527**	,544**
Odaklanmayı Kol. Tasarım	,512**	,555**	,554**	,469**
Oturma Kapasitesi Yeterli	-,054	-,157	-,074	-,199
Mimar Olmayan-Güven	-	,940**	,700**	,750**
Mimar Olmayan-Beğeni	,940**	-	,799**	,861**
Mimar Olmayan-Aidiyet	,700**	,799**	-	,697**
Mimar Olmayan-Verimlilik	,750**	,861**	,697**	-

*: p<0.05 ve **: p<0.01

5.7. Regresyon Analizleri

Korelasyon analizleri sonucunda, “güven”, “beğeni”, “aidiyet” ve “verimlilik” kavramları ile aralarında anlamlı ilişki bulunan mimari bileşenlere regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi, bağımlı bir değişken ile bağımlı değişken üzerinde etkisi olduğu düşünölen bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin saptanması amacıyla kullanılır. Analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo 5.8’ ve 5.9’da verilmiştir.

Tablo 5.8:Mimarlık Alanında Eğitim Alan Öğrencilerin Beta ve Anlamlılık Değerleri

Mimari Bileşen	Mimar-Beğeni	Sig.	Mimar-Verimlilik	Sig.
Renk Çeşitliliği	0.853	0.020	-0.134	0.437
Ferah	0.19	0.879	0.981	0.000
Basit	0.494	0.105	-	-
İşlevsel	1.409	0.044	-	-
Güvenli	0.103	0.535	-	-
Rahat	-2.257	0.017	-	-
Ergonomik	-0.184	0.567	0.036	0.811
R	0.850		0.935	
R ²	0.644		0.862	

Sig.>0.05 olan değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.

Tablo 5.9:Mimarlık Alanında Eğitim Almayan Öğrencilerin Beta ve Anlamlılık Değerleri

Mimari Bileşen	Mimar Olmayan-Güven	Sig.	Mimar Olmayan-Beğeni	Sig.	Mimar Olmayan-Aidiyet	Sig.	Mimar Olmayan-Verimlilik	Sig.
Renk Çeş.	-	-	-0.060	0.457		-	-0.072	0.163
Ferah	-	-	-	-	-0.337	0.051	-	-
Basit	1.062	0.000	0.174	0.371	-0.019	0.964	0.151	0.226
İşlevsel	-0.513	0.594	-0.931	0.346	-0.602	0.764	0.457	0.464
Yet. Büy.	0.043	0.713	0.042	0.701	0.060	0.810	-0.051	0.466
Güvenli	0.120	0.295	0.148	0.173	0.364	0.131	1.006	0.000
Rahat	0.298	0.771	1.526	0.051	0.849	0.697	-0.681	0.312
Çev. Uy.	0.875	0.137	0.822	0.166	-0.044	0.971	1.112	0.006
Odak K.T	-0.911	0.130	-0.853	0.160	0.294	0.811	-1.089	0.008
R	0.960		0.961		0.849		0.991	
R ²	0.900		0.897		0.629		0.977	

Sig.>0.05 olan değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.

5.8. Lens-Model

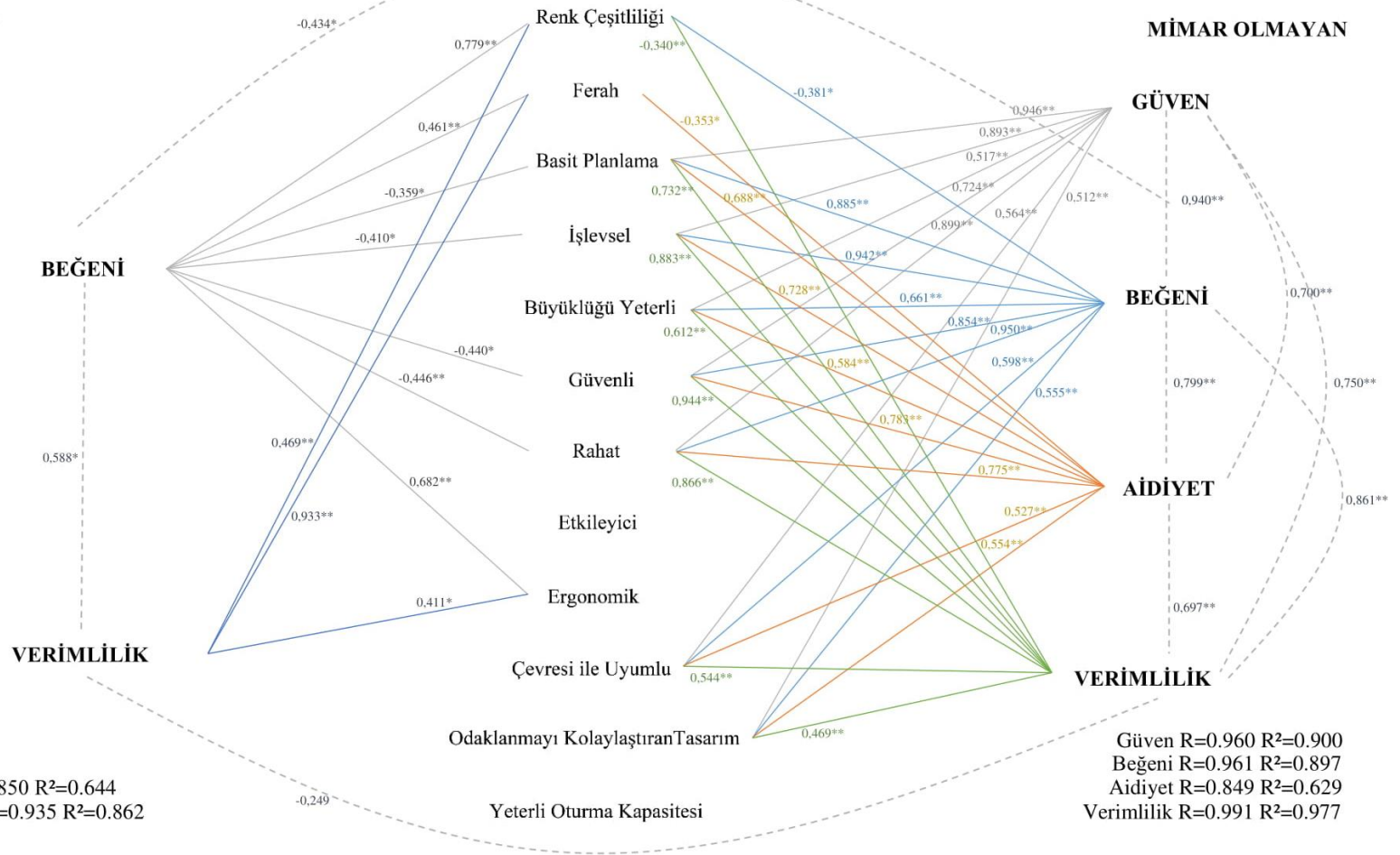
Çalışmada uygulanan korelasyon ve regresyon analizleri neticesinde elde edilen veriler ile mimar olan ve olmayan öğrenci gruplarının algısal farklarına dayalı bir Lens-Model oluşturulmuştur (Şekil 5.8). Oluşturulan Lens-Model, kullanıcı gruplarına ait kavramsal bileşenler ile mimari bileşenlerin ilişki değerlerini bir bütün halinde görmeye imkân tanımaktadır.

MİMAR OLAN

MİMAR OLMAYAN

Şekil 5.8: Mimar Olan ve Olmayan Öğrenci Gruplarının Algısal Farklarına Dayalı Lens-Model

5.8.1. Lens-Modelin değerlendirilmesi

Mimarlık alanında eğitim alan öğrencilerin değerlendirmeleri ele alındığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır. Negatif değerler ters yöndeki ilişkileri ifade etmektedir.

- 1) Mimarlık alanında eğitim alan öğrencilerin “beğeni” algıları; renk çeşitliliği (0.78), ferahlık (0.46), basit planlama (-0.36), işlevsellik (-0.41), güven (-0.44), rahat (-0.44), ergonomi (0.68) mimari bileşenleri ile anlamlı ilişkilere sahiptir.
- 2) Mimarlık alanında eğitim alan öğrencilerin “verimlilik” algıları; renk çeşitliliği (0.47), ferahlık (0.93) ve ergonomi (0.41) mimari bileşenleri ile anlamlı ilişkilere sahiptir.
- 3) Mimarlık alanında eğitim alan öğrencilerin “beğeni” ve “verimlilik” algıları arasında pozitif yönde orta kuvvette bir ilişki vardır (0.58).
- 4) Mimarlık alanında eğitim alan öğrencilerin kamusal mekâna yönelik “beğeni” algılarının oluşmasını sağlayan mimari bileşenlerin %64’ü bu çalışmada ortaya çıkarılabildiği (R²: 0.64). Bu mimari bileşenler; renk çeşitliliği (*sig.* 0.02), işlevsellik (*sig.* 0.04) ve rahatlaktır (*sig.* 0.01).
- 5) Mimarlık alanında eğitim alan öğrencilerin kamusal mekâna yönelik “verimlilik” algılarının oluşmasını sağlayan mimari bileşenlerin %86’sı bu çalışmada ortaya çıkarılabildiği (R²: 0.86). Bu mimari bileşen ferahlıktır (*sig.* 0.00).

Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin değerlendirmeleri ele alındığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır.

- 1) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin “güven” algıları; basit planlama (0.94), işlevsellik (0.89), yeterli büyüklük (0.51), güven (0.72), rahatlık (0.90), çevresi ile uyumlu (0.56) ve odaklanmayı kolaylaştıran tasarım (0.51) mimari bileşenleri ile anlamlı ilişkilere sahiptir.
- 2) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin “beğeni” algıları; renk çeşitliliği (-0.38), basit planlama (0.88), işlevsellik (0.94), yeterli büyüklük (0.66), güven (0.85), rahatlık (0.95), çevresi ile uyumlu (0.60) ve odaklanmayı kolaylaştıran tasarım (0.55) mimari bileşenleri ile anlamlı ilişkilere sahiptir.
- 3) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin “aidiyet” algıları; ferahlık (-0.35), basit planlama (0.68), işlevsellik (0.72), yeterli büyüklük (0.58), güven (0.78),

rahatlık (0.77), çevresi ile uyumlu (0.52) ve odaklanmayı kolaylaştıran tasarım (0.55) mimari bileşenleri ile anlamlı ilişkilere sahiptir.

- 4) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin “verimlilik” algıları; renk çeşitliliği (-0.34), basit planlama (0.73), işlevsellik (0.88), yeterli büyüklük (0.61), güven (0.94), rahatlık (0.86), çevresi ile uyumlu (0.54) ve odaklanmayı kolaylaştıran tasarım (0.47) mimari bileşenleri ile anlamlı ilişkilere sahiptir.
- 5) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin “güven” ve “beğeni” (0.94), “güven” ve “aidiyet” (0.70), “güven” ve “verimlilik” (0.75) algıları arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır.
- 6) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin “beğeni” ve “aidiyet” (0.80), “beğeni” ve “verimlilik” (0.86) algıları arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır.
- 7) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin “aidiyet” ve “verimlilik” (0.70) algıları arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır.
- 8) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin kamusal mekâna yönelik “güven” algılarının oluşmasını sağlayan mimari bileşenlerin %90’ı bu çalışmada ortaya çıkarılabildiği (R²: 0.90). Bu mimari bileşen basit planlamadır (sig. 0.00).
- 9) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin kamusal mekâna yönelik “beğeni” algılarının oluşmasını sağlayan mimari bileşenlerin %89’u bu çalışmada ortaya çıkarılabildiği (R²: 0.89). Bu mimari bileşen rahatlaktır (sig. 0.05).
- 10) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin kamusal mekâna yönelik “aidiyet” algılarının oluşmasını sağlayan mimari bileşenlerin %62’si bu çalışmada ortaya çıkarılabildiği (R²: 0.62). Bu mimari bileşen ferahlıktır (sig. 0.05).
- 11) Mimarlık alanında eğitim almayan öğrencilerin kamusal mekâna yönelik “verimlilik” algılarının oluşmasını sağlayan mimari bileşenlerin %89’u bu çalışmada ortaya çıkarılabildiği (R²: 0.89). Bu mimari bileşenler; güven (sig. 0.00), çevresi ile uyumlu (sig. 0.00) ve odaklanmayı kolaylaştıran tasarımdır (sig. 0.00)

6. DEĞERLENDİRME

İnsan, sosyal bir varlıktır. Bu sebeple diğer insanlarla iletişimde olmaya ihtiyaç duyar. Günümüzde kent yaşamında insanların fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı mekânlar kamusal mekânlardır. Kamusal mekânlarda farklı kullanıcı grupları bir araya gelerek ortak deneyimler yaşarlar. Ancak toplumsal çeşitliliğe bağlı olarak farklılaşan algısal deneyimler, kamusal mekânların hedeflenen doğrultuda kullanılması konusuna etki eder.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde konunun önemi, araştırmanın gereği üzerinde durulduktan sonra çalışmanın sınırları belirlenmekte ve gerekçelere bağlı olarak saptanan amaçlar doğrultusunda çalışmanın yöntemi açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, önce kamusal mekân kavramının dünya ve Türkiye tarihindeki süreçleri incelenmiştir. Daha sonra kamusal mekân ile kamusal alan kavramlarının tanımsal farklılıklarına dikkat çekilerek, iki kavram ayrıntılı olarak incelenip değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, ilk olarak algı kavramının tanımına, daha sonra mekânsal algı kavramının anlamsal niteliğine dikkat çekilmiştir. Sonraki aşamalarda ise duyuyla ve duygularla mekânsal ilişkiler incelenmiş ve mekânsal uyarımı etkileyen algı türleri belirlenmiştir. Özellikle görsel algının önemi vurgulanmış, etkili faktörler ve Gestalt Teorileri ile açıklanmıştır. Son olarak ise mekânsal davranış ve mekânsal iletişim kavramları incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde insan-mekân etkileşiminin incelenmesinde kullanılan ve farklı grupların tercih karşılaştırmasına imkân tanıyan Lens-Model Yöntemi'ne yer verilmiştir. Bu yöntem, yurt içinde ve yurt dışında kullanıldığı çalışmalar ile değerlendirilerek detaylı olarak incelenmiştir. Lens-Model Yöntemi kullanılarak çok boyutlu sonuçlara daha rahat ulaşabilmesine, ayrıca kavramsal ve mimari bileşenlerin birbirleriyle ilişkilendirilebilme kolaylığına dikkat çekilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde yer verilen alan çalışmasında, Mütercim Asım Kütüphanesi'ni kullanan farklı kullanıcı gruplarının, belirlenen kavramsal bileşenler ile kamusal mekânı oluşturan mimari bileşenleri nasıl algıladıkları incelenmiştir. Alan çalışması sonucunda farklı kullanıcı gruplarının kamusal mekâna yönelik algısal değerlendirmelerinin birbirinden farklı olduğu Lens-Model Yöntemi ile ortaya koyulmuştur. Belirlenen bu farklılıkların hangi mimari bileşenlerden kaynaklandığı ortaya çıkarılmış ve bu mimari bileşenlerin, kavramsal bileşenlerin ne kadarını açıkladığı ortaya koyulmuştur. Son olarak kavramsal bileşenlerin birbirleri ile ilişkisi açıklanmış ve anlamsal birliktelikler ortaya koyulmuştur.

7. SONUÇ ve ÖNERİLER

Lens-Model Yöntemi ile elde edilen sonuçlar incelendiğinde, mimar ve mimar olmayan denek gruplarının değerlendirmelerinde yakınlıklar ve farklılıklar olduğu görülmektedir.

- 1) İki grubun kamusal mekâna yönelik “beğeni” algıları; ferahlık, ergonomik, yeterli büyüklük, çevresi ile uyumlu ve odaklanmayı kolaylaştıran tasarım mimari bileşenleri ile birbirlerinden ayrılmaktadır. Ancak her iki grubun “beğeni” algısı; renk çeşitliliği, basit planlama, işlevsellik, güven ve rahatlık mimari bileşenlerine bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca iki grubun “beğeni” algısı kavramları arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki vardır (-0.43). Buradan “beğeni” algısı kavramsal bileşeninin, iki grup için farklı algılandığı yorumu yapılabilmektedir. Mimar ve mimar olmayanların kamusal mekâna yönelik “beğeni” algısı, ortak ve farklı mimari bileşenler üzerinden farklılaşmaktadır.
- 2) İki grubun kamusal mekâna yönelik “verimlilik” algıları; ferahlık, ergonomi, basit planlama, işlevsellik, yeterli büyüklük, güven, rahatlık, çevresi ile uyumlu ve odaklanmayı kolaylaştıran tasarım mimari bileşenleri ile birbirlerinden ayrılmaktadır. Ancak her iki grubun “verimlilik” algısı; renk çeşitliliği mimari bileşenine bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca iki grubun “verimlilik” algısı kavramları arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki vardır (-0.24). Buradan “verimlilik” algısı kavramsal bileşeninin, iki grup için farklı algılandığı yorumu yapılabilmektedir. Mimar ve mimar olmayanların kamusal mekâna yönelik “verimlilik” algısı, ortak ve farklı mimari bileşenler üzerinden farklılaşmaktadır.
- 3) Mimarlarla yönelik sorulan “beğeni” ve “verimlilik” kavramları arasında görülen pozitif yönlü orta kuvvetli ilişki (0.58) sonucunda, mimarların beğendikleri kamusal mekânı verimli buldukları yorumu yapılabilmektedir. Ayrıca beğeni ve verimlilik kavramsal bileşenlerinin “renk çeşitliliği, ferahlık ve ergonomi” mimari bileşenleri ile ortak anlamlı ilişkilere sahip olmaları da bu yorumu desteklemektedir.

4) Mimar olmayanlara yönelik sorulan “güven”, “beğeni”, “aidiyet” ve “verimlilik” kavramları arasında görülen pozitif yönlü güçlü ilişki (güven-beğeni:0.94, güven-aidiyet:0.70, güven-verimlilik:0.75 beğeni-aidiyet:0.80, beğeni-verimlilik:0.86, aidiyet-verimlilik:0.70), mimar olmayanların güvende hissettikleri kamusal mekânları beğendikleri, aidiyet duydukları ve verimlilik sağladıkları şeklinde yorumlanabilmektedir. Ayrıca güven, beğeni, aidiyet ve verimlilik kavramsal bileşenlerinin “basit planlama, işlevsellik, yeterli büyüklükte olma, güven, rahat, çevresi ile uyumlu ve odaklanmayı kolaylaştıran tasarım” mimari bileşenleri ile ortak anlamlı ilişkilere sahip olmaları da bu yorumu desteklemektedir.

Çalışmanın sonuçları, çalışmanın hipotezlerini doğrulamaktadır. Buna göre, mimarlık alanında eğitim alan ve almayan öğrencilerin, kamusal mekâna yönelik algısal değerlendirmeleri birbirlerinden farklıdır. Mimarlık eğitiminin kişilere kazandırdığı ortak bakış açısı bu grubun büyük ölçüde benzer algısal değerlendirmeler yapmalarına sebep olmuştur. Benzer şekilde mimarlık alanında eğitim almayan katılımcı grup üyeleri de birbirlerine yakın algısal değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Çalışmanın başında belirlenen hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₀: Kamusal mekâna yönelik algısal değerlendirmelerde farklı kullanıcı grupları arasında anlamsal bir fark yoktur.

H₁: Kamusal mekâna yönelik algısal değerlendirmelerde farklı kullanıcı grupları arasında anlamsal bir fark vardır.

Lens-Model Yöntemi ile elde edilen veriler neticesinde mimar ve mimar olmayanların aynı kamusal mekâna yönelik algısal farklarının tespiti neticesinde H₀ hipotezi reddedilmiş, H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Görüldüğü gibi kamusal mekânı oluşturan bileşenlerin algılanması kullanıcı gruplarına bağlı olarak farklılaşmaktadır. Oysa ideal kamusal mekân, toplumda yer alan her bireyin, hiçbir başlık altında olmadan, kendi dinamikleriyle ve her koşulda birlikte olduğu mekândır. Kamusal mekân kullanıcıları arasında renk, dil, din, yaş grubu, cinsiyet gibi demografik farklar önemsiz olmalıdır. Çünkü kamusal mekânların heterojenliği arttıkça, mekânın kamusalılık değeri artar.

Geçmişten günümüze sürekli değişerek ve gelişerek gelen kamusal mekân tanımı, günümüzde de gelişimsel sürecini sürdürmektedir. Bu sebeple gelişen ve farklılaşan kullanıcı kitleleri ile kamusal mekânın tanımsal değerlendirmesi anlamsal farklılıklar ölçęinde yeniden ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acaralp, Ö. (2009). Toplumsal Çeşitliliğe Bağlı Algısal Farklılıklar Ve Kamusal Mekân Kullanımına Etkileri. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Akyol, D., Çiğdem, A., Düzenli, T., (2017). Toplumsal Değişim Sürecinde “Kamusal Mekân” ın Dönüşümü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(56), 545–554.
- Altan, İ. (2015). Mimarlıkta Mekân Kavramı. 1.Baskı, İstanbul: Ofis 2005 Yayınevi.
- Arıtan, Ö. (2008). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Modernleşme Ve Cumhuriyet’in Kamusal Modelleri. *Mimarlık 342*, Temmuz-Ağustos.
- Arnheim, R. (2018). Görsel Düşünme. (Çev. R. Ögdül), 2.Baskı, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Arslan, H. D. (2010). İlköğretim Sınıf Tasarımında Algıya Bağlı Parametrelerin Değerlendirilmesi ve Tasarıma Yönelik Öneriler. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Arslan, H. D., Çınar, K., Dinç, P. (2009). Mekâna Yönelik Algısal Farkların Ölçülmesinde Lens Model Yaklaşımı: Model Açılımı Ve Kullanım Örnekleri. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 24(4).
- Asar, H. (2013). Mimari Mekân Okumasında Algısal Deneyim Analizinin Bir Yöntem Yardımıyla İrdelenmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Aslan, F., Aslan, E., Atik, A. (2015). İç Mekanda Algı. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(11), 139–151.
- Aydınlı, S. (1986). Mekânsal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayanan Bir Model. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Babacan, Ç. (2019). Öğretmenler İçin Algı Yönetimi. 1.Baskı, Ankara: Elma Yayınevi.

- Başkaya, A., Dinç, P., Aybar, U., & Karakaşlı, M. (2003). Mekânsal İmaj Üzerine Bir Deneme: Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Eğitim Bloğu Giriş Holü. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18(2), 79–94.
- Bayrak, Ö. (2013). Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Mekân ve Algı. 1. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları
- Bıyık, Z. (2011). Kamusal Mekanın Kent Mekanından Soyutlanması ve Devlet Otoritesinin Yaratmış Olduğu Dokunulmazlık Algısının Bu Süreçteki Rolü. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Budak, S. (2000). Psikoloji Sözlüğü. 5. Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Çelikyay, H. S. (Ed.). (2017). Kamusal Alanların Mekânsal Organizasyonu. 1. Baskı, Ankara: Karınca Ajans Matbaacılık Yayıncılık.
- Ching, F. D. K. (2010). Mimarlık Biçim, Mekân ve Düzen. 4.Baskı, İstanbul: Yem Yayınları
- Cüceloğlu, D. (2016). İnsan İnsana. 57.Baskı. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Çırak, M. (2008). Mimaride Biçimin Görsel Etkisi: Tasarımcı Hedefi Ve Kullanıcı Üzerinden Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Dinçer, A. (2011). Konutlarda Mekân Tasarımı Kriterlerinin Görsel Algılama Açısından İncelenmesi. Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Douglas, D., Gifford, R. (2001). Evaluation of the physical classroom by students and professors: A lens model approach. *In Educational Research* , 43(3), 295-309
- Erdönmez, E. (2014). Kamusal Alan Ve Toplum. Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları, İstanbul: İlbey Matbaa.
- Erman, O., Ayalp, G. (2009). Cephe Kaplama Malzemelerinin Simgesel Anlamı, Bir Değerlendirme Çalışması. *İtüdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 8(1), 3–14.
- Falay, N. (2014). Kamusal Alanın Oluşumu, Dönüşümü Ve İktisadi Boyut. *Journal of Life Economics*, 2, 51–70.
- Fındıklı, E. B. (2016). Uğur Tanyeli'nin Mimarlık Tarih Yazımında Barınma Kültürünün, Kamusal ve Özel Alanın Jeneolojisi. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, 8(15), 95–128.

Fırat, S. (2002). Kentsel Mekanda Kamusal Alan. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 11(4), 41–72.

Gezer, H. (2012). Mekânı Kavrama Sürecinde Algılama Bileşenleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21), 1–10.

Gifford, R., Hine, D. W., Clemm, W. M., Reynolds, D. J., Shaw, K. T. (2000). Decoding modern architecture: A lens model approach for understanding the aesthetic differences of architects and laypersons. *Environment and Behavior*, 32(2), 163–187.

Gifford, R., Hine, D. W., Clemm, W. M., Shaw, K. T. (2002). Why architects and laypersons judge buildings differently: Cognitive properties and physical bases. *Journal of Architectural and Planning Research*, 19(2), 131–148.

Gökgür, P. (2006). Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri. 2. Baskı, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Gültekin, T., Tokdil, E. (2017). Mendelson'un "Duyulara Dair Mektuplar" Eserinde Bilinçli ve Bilinçdışı Güzellik Yaklaşımlarının Betimlemesinde 1950'Den Günümüze Beden ve Mekân Algısı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48).

Günel, B., Esin, N. (2007). İnsan –Mekân İletişim Modeli Bağlamında Konutta Psikososyal Kalitenin İrdelenmesi. *İtüdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 6(1), 19–30.

Gür, Ş. Ö. (2000). Konut Kültürü. 1. Baskı, İstanbul: Yem Yayınları.

Gürallar, N. (2009). Kamu - Kamusal Alan - Kamu Yapıları - Kamusal Mekân: Modernite Öncesi ve Sonrası için Bir Terminoloji Tartışması. *Mimarlık 350*, Kasım-Aralık.

Güvenç, B. (1976). Mekân ve Eğitim Sorunları ve Bir Mekân Antropolojisine Doğru. *Mimarlık 87*, 9(1), 40–44.

Habermas, J. (2015). Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü. (Çev. T.Bora, M.Sancar), 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Hançerlioğlu, O. (1999). Felsefe Sözlüğü.18.Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi

Kalfa, B. (2008). Türkiye’de Kamusal Mekâna Yapılan Yeni Bir Müdahale Önerisi Olarak ‘İmkânMekân’, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Karabacak, G. (2015). İnsan Kent İlişkisinde Bir Arayüz Olarak Mimarlıkta Kamusal Mekân. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2019). Mekânın Üretimi. (Çev.: I.Ergüden), 5. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Manay, B. (2015). Renk, Anlam, Mekân İlişkisi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, 5(3), 22-27.
- Oğuz, M. (2020). Kamusal Mekan: Herkes için Tasarım, Herkesle Tasarım. *Şehir&Toplum*, Ocak-Nisan(15), 63–71.
- Öztürk, S. (2005). Osmanlıda Kamusal Alanın Dinamikleri. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 21, 95–124.
- Pallasmaa, J., Holl, S. (2011). Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular. (Çev. A.U. Kılıç), 1. Baskı, İstanbul: Yem Yayınları.
- Rasmussen, S. E. (2018). Yaşanan Mimari. 10. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Roth, L. M. (2006). Mimarlığın Öyküsü Ögeleri, Tarihi ve Anlamı. (Çeviren: Ergün Akça), 3. Baskı, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sağlam, A. İ., Öztürk, A. Ç., Kaçar A. D. (2019). Türkiye’de Kamusal Mekanın Gelişimi. *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi*, 3(1), 47–58.
- Sağlar Onay, N. (2005). Kamusal İç Mekan ve Toplumsal Kimlik. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Sağlar, R. V. (1998). Kamusal Mekânlar ve Tasarım İlkeleri. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Şekerci, C., Özgen, E., Dündar, Z. (2016). Mekân Tasarımında Rengin Önemi. İç Ve Dış Arasındaki Çeper Temalı Ulusal Mekân Tasarımı Sempozyumu 2016 Bildiri Kitabı, 13-23
- Sennett, R. (2001). Ten ve Taş: Batı uygarlığında Beden ve Şehir. (Çev.T. Birkan), 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Soygeniş, S. (2019). Mimarlık Düşünmek Düşlemek. 8. Baskı, İstanbul: Yem Yayınları.

Spankie, R. (2019). İç Mimarlıkta Mekân Çizimi ve Sunumu. (Çev. Z.Vaizoğlu), 2. Baskı, İstanbul: Literatür Yayınları.

Tanyeli, U., & Sözen, M. (2011). Sanat ve Kavram Terimleri Sözlüğü. 2. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi

Wölfflin, H. (2019). Mimarlık Psikolojisine Öndeşler. (Çev.A.Tümertekin, N. Ülner), 2. Baskı, İstanbul: Janus Yayıncılık.

Yağmur, Ö. (2014). Minimal Sanatta Dan Flavin'i Gestalt Algı Kuramıyla Anlamlandırma. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 33, 149–161.

Yılmaz, Ö. (2004). Mimari Mekânda Görsel Algı ve Manipülasyon İlişkilerinin İrdelenmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yüksel, E. I. (2008). Türk ve Avrupalı Mimarlık Öğrencilerinin Mimari Yapı İmajlarından Etkilenmelerini Sağlayan Mimari Bileşenler. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.